

Agder Vitenskapsakademi

Årbok 2020

AGDER
VITENSKAPSAKADEMI
AGDER ACADEMY
OF SCIENCES AND
LETTERS

Årbok 2020

REDAKSJON

May-Brith Ohman Nielsen og Ida Marie Høeg

BILDEREDAKTØR

Olav Breen

NOVUS FORLAG
OSLO – 2021

© 2021 Novus AS, Agder Vitenskapsakademi og forfatterne.

Font: Adobe Garamond Pro

Agder Vitenskapsakademi
Postboks 422
4604 Kristiansand
www.agdervitenskapsakademi.no
E-post: post@agdervitenskapsakademi.no

Foto: Jørgen Gommæs / Det kongelige hoff.

Hennes Kongelige Høyhet Kronprinsesse Mette-Marit,
Agder Vitenskapsakademis beskytter.

Forord

Årboka for Agder Vitenskapsakademi for 2020 er redigert etter andre prinsipper enn de foregående og reflekterer de nyorienteringene som er gjort i Akademiets møtevirksomhet fra virksomhetsåret 2020. Sentralt i fornyelsen sto Akademiets nye møteserie, *Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålene*. I hvert av årets fire større medlemsmøter har ett av FNs 17 bærekraftsmål vært tema for møtet. Forskere fra tre til fire ulike forskningsfelt har presentert hvordan deres vitenskapsområde eller deres egen forskning produserer ny viten som er et viktig kunnskapsgrunnlag for å realisere ambisjonene i de enkelte bærekraftsmålene. Vi har ønsket å engasjere et større mangfold av vitenskaper i hvert enkelt møte og å bidra enda mer aktivt til tverrfaglig dialog om viktige tema i vår samtid.

Årboka er der derfor også nyredigert for å understreke dette. Hvert av de faglige møtetemaene er samlet i egne deler, totalt fire deler, med tekstene basert på foredragene fra 17 ulike bidragsyttere, alle fra forskjellige fagfelt. De spiller en fin kjønnsbalanse og akademisk mangfold. Hver av disse delene har en tema-innledning som knytter det enkelte bidragene til bærekraftsmålet og deres delmål. Innledningsvis finnes en overordnet presentasjon av tankegangen bak denne møteserien.

Agder Vitenskapsakademi er stolt av sine priser og prisvinnere og mangfoldet de representerer. Vi har valgt å gi mer plass til å presentere dem og å formidle deres perspektivrike takketaler. Minneordene over medlemmer som har gått bort i 2020, er forskerportretter over deres bidrag til vitenskap og fagutvikling. De tegner interessante bilder av deres forskerbiografi og fagfelt, og gir oss anledning til å bli mer kjent med dem og deres vitenskapelige virksomhet. Også her ser vi mangfold og dedikasjon. Vi har nå ordnet minneordene i en egen del av boka for å gi dem en tydeligere samlet profil.

I en avsluttende del finnes en kort beskrivelse av virksomheten i Agder Vitenskapsakademi og i Poznań Chapter, Akademiets statutter og matrikkelen over Akademiets medlemmer.

May-Brith Ohman Nielsen
preses

Innhold

Forord	6
Innledning	9
Vintermøte – God utdanning	13
MAY-BRITH OHMAN NIELSEN	
Mål 4 – God utdanning	14
GRO-RENEÉ RAMBØ	
Hjertespråk og tankespråk	16
MARTIN CARLSEN	
Grunnleggende matematikkompetanse	25
ILMI WILLBERGH	
Bærekraftig utdanning	31
Vår møte – Likestilling mellom kjønnene	37
MAY-BRITH OHMAN NIELSEN	
Mål 5 – Likestilling mellom kjønnene	38
UNNI LANGÅS	
Litteraturvitenskap og likestilling	40
ELLEN K. NYHUS	
Grunnleggende kunnskap om finans og økonomi	48
TURID SKARRE AASEBØ	
Kjønn, utdanning og bærekraft	52
IDA MARIE HØEG	
Religion og likestilling mellom kjønnene	61
Sommermøte – Livet i havet	71
MAY-BRITH OHMAN NIELSEN	
Mål 5: Livet i havet	72
NILS CHR. STENSETH	
Samarbeid om studier av Skagerrak er viktig for å forstå havet og få innsikt til å forvalte det på en bærekraftig måte	73
HALVOR KNUTSEN OG KAI HÅKON CHRISTENSEN	
Vi må forstå fysisk-biologiske koblinger i havet for å bedrive helhetlig og økosystembasert havforvaltning	76
ESBEN MOLAND OLSEN	
Studier av marine verneområder kan bidra med innsikt om klimapåvirkning på livet i havet	80
Kotaro Ono	
Komplekse statistiske modeller over hvordan forurensing påvirker rekrutteringen av fisk i Skagerrak gir grunnleggende kunnskap for å ta vare på fiskebestander	83

Høytidsmøte og årsfest – Utrydde fattigdom	87
MAY-BRITH OHMAN NIELSEN	
Mål 1: Utrydde fattigdom	88
MAUNG SEIN OG DEVINDER THAPA	
Attaining SDG of reducing poverty: The role of ICT initiatives	90
EIRIK ABILDSNES OG EIRIN MØLLAND	
Grunnleggende kunnskap om barn og unges utvikling og helse er essensielt for å begrense sosial ulikhet på Agder	102
EIRIN MØLLAND OG EIRIK ABILDSNES	
Forskningsdrevet tjenesteinnovasjon som grunnlag for å begrense barnefattigdom på Agder	107
Årsfest, forskningspriser og nye medlemmer i Akademiet	113
Vinner av Sørlandets kompetansefonds forskningspris for 2020	115
Takk fra Nils Christian Stenseth	117
Vinner av Sørlandets Kompetansefonds pris for populærvitenskapelig formidling 2020	119
Takk fra Anne Ryen	121
Agder Vitenskapsakademis pris til forskere under 35 år i 2020	126
Takk fra Heidi Klockmann	128
Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi 2020	129
GUNNHILD KVÅLE	
Helsing frå dei nye medlemmane	130
SUNNIVA WHITTAKER	
Hilsen fra Universitetet i Agder	132
MARIT AAMODT NIELSEN	
Takk for maten-tale	134
Minneord	137
PAUL LEER-SALVESEN	
Åsulv Lande	138
ODDVAR HOLMESLAND	
Roy Tommy Eriksen	140
HELJE KRINGLEBOTN SØDAL	
Olav Skjevesland	143
ANNE VEGUSDAL OG DAG OLAV ANDERSEN	
Ole Bjarne Stabell	146
Rapporter, matrikkel og statutter	149
MAY-BRITH OHMAN NIELSEN	
Agder Vitenskapsakademis arbeid i 2020	150
JACEK WITKOŚ	
Poznań chapter of Agder Academy of Sciences and Letters	153
Statutter for Agder Vitenskapsakademi	155
Matrikkel Agder Vitenskapsakademi 2020	157

Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålene

Agder Vitenskapsakademis nye møteserie startet i 2020.

*May-Brith Ohman Nielsen,
professor i historie, Universitetet i Agder, preses i Agder Vitenskapsakademi*

FN har vedtatt 17 globale bærekraftsmål. Disse målene og deres respektive underpunkter spenner over de fleste sider av menneskelig virksomhet, av samfunnsutviklingen og av forholdet mellom mennesker og naturen. Mange land i verden har sluttet seg til disse globale målene, og de forplikter i ulike grad det internasjonale fellesskapet, stater, lokalsamfunn og landenes institusjoner, borgere og politikere. Det er imidlertid ikke vår forståelse at disse bærekraftsmålene er skapt i politiske vakuum løsrevet fra vitenskapens verden og praksiser og bare må adopteres av forskere som vil tilpasse sin forskning til sin samtid. Tvert imot. Det er vår påstand at vitenskapelig arbeid innenfor og på tvers av en mengde disipliner og fagfelt har opparbeidet det meste av den innsikten som ligger til grunn for formuleringene av de globale bærekraftsmålene og deres delmål, og at dette vitenskapelige arbeidet pågår jevnt og trutt i grunnforskning og anvendt forskning og har gjort det lenge. Gjennom sin nye møteserie Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålene, har Agder Vitenskapsakademi ønsket å rette fokus mot nettopp dette.

Alle de globale bærekraftsmålene forutsetter at det foregår *vitenskapelig* kunnskapsproduksjon om de sidene av samfunn, natur og menneskelig tenkning, kultur, kunnskap, helse og virksomhet som det enkelte bærekraftsmålet dekker. I tillegg krever målene et bredt politisk og samfunnsmessig engasjement fra en mengde samfunnsaktører, politiske ledere, næringsliv, lokalsamfunn, fellesskap og enkeltmennesker.

Når det gjelder forskningsinnsats, er det en rekke ulike vitenskaper involvert i arbeidet med å forske frem den grunnleggende innsikten som er relevant og nødvendig for å hjelpe frem arbeidet med hvert *enkelt* av bærekraftsmålene; ofte er flere vitenskapsområder involvert enn det en umiddelbart tenker seg. Disse nærmer seg kunnskapsfeltet med bakgrunn i ulike fag- og vitenskapstradisjoner og med forskjellige problemforståelser, teoretiske perspektiver og metodiske tilnærminger. Den store, tunge vitenskapsproduksjonen foregår her, som overalt ellers, innenfor grunnforskningen, men det produseres også mye forskningsviten relevant for enkelte bærekraftsmål innenfor anvendt forskning.

I vår nye møteserie ønsker Agder Vitenskapsakademi å fokusere på det vitenskapelige, teoretiske og metodiske *mangfoldet* blant forskere og på fagfelt som bidrar vitenskapelig til å opparbeide kunnskap som, på ulike måter, kan være ressurser for å forstå og realisere sider de enkelte bærekraftsmålene. Vi ønsker å invitere og engasjere forskere blant våre medlemmer og kolleger som kan presentere sin vitenskap og sin forskningstradisjons tilnærming til, og arbeid med, å bygge kunnskapsgrunnlaget for å realisere ulike sider ved globale målene.

Vårt mål er å invitere våre medlemmer og gjester inn i flervitenskapelige diskusjoner om forskning, forskererfaringer og bærekraftsperspektiver, og å skape en engasjerende arena for flervitenskapelig dialog, refleksjon og nettverksbygging omkring sentrale samfunns mål i vår tid.

Hvert møte i serien vår fokusere på ett av bærekraftsmålene. Tre til fire forskere, fra ulike vitenskapsfelt, vil presentere sider av kunnskapsproduksjonen i sin forskningstradisjon slik denne har relevans i forhold til problemstillinger innenfor det aktuelle bærekraftsmålet. Vi har ønsket å få frem et mangfold i tilnærminger, perspektiver og praksiser, og utfordre forskere som kanskje ikke umiddelbart ser på sin egen vitenskapelige praksis som bærekraftsrelevant kunnskapsproduksjon.

Møteserien i 2020 har tatt for seg fire av bærekraftsmålene. 4: God utdanning, 14: Livet i Havet, 5: Likestilling mellom kjønnene og 1: Utrydde fattigdom. Disse er av FN formulert som ulike typer av hovedmål og delmål, men vi ser også at de har gjensidig betydning for hverandre. God utdanning for alle kan bidra til å fjerne fattigdom og fremme likestilling. Likestilling kan bidra til å fjerne fattigdom. Kunnskap om havets mange og komplekse økosystem bidrar både til å forstå deres egenverdi og til å kunne forvalte havets ressurser til fordel for mennesker som har fiske som grunnlag for sin eksistens og levebrød. Å utrydde fattigdom kan bedre

mulighetene for at individer og lokalsamfunn kan gjøre valg og etablere hverdagspraksiser som bygger på andre hensyn og andre mål enn tvangen i ren nød, som på den ene siden ofte kan gå hardt ut over miljøet og ressursforvaltning, men som på den andre siden også ofte er hinder for at barn får skolegang og for at jenter og kvinners rettigheter blir ivaretatt. Slik henger både disse fire og de fleste av bærekraftsmålene tett sammen. Dette vil også komme til syne i de trykte tekstene fra de fjorten foredragene om vitenskapsperspektiver på bærekraftsmål som ble holdt i Agder Vitenskapsakademi i 2020 og som er redigert og trykt i årboka. På Akademiets møteprogram i 2021 står disse FN-målene: 3: God helse og livskvalitet, 12: Ansvarlig forbruk og produksjon, 15: Livet på land og 11: Bærekraftige byer og lokalsamfunn.

Akademiet har utfordret sine foredragsholdere til å synliggjøre sine spesifikke vitenskapsperspektiver og tilnærmingmåter og metoder i sin forskningstradisjon, ikke for å trekke opp grenser, men for å gjøre forskningsfelt tydeligere for hverandre som et middel til å utvide faglige horisonter og tenke på tvers eller la seg utfordre. Vi vil oppfordre årbokas lesere til å se bredden og den møysommelige grunnforskningen som er allestedsnærværende i all kunnskapsproduksjon, også den som har dannet kunnskapsfundamentet for å formulere bærekraftsmålene, og vil gi kunnskapsgrunnlag for å arbeide med å realisere dem.

Vintermøte

Mål 4 – God utdanning

Vitenskapsperspektiver på bærekraftsmålene

May-Brith Ohman Nielsen, preses

Gjennom bærekraftsmål 4 – God utdanning – er det overordnede målet å sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning for livslang læring for alle i hele verden. Retten til utdanning er en grunnleggende menneskerettighet. For de som arbeider med vitenskap, er det ikke vanskelig å erkjenne betydningen av kunnskap og utdanning. Samtidig kan det være utfordrende å forstå hvor mange ulike betydninger utdanning har i små og store samfunn, i livene til enkeltmennesker og til familier.

Mange flere barn i verden går på skole nå enn for få tiår siden, og tallet har vært raskt økende. Før koronapandemien ble tallet anslått til ni av ti barn globalt. Vi vet imidlertid at mange barn, i ulike deler av verden, mistet skolegang i perioder under pandemien, også barn som lever i samfunn med avanserte skolesystemer og med gratis og rettighetsfestet utdanning, slik som i Norge. Barn og unge i mindre privilegerte områder av verden kan ha opplevd at skoletilbudet ble alvorlig rammet av pandemien, at skolene ble stengt i lange perioder eller at familiene ikke lenger hadde råd til å sende barna til skole fordi de trengte dem til ulike former for inntektsgivende arbeid. Flere barn i områder med harde epidemibølger har opplevd å miste omsorgspersoner som har støttet dem både i livet og i skolegangen, og flere unge har selv måttet påta seg omsorgsoppgaver for sine nærmeste, oppgaver som har vanskeliggjort skolegang eller konsentrasjon om utdanning. Vi vet enda ikke hva den totale effekten av de utallige tapte skoledagene under de ulike bølgene av pandemien vil bli, og vi vil trolig aldri få vite det ordentlig, for betydningen av utdanning er så kompleks, så sosial og så personlig. Utdanning berører både identiteter og den personlige sosiale og kognitive utviklingen til mennesker. Slik kan utdanning prege et helt liv og livene til alle omkring som blir berørt.

De aller fleste samfunn ser nå skole og elementær utdanning både som selvsagt og ønskelig for de fleste, og gir barn og unge skolegang og opplæring. Likevel er over 750 millioner mennesker i verden analfabeter, de kan ikke lese og skrive. To tredjedeler av disse er kvinner. At tallene fortsatt er så store, henger sammen med at de fleste land satser på skolegang og opplæring for barn og unge, men i begrenset grad har hatt som mål å gi grunnleggende opplæring til voksne. Den store meng-

den analfabeter er i dag voksne som ikke har fått elementær opplæring i lesing og skriving, enn si ferdigheter i å uttrykke seg overfor andre, fått grunnleggende kunnskaper for å ta vare på egen helse og rettigheter, ferdigheter i utøve et yrke, håndtere sin økonomi eller muligheter for å forstå seg selv som et handlende subjekt i sitt eget liv og i sitt lokalsamfunn.

For forskere som driver med avansert vitenskap og som arbeider i øverste ende av ulike utdanningspyramider og kunnskapstaksonomier, og som har lyktes i egen utdanning, kan det være komplisert å forstå implikasjoner av grunnleggende aspekter ved kunnskap og opplæring. Vi har derfor invitert foredragsholderne blant Akademiets medlemmer som arbeider med nettopp grunnleggende opplæring, til å dele sine ulike forskningsperspektiver. Disse arbeider alle tre innenfor lærerutdanning, og de har sine respektive vitenskapsfelt innenfor grunnleggende språkopplæring, grunnleggende matematikkopplæring og pedagogisk grunnlagstenkning. På sine arbeidsplasser i høyere utdanning arbeider de alle med å overføre disse vitenskapsperspektivene til god lærerutdanning, slik at barn i skolen skal få god, og likest mulig, tilgang til inkluderende og barnevennlig utdanning som kan legge grunnlag for livslang læring. Dette er helt sentralt i FNs bærekraftsmål 4 og dets mange underpunkter.

De tre foredragsholderne, professorene Gro-Renée Rambø, Martin Carlsen og Ilmi Willbergh, har sine forskningsområder synlig og direkte plassert innenfor utdanningsvitenskaper. Men viften av vitenskapsfelt som berører utdanning, er nærmest uendelig. Dertil finnes det knapt noe medlem av Akademiet som ikke er involvert i utdanning i en eller annen form. Ikke minst har vi alle hatt gleden og privilegiet av å motta, eller å skaffe oss, god utdanning. Hvis en forstår betydningen av en verdi, i et samfunn og i et liv, kan det inspirere til å engasjere seg for nettopp denne verdien på de ulike samfunnsarenaene der en deltar, profesjonelt eller personlig, på mikro- eller makroplan.

Vitenskapsakademier springer historisk rett ut av arbeidet for god utdanning og kunnskapsproduksjon. Alle som driver vitenskap, kan kjenne seg igjen i bærekraftsmålet om god utdanning. Agder Vitenskapsakademi har derfor valgt dette som tema for det første møtet i sin nye møteserie, og vi inviterer medlemmene til å reflektere over hvordan målet om god utdanning og dets ulike underpunkter berører deres egen akademiske og samfunnsmessige praksis.

Hjertespråk og tankespråk

– morsmål, førstespråk, andrespråk og fremmedspråk for god utdanning og livslang læring

Gro-René Rambø, professor i nordisk språkvitenskap, Universitetet i Agder

Språk er makt. Språk gir mennesket mulighet til å kommunisere med andre og delta i ulike fellesskap, mulighet til å ha en stemme og til å kunne lytte med forståelse til andres stemme. For at målsettingen i FNs bærekraftsmål 4 «God utdanning» skal kunne nås, er språkkunnskap og språklige ferdigheter helt avgjørende.

I en utdanningskontekst er elevens tilgang til undervisningsspråket essensielt for kunnskapstilegnelse. Det å kunne lese og skrive, snakke og lytte med forståelse er viktig for å kunne tilegne seg innsikter og kunnskaper innenfor alle fagområder, for å kunne delta aktivt i samfunnsliv og for å kunne samhandle med andre mennesker på tvers av kulturer, geografiske områder og sosiale lag.

I en globalisert verden er kunnskaper om og ferdigheter i flere språk, noe som vektlegges i stadig større grad som vesentlig for god utdanning, og det gjelder også i Norge. Språk kan knyttes til identitet, tenking, kultur og verdier, og språkferdigheter og

flerspråklig kompetanse kan derfor bidra til å fremme respekt, toleranse og forståelse. At et menneskes morsmål, eller førstespråk, påvirker vår tolkning av verden, særlig gjennom de kategoriseringene vi har lært, er en ikke-kontroversiell påstand. Forholdet mellom morsmål og andre språk som brukes og skal læres i utdanningskontekster, er derfor interessant.

I dette innlegget vil morsmåls, eller førstespråks, betydning i opplærings- og læringssituasjoner belyses ut fra det språkvitenskapelige forskningsfeltet. Også morsmålets rolle for tilegnelse av ferdigheter i andrespråk og fremmedspråk blir

berørt, samt hvordan flerspråklighet som fenomen kan bidra til god utdanning og livslang læring, og bidra til å sikre inkludering, demokrati og rettferdighet.

Morsmål, førstespråk, andrespråk, fremmedspråk – flerspråklighet

Innenfor språkvitenskapen har det vært vanlig å bruke begrepet «morsmål» om det språket barnet tilegner seg først i livet. Morsmål kan også defineres som det språket som snakkes i den enkeltes hjem av en eller begge foreldre/foresatte i kommunikasjon med barnet. For mange mennesker i verden er situasjonen slik at foreldre/foresatte benytter ulike språk i kommunikasjon med barnet, slik at barnet tilegner seg flere språk allerede fra start av. Da blir barnet det vi kaller simultan tospråklig (eller flerspråklig), så det er slik fullt mulig å ha to (eller flere) morsmål. Med «førstespråk» menes gjerne en persons muntlige, eventuelt også skriftlige, hovedspråk (Engen & Kulbrandstad 2004: 27). Ofte vil dette være det språket personen lærte først, og det vil slik være synonymt med «morsmål». Man kan også gjøre et skille mellom morsmål og førstespråk, og definere førstespråk som det språket individet på et tidspunkt selv definerer som muntlig, eventuelt også skriftlig, hovedspråk, føler sterkest identitetstilknytning til, selv opplever at han eller hun behersker best, bruker mest, eller selv av andre årsaker velger å definere som sitt foretrukne bruksspråk. Dette innebærer at en person kan ha et annet førstespråk enn det som er hans/hennes morsmål, eller at han/hun kan definere ett av to (eller flere) morsmål som sitt førstespråk. Jeg vil bruke morsmål og førstespråk synonymt i denne teksten, selv om det altså kan problematiseres.

Begrepet «andrespråk» brukes om ethvert språk en person lærer etter at førstespråk/morsmål er etablert, og som vedkommende lærer eller har lært i et miljø der det er i allmenn bruk som dagligspråk. Begrepet «andrespråk» er, når det brukes slik, ikke det samme som fremmedspråk, som betegner et språk som ikke er førstespråk til en person, og som vedkommende lærer eller har lært utenfor miljøer hvor det er i allmenn bruk som dagligspråk, for eksempel i formell opplæring i utdanningssystemet (Engen & Kulbrandstad 2004: 27). Mange vil hevde at engelsk i senere tid har fått status som andrespråk i Norge, i og med at absolutt alle møter engelsk i ulike sammenhenger, også utenom utdanningssituasjoner. I Norge skal skoleeiere tilby opplæring i fremmedspråk på nivå 1 på ungdomsskolen i minst ett av de fire språkene tysk, fransk, spansk eller russisk. I tillegg kan skoleeier tilby andre språk etter samme læreplan, og hvilke språk som tilbys som fremmedspråk, varierer. Ifølge læreplanverket er formålet med opplæring i fremmedspråk blant annet å «[...] fremme elevenes personlige utvikling og legge til rette for at de kan samhandle med og oppleve glede i møte med andre mennesker og kulturer», samtidig som det understrekes at det i en globalisert verden er behov for å kommunisere på flere språk, og at faget kan bidra til interkulturell forståelse (Udir 2020).

Språkkompetanse og språklige ferdigheter utover morsmålet angis å ha en rekke positive effekter:

Faget skal bidra til at elevene får kjennskap til ulike identiteter, tenkemåter og verdier, uttryksformer, tradisjoner og samfunnsforhold i områdene der språket snakkes. [...] Det å lære et nytt språk, kunne kommunisere med andre og gjøre erfaringer fra kulturmøter, åpner for flere måter å tolke verden på (Udir 2020: 2).

Språkvitenskapelig kunnskap

– hva kan det bidra med for å oppfylle bærekraftsmål 4?

Sitatet over inkluderer en rekke ulike aspekter ved språk og hva språk kan bety og være for oss mennesker – det kan knyttes til sosiale aspekter, kognitive aspekter, kulturelle aspekter og strukturelle aspekter. Innenfor språkvitenskapen finnes det et mangfold av definisjoner på hva språk egentlig er, og de ulike begrepsdefinisjonene kan knyttes til ulike lingvistiske teoriretninger, som på ulike måter kan gi vesentlige bidrag til vår forståelse av hvorfor språk er viktig for å oppnå bærekraftsmål 4 om god utdanning til alle. Jeg skal nedenfor nevne noen slike, knyttet til psykologiske, sosiale og kulturelle aspekter.

Ferdinand de Saussure regnes som grunnleggeren av strukturalistisk språkvitenskap, slik den vokste frem ved begynnelsen av 1900-tallet, og han var først og fremst opptatt av selve språkstrukturen (de Saussure 2011 [1959]). For han var språk å forstå som et system av tegn, der hvert språktegn består av en signifikant (et lydbilde eller materiale) og signifikat (et begrep, eller mening), men der forholdet mellom disse to sidene er arbitrært (Svendsen 2019). Det er ingen naturgitt forbindelse mellom lydene som utgjør ordet «katt» og meningen til ordet «katt». Forbindelsen mellom lydbildet og begrepet etableres gjennom konvensjoner i hvert enkelt språk. Vilkaarligheten bidrar til å forklare det språklige mangfoldet i verden – ulike samfunn og kulturer har ulike konvensjoner for forholdet mellom lydbilde eller materiale, og dets begrep eller mening. Semiotikken (tegnlæren), bidro til å fokusere på språkets sosiale dimensjoner – hvordan *mening* oppstår gjennom «tegnenes liv i samfunnet». Uttrykket, det lydlige eller det skriftlige, er koblet til et innhold – et begrep (det det viser til). Denne koblingen er på den ene siden et individuelt, psykologisk fenomen i hjernen til den enkelte individuelle språkbruker, men som kommunikasjonsmiddel mellom individer som inngår i det samme språksamfunnet, er det også et sosialt, eller kollektivt, fenomen. Språk kan ses på som en usynlig sosial kontrakt i språksamfunnet.

Da sosiolingvistikken vokste frem som eget forskningsfelt i 1960-årene, var det språk som utpreget sosialt fenomen som sto i fokus, og dette teorifeltet har dermed nær tilknytning til samfunnsvitenskapelige vitenskapstradisjoner. Et sent-

ralt trekk ved sosiolingvistikkenes vektlegging av språk som et utpreget sosialt fenomen, er at språklig variasjon er systematisk, og at det er styrt av et komplekst samspill mellom språkstruktur og en rekke psykologiske og sosiale faktorer. Et viktig mål for sosiolingvistikken har vært å dokumentere, forklare og forstå språklig variasjon og mangfold i ulike sosiale og geografiske fellesskap, men også hvordan enkeltindivider navigerer språklig i slike fellesskap. Sosiolingvistikken er interessert i hvordan vi mennesker signaliserer sosial bakgrunn, tilhørighet og distanse, makt eller avmakt gjennom språket. Sosiolingvistikken er også opptatt av hvordan mennesker snakker sammen, hvordan vi skaper mening og blir sosialisert gjennom språket. Slik blir også språk som makt, hierarkiske systemer, normdannelser, holdninger osv. belyst. For å forstå hvilke funksjoner språk kan ha i ulike sammenhenger, er det viktig å erkjenne at språket ikke bare er et kommunikasjonsmiddel, men at det språklige uttrykket også kan signalisere et symbolsk innhold. Vi tillegger ulike måter å snakke eller skrive på ulike sosiale og kulturelle verdier.

Innenfor kognitiv lingvistik, en gruppe nært beslektede teorier innen språkvitenskapen som oppstod i 1980-årene, er det en grunnleggende antakelse at språk og språkbruk må ses i lys av allmenne mentale prosesser som gjelder for alle kognitive områder. Språkets betydning ses på som et mentalt fenomen, og betydningen til språklige enheter er basert på språkbrukernes subjektive oppfatning av og erfaring med situasjonene som enhetene refererer til (Simonsen 2012). Dette innebærer at språket i stor grad påvirkes av vår erfaring, og erfaringene våre er nært knyttet til vår kroppslige og sosiale virkelighet, og dette er igjen med på å forme vår oppfattelse av virkeligheten gjennom språket. Metaforbruk, språklige bilder, fremheves som et grunnleggende trekk ved nesten all språklig betydning.

Det første språket, eller de første språkene mennesket lærer, morsmålet, er nært knyttet til det begrepsapparatet som barnet bruker for å erkjenne omverdenen, og som barnet selv bruker i samhandling med sine omgivelser. Gradvis utvikler barnet både grammatikken og vokabularet sitt, og også andre delferdigheter som inngår i det Dell Hymes i 1972 definerte som kommunikativ kompetanse. Til dette hører blant annet evne til hensiktsmessig bruk av språket ut fra sosial sammenheng, ut fra hensyn til samtalepartner, strategisk mål med kommunikasjonen og så videre. Innenfor kognitiv lingvistik er en sentral følge av måten å forstå språk på, at morsmålet/førstespråket påvirker vår tolkning av verden gjennom kategoriseringene vi har lært. Mennesker kategoriserer fenomener, ideer og gjenstander i verden på forskjellig måte i forskjellige språk, og derfor har kategoriseringen vi lærte i førstespråket, også betydning for hvordan vi oppfatter verden. Det kan synes selvsagt å påpeke dette, men det er likevel nødvendig dersom vi skal forstå hvorfor det er avgjørende viktig for å oppnå god utdanning for alle at vi tar utgangspunkt i morsmålet: Vi lærer best på et språk vi forstår. Så lenge en elev ikke behersker det som brukes som undervisningsspråk, vil det altså ha dårligere forutsetninger for å få ut-

bytte av opplæringen. Dette er bakgrunnen for at OECD, UNESCO og EU alle anbefaler at morsmålet bør brukes som opplæringsmål så lenge som mulig, og særlig bør den første lese- og skriveopplæringa skje på morsmålet. Alle de språkvitenskapelige innsiktene som er referert over, gir på ulikt vis støtte for dette.

Hjertespråk og tankespråk

Det er et privilegium å kunne bruke morsmålet sitt. Det er et enda større privilegium å kunne bruke morsmålet sitt i alle slags sammenhenger, og på alle slags arenaer. Det er et privilegium når morsmålet ditt er undervisningsspråket. Slik har de aller fleste med norsk som morsmål det i Norge, og også alle som har norsk som ett av førstespråkene sine. Dette er fordi norsk er et definitivt majoritetsspråk i Norge, og at norsk har status som samfunnsbærende språk som skal kunne brukes på alle samfunnsområder og i alle deler av samfunnslivet i Norge (Vedtak til lov om språk 2021), og dermed har et særlig vern. Dette gjelder også innenfor utdanningssystemet. Men Norge har aldri vært et språkhomogent eller kulturhomogent samfunn, og vi finner et stort språklig mangfold på de fleste arenaer i samfunnet. Det er en voksende gruppe mennesker som ikke har norsk som sitt morsmål, eller førstespråk, og alle mennesker i Norge har i en eller annen forstand flerspråklig kompetanse og/eller flerspråklig kunnskap. Dette må få betydning for utdanningssystemet vårt, og språkvitenskapelig teori kan være med på å forklare hvorfor dette er hensiktsmessig, slik jeg har vist ovenfor.

Innenfor og på tvers av verdens rundt 200 nasjonalstater finnes det omkring 6000-7500 språk. Ifølge den siste utgaven av *Ethnologue*, den mest autoritative oversikten over verdens språk, finnes det nå 7139 anerkjente språk i verden (Eberhard et al. 2021). Dette tallet tilsier at det er få, om noen, områder i verden som er språkhomogene på statsnivå, innbyggerne representerer et mangfold av morsmål. Siden 2002 har 21. februar vært markert som internasjonal morsmålsdag, etter at UNESCO vedtok dette gjennom resolusjon A/RES/56/262 (FN-Sambandet 2020). I resolusjonen heter det blant annet følgende:

The General Assembly, recognizing that the United Nations pursues multilingualism as a means of promoting, protecting and preserving diversity of languages and cultures globally, also recognizing that genuine multilingualism promotes unity in diversity and international understanding [...] Welcomes the decision by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization on 17 November 1999 that 21 February should be proclaimed «International Mother Language Day», and calls upon Member States and the Secretariat to promote the preservation and protection of all languages used by peoples of the world [...]

Markeringen av morsmålsdagen skjer for å fremme verdens språklige og kulturelle mangfold, og er tett knyttet til nettopp FNs bærekraftsmål 4. UNESCO mener dessuten at respekt og opplæring i elevens morsmål er viktig for å fremme språklig mangfold, forståelse og toleranse. Språk, og særlig morsmål, er en grunnstein i ulike folks kulturhistorie og tradisjoner, i deres levemåter og væren i verden. Gjennom god utdanning skal hovedgrunnlaget legges for livslang læring, og for at læringen skal gi best mulig utbytte for den enkelte, og derigjennom også for samfunnet som helhet, så er det beste at den som skal lære får dra veksler på *alle* de språklige ressursene som den enkelte har. Morsmålet, eller førstespråket, står i en særstilling. Vanlig brukte metaforer for å beskrive betydningen morsmålet ofte har på individnivå, er å si at morsmålet er hjertespråket (Skutnabb-Kangas 1981) og tankespråket. Felles for de to metaforene, er at de knytter språk til sentrale aspekter ved menneskets følelsesliv og identitet, og kognitive kapasitet og prosesser. Språkvitenskapelig sett viser disse metaforene til ulike innsikter og teorier.

Når man sier at språk er knyttet til hjertet, til følelsene, gjennom bruk av metaforen «hjertespråk», er det en psykologisk og sosial forståelse av språk som ligger til grunn. Språket former og er en del av vår identitet. Det viser også til koblingen mellom erfaringer, språk og følelser. «Tankespråk» som metafor knytter an til kognitiv lingvistikk. Innenfor kognitiv lingvistikk har en vært særlig opptatt av hvordan språk er forankret i erfaringer. Forbindelsen mellom begrepet (meningen) og uttrykket nås best der barnet allerede har klare forbindelseslinjer, og ikke må bruke uforholdsmessig mye energi på å avkode hva lydbildet/materialet refererer til på begrepsplanet. Det å få benytte morsmålet er i et langsiktig perspektiv mest hensiktsmessig for at elevene skal få bygd opp og utvidet sine kognitive ferdigheter, siden de allerede har en språklig og begrepsmessig referanseramme som kan brukes til utbygging av kunnskapssystemene. I et kortsiktig perspektiv vil det dessuten gi nødvendig støtte til arbeidet med faginnholdet i alle skolefagene. Videre har det sosial betydning for eleven å få bruke morsmålet sitt, siden det er knyttet til relasjonelle forhold i familien, og at det kan knyttes til identitetsmessige aspekter – dette knytter det sammen med språkets «følelsesmessige» betydning (Haugen 1975: 34). I tillegg kommer at språkvitenskapelig forskning har tydeliggjort at innlæring av andre språk skjer lettest dersom barnet allerede har et godt utviklet morsmål, siden et barns andrespråk er delvis avhengig av den kompetansen som allerede er utviklet i førstespråket/morsmålet (se f.eks. Cummins 2000).

Det flerkulturelle samfunnet

Det er et privilegium å kunne bruke morsmålet/førstespråket sitt. Men det er også et privilegium å ha tilgang til andre språk og meningsskapingssressurser. Det å ha tilgang til et rikt repertoar av språklige ressurser, er å ha tilgang til et mangfold av

stemmer og perspektiver, og et mangfold av arenaer. En relativt ny språkvitenskapelig inngang til teoretisk og analytisk flerspråklig forståelse og praksis, er representert i boka *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education* (Garcia & Wei 2014). Der tradisjonelle språkvitenskapelige teorier behandler språk som separate, autonome enheter, er grunnlaget for transspråkingsteorien at det ikke finnes noen egentlige grenser mellom ett språk og et annet verken sosialt eller psykologisk – prefikset «trans» signaliserer i seg selv nettopp overskridelse, overskridelse av språkgrenser. En transspråklig forståelse av språk betrakter flerspråkliges ressurser som *ett* helhetlig språklig repertoar på tvers av språk, og dette igjen inngår i *ett* enhetlig system sammen med alle slags tegnsystemer, som sammen bidrar til meningsskaping:

Et transspråkingsperspektiv på tospråklighet utvider individenes repertoar av semiotiske praksiser og forandrer dem til dynamiske mobile ressurser som kan tilpasse seg globale og lokale sosiolingvistiske situasjoner. Samtidig tar transspråking hensyn til språk og tospråklighet som sosiale konstruksjoner, som taleren opererer innenfor (García og Wei 2019: 35).

En insistering på at språk ikke er autonome atskilte systemstrukturer som er uavhengig av menneskenes samhandling med hverandre, får konsekvenser for synet på hva språk er, og hva god språkdidaktisk praksis er. García og Wei bruker begrepet «språking» om den kontinuerlige prosessen der vi selv og språkpraksisen vår blir til samtidig, etter hvert som vi samhandler med verden og skaper mening, og hevder at språking slik både former og formes av konteksten. Videre påpeker Mignolo (2000: 226) at all språking er sammenvevd med maktsystemer, og dermed kan være undertrykkende eller frigjørende, avhengig av posisjonen til talerne og deres agenda. Dette må få konsekvenser for opplæringen idet teorien bryter grensene for hva som er mulig og ønskelig i opplæring av alle elever, og ikke bare av elever fra språklige minoriteter, siden de fleste elever behersker eller kjenner til elementer fra flere språk. I overordnet del av gjeldende læreplan heter det at «Kunnskap om samfunnets språklige mangfold gir alle elever verdifull innsikt i ulike uttrykksformer, ideer og tradisjoner. Alle elever skal få erfare at det å kunne flere språk, er en ressurs i skolen og i samfunnet» (Udir 2020b). I Fagfornyelsen er det lagt opp til større grad av samarbeid på tvers av språkfag og språkgrenser. I dette arbeidet bør det, for å oppnå målet om god kvalitet i utdanning, være rom for *alle* språk som er representert i klasserommene.

Menneskers kulturelle bakgrunn og tilhørighet (også språklig) og deres verdier, påvirker prosessene med å sette felles mål og arbeide i fellesskap for en bærekraftig fremtid. I dette arbeidet ligger det som en premiss at vi må være i stand til å samarbeide på tvers av landegrenser, regioner og språk. Gjennom å vektlegge språklig kunnskap og språklig mangfold i utdanningen – ved å inkludere individenes ulike

språklige ressurser, kan vi gi de oppvoksende generasjonene et rikt repertoar av egne stemmer, og en utvidet tilgang til andres stemmer. Man må kunne kommunisere for å kunne samarbeide. Gjennom kjennskap til og kunnskaper om andre språk, oppøves også interkulturell kompetanse. Det er ikke mulig å løse de komplekse utfordringene verden står overfor uten at mennesker fra ulike språkområder med ulike kulturelle bakgrunner samarbeider (Dypedahl og Vold 2019: 118).

Today there is growing awareness that languages play a vital role in development, in ensuring cultural diversity and intercultural dialogue, but also in strengthening co-operation and attaining quality education for all, in building inclusive knowledge societies and preserving cultural heritage, and in mobilizing political will for applying the benefits of science and technology to sustainable development (United Nations 2021).

Referanser

- Cummins, Jim. 2000. *Language, power and pedagogy. Bilingual children in the cross-fire*. Bilingual education and bilingualism. Clevedon: Multilingual Matters.
- De Saussure, Ferdinand. 2011 [1959]. *Course in General Linguistics*. Ferdinand de Saussure. Oversatt av Wade Baskin. New York.
- Dypedahl, Magne & Vold, Eva Thue. 2019. Interkulturell kompetanse gjennom engelsk og fremmedspråk – et bidrag til bærekraftdidaktikk. I: Kvamme, Ole Andres & Sæther, Elin (red.). 2019. *Bærekraftdidaktikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eberhard, David M.; Simons, Gary F. & Fennig, Charles D. (red.). 2021. *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-fourth edition. Dallas, Texas: SIL International. <https://www.ethnologue.com>, nedlastet 28.03.2021.
- Engen, Thor Ola & Kulbrandstad, Lars Anders. 2004. *Tospråklighet, minoritets-språk og minoritetsundervisning*. Oslo: Gyldendal.
- FN-Sambandet. 2020. Den internasjonale morsmålsdagen. <https://www.fn.no/om-fn/fn-dager/kalender/den-internasjonale-morsmaalsdagen>, nedlastet 26.03.2021.
- García, Ofelia & Wei, Li. 2014. *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- García, Ofelia & Wei, Li. 2019. *Transspråking. Språk, flerspråklighet og opplæring*. Oversatt av Inger Sverreson Holmes. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Haugen, Einar. 1975. *Norsk i Amerika*. Oslo: Cappelen.
- Hymes, Dell. 1972. On Communicative Competence. I: Pride, J.B. & Holmes, J. (red.) *Sociolinguistics. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, ss. 269-293 (Part 2).

- Mignolo, Walter. 2000. *Local Histories/Global Designs. Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking*. Princeton: Princeton University Press.
- Simonsen, Hanne Gram. 2012. Kognitiv lingvistikk. https://snl.no/kognitiv_lingvistikk, nedlastet 28.03.21.
- Skutnabb-Kangas, Tove. 1981. *Tvåspråklighet*. Lund: Brøderna Ekstrands Tryckeri AB.
- Stortinget. 2021. Vedtak til lov om språk (språklova). <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Beslutninger/Lovvedtak/2020-2021/vedtak-202021-089/>, nedlastet 28.03.2021.
- Svendsen, Lars Fredrik Händler. 2019. Semiotikk. <https://snl.no/semiotikk>, nedlastet 27.03.2021.
- United Nations. 9 April 2002. A/RES/56/262. <http://undocs.org/A/RES/56/262>, nedlastet 27.03.2021.
- United Nations. 2021. International Mother Language Day 21 February. <https://www.un.org/en/observances/mother-language-day>, nedlastet 28.03.2021.
- Utdanningsdirektoratet. 2020. Læreplan i fremmedspråk. <https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-lk20/FSP01-02.pdf?lang=nob>, nedlastet 27.03.2021.
- Utdanningsdirektoratet. 2020b. Overordnet del. Identitet og kulturelt mangfold. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/opplaringens-verdigrunnlag/1.2-identitet-og-kulturelt-mangfold/>, nedlastet 27.03.2021.

Grunnleggende matematikkompetanse

– essensielt for dannning og sosioøkonomisk utvikling

Martin Carlsen, professor i matematikkdiraktikk, Universitetet i Agder

FNs bærekraftsmål 'God utdanning' signaliserer at utdanning er ekstremt viktig for alle mennesker. Matematikk er en hovedpilar innen utdanning i alle land. Det er også slik at den grunnleggende matematikken barn lærer opp i, er tilnærmet lik på tvers av land og kulturer. De grunnleggende matematiske begrepene er de samme i ulike land, selv om de selvsagt identifiseres gjennom ord på de ulike nasjonale språk. Matematikk som skolefag har en vesentlig plass i lands utdannings-systemer siden matematikk-kompetanse er en avgjørende kompetanse for alle mennesker. Grunnleggende kompetanse i matematikk er vesentlig for menneskers meningsskaping, aktiv samfunnsdeltakelse og deltakelse i arbeidsliv. Fundamental innsikt og ferdigheter i matematikk er viktig for å løfte mennesker ut av fattigdom. Grunnleggende tallforståelse er essensielt for menneskers muligheter for å skape egne bedrifter og gjennomføre høyere utdanning, for derigjennom å skape seg bedre liv.

I sin utdyping av begrunnelsen for at kvalitet i utdanning i alle land er viktig, uttaler FN på sin nettside ([https://www.un.org/sustainabledevelopment/ education/](https://www.un.org/sustainabledevelopment/education/))

tion/): “Over 265 million children are currently out of school and 22 % of them are of primary school age. Additionally, even the children who are attending schools are lacking basic skills in reading and math”. Videre påpekes det at: “617 million youth worldwide lack basic mathematics and literacy skills”.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling i Europa, OECD (2019), argumenterer på følgende måte om viktigheten av utdanning generelt:

Education must evolve to continue to deliver on its mission of supporting individuals to develop as persons, citizens and professionals. It must remain relevant to continue to shape our children's identity and integration into society.

Education has the potential to influence the life outcomes of the most disadvantaged. It is a powerful tool to reduce inequality. It can help combat the increasing fragmentation and polarisation of our societies, and empower people and communities to take charge of their own civic processes and democratic institutions.

Selv om OECD er en organisasjon med særinteresser og med geografisk slagside, er disse standpunktene etter min mening gyldige i et bredt, internasjonalt perspektiv. Utdanning er utvilsomt et av de viktigste satsningsområdene for å skape en bedre verden i vid forstand. Matematikk utgjør en vesentlig del av denne utdanningen. Internasjonalt er det store utfordringer knyttet til tilgang på rent vann, mat og elektrisitet. Videre er fattigdom og analfabetisme gjennomgripende utfordringer i mange land. Matematikk vil kunne spille en avgjørende rolle for å imøtekomme og løse slike utfordringer. Det er behov for lærere som kan utdanne nye generasjoner, samfunnsøkonomer og ingeniører og skape nye og bedre løsninger. For den enkelte er økonomisk forståelse, for eksempel knyttet til mikrofinans, viktig for å kunne skape seg et bedre liv for seg selv og andre.

Ifølge Lisa Lorentzen (professor emerita i matematikk), er matematikk enestående: «[M]atematikk er en måte å tenke på, et språk som er velegnet til å formulere og løse problemer, en søken etter strukturer, en samling logiske resonnementer som bygger absolutte sannheter i en usikker verden, og sunn fornuft satt i system» (Lorentzen, 2012, s. 7). Det er denne tenkemåten og dette språket som ønskes tilegnet av elever i skolen, som matematikdidaktikere forsker fram for å skape gode framgangsmåter for å lære og å undervise, og som norske myndigheter har avgjort at alle barn i Norge skal bruke 1 200 timer på å tilegne seg i løpet av grunnskolen. Dertil kommer omkring 170 timer eller 225 timer med opplæring i matematikk på videregående skole, avhengig av valgt faglig retning. Elever som velger realfag, får enda flere timer med matematikkopplæring. Dette understreker at norske myndigheter ser på opplæring i matematikk som veldig viktig. Norske barn skal få opplæring i matematikk for å kunne skape mening i eget liv og for å kunne delta aktivt i arbeidslivet og i samfunnslivet mer generelt. Matematisk kompetanse er også viktig med tanke på personlig økonomi, problemløsning, planlegging og

demokratideltakelse. Trygve Breiteig har sagt det slik: «Undervisningen i matematikk skal gi elevene hjelp til å utvikle evnen til å stole på egne vurderinger, ha mot til å bruke forstanden, til å ta en kritisk og konstruktiv rolle, ha frihet til myndiggjøring, til å bruke fornuften og selvvirksomheten» (Breiteig, 2008, s. 58). Matematikkfaget i skolen er derfor også et dannelsesfag.

Flere matematikkdiraktikere har forsøkt å gjøre rede for hva forskningsfeltet matematikkdiraktikk inneholder. For eksempel sier Mogens Niss (2003 s. 339) at forskningsfeltet inneholder fire komponenter: Matematikkdiraktikk er det vitenskapelige feltet der forskere søker å «identifisere, beskrive og forstå fenomener og prosesser som er eller kunne vært en del av undervisning og læring når det gjelder matematikk». Videre handler forskningsfeltet om å avdekke mulige årsakssammenhenger i forhold som har betydning for læring og undervisning av matematikk, og å forske på disse prosessene, sammenhengene og forholdene. Det matematikkdiraktiske forskningsfeltet søker hovedsakelig å finne svar på spørsmål som:

- Hvordan lærer mennesker matematikk – i og utenfor skolen?
- Hvordan undervises matematikk?
- Hvordan kan analoge og digitale verktøy brukes for å lære og å undervise matematikk?
- Hva er matematikkens rolle i samfunnet?

Forskning innen matematikkdiraktikk bygger og videreutvikler kunnskapsgrunnlaget for hvilken type matematikk som er den viktigste for mennesker å tilegne seg, for hvordan ulike mennesker tilegner seg matematikk og på hvilke måter matematikk kan undervises slik at flest mulig tilegner seg denne. Svarene på disse og liknende spørsmål gir innsikt i på hvilke måter matematikkundervisning og -læring i skolen bør tilrettelegges og skapes.

I vårt moderne samfunn er matematiske ferdigheter helt vesentlig. Utfordringen er at matematikken er skjult på ulike måter. Anvendelser av matematikk er gjemt i datamaskiner, kalkulatorer, mobiltelefoner, biler, fjernsynsapparater og kassaapparater i butikker. Det er derfor ofte en utfordring å skape motivasjon hos barn og unge for å lære matematikk i skolen, når det for mange elever ikke synes nødvendig verken å lære eller å kunne matematikk. Vi har teknologi som hjelper oss å løse dagligdagse problemer uten at den enkelte trenger å kunne den avanserte matematikken som ligger under bruk av bankkort, eller bruk av mobiltelefon, å kjøre bil og så videre.

Matematikkdiraktisk forskning søker å oppnå kunnskap om sammenhengen mellom elevers læring av matematikk knyttet til anvendelser av matematikk og deres motivasjon for å lære seg matematikk. Selv om vi for eksempel i et moderne

norsk samfunn har mange hjelpemidler som gjør at mange ikke trenger å kunne avansert matematikk, er det likevel slik at det finnes matematisk kompetanse som alle mennesker har behov for, nærmest uavhengig av hvilke kulturer de lever i og er en del av. Den anerkjente australske matematikkdiraktikeren Alan Bishop (1988) gjorde en tverrkulturell studie der han var interessert i finne ut om matematikk ble anvendt i de ulike kulturenes gjøremål. På bakgrunn av dette kom han fram til seks grunnleggende, matematiske aktiviteter som var gjeldende i alle de sivilisasjonene han studerte. De var:

- Telling – finne antall, telle og regne
- Lokalisering – retning og plassering, orientering
- Måling – sammenlikning, målesystemer og måleredskap
- Formgiving – transformering av naturen, geometriske former, symmetri og mønster
- Leker og spill – hypotetisk og strategisk tenking, regler
- Forklaring – argumentere, begrunne, resonnere, klassifisere, sortere

Denne innsikten brukes videre som argumentasjon for at nettopp slike prosesser må innlemmes i matematikkopplæringen. De seks matematiske aktivitetene ligger derfor til grunn at det matematiske innholdet som skal prege norske barnehagers virksomhet. Videre utvikles dette i matematikkopplæringen i grunnskole og videregående skole. I skolefaget matematikk kjenner vi igjen dette som ulike matematiske emner: Tall (videre algebra, funksjoner), geometri, måling og statistikk. Alle mennesker har behov for kompetanse knyttet til disse fire matematiske emnene. Mennesker må ha kompetanse innen tall for å kunne ha kontroll på personlig økonomi, innkjøp og produksjon av mat. Kompetanse i geometri er viktig i forbindelse med ulike konstruksjoner og byggverk. Målingskompetanse er viktig med tanke på laging av klær og mat, dyrking av mat og andre råvarer. Grunnleggende kompetanse i statistikk er vesentlig for planlegging, samfunnsdeltakelse og demokratisk engasjement.

Verdenssamfunnet står overfor store utfordringer knyttet til klima, helse, økonomi, fattigdom, matproduksjon, energiproduksjon og meteorologi. Matematikk-kunnskap er en del av svaret på disse og andre utfordringer. Matematikkdiraktisk forskning og den innsikt denne forskningen tilveiebringer om barns læring og utvikling i matematikk er dermed viktig. Mer innsikt i barns matematiske læringsprosesser og hvordan drive matematikkundervisning for at alle elever skal lære mest mulig matematikk, gir oss verktøy som gjør at stadig nye generasjoner kan utvikle kompetanse i å anvende matematikk for å løse personlige, lokale og globale utfordringer.

Et eksempel fra den matematikdidaktiske forskningen som har gitt store endringer i hvordan vi ser på matematikklæring og -undervisning, er det som på engelsk kalles «Mathematics in the streets» (Carraher, Carraher og Schliemann, 1985). Forskerne studerte på hvilke måter gatebarn i Brasil brukte sin matematiske kompetanse for å løse utfordringer knyttet til salg av varer og hvor mye kunder skulle betale for ulike antall av varen. Forskerne fant ut at barna anvendte utregningsmåter for totalpris som skilte seg fra hvordan tilsvarende utregninger ble undervist på skolene. Disse gatebarna forsto ikke «skolealgoritmen» for utregning av det som var et multiplikasjonsproblem, men de løste problemene uten vanskeligheter når de var knyttet til sin daglige situasjon og de kunne bruke sine egne måter å regne på. Denne innsikten har ført til at de fleste matematikdidaktikere og mange lærere i dag tenker at variasjon i undervisning av utregningsmetoder eller algoritmer og fleksibilitet i måter å løse matematiske problemer på, er veldig viktig. Det avgjørende er at eleven eller barnet faktisk forstår det hun eller han gjør i sin løsning av det matematiske problemet. Da er det underordnet hvilken måte problemet løses på. Imidlertid er det også slik at det er noen løsningsmåter som er mer effektive og oversiktlige enn andre, og dette er det derfor også et poeng at elever lærer seg. Forskningen til Carraher, Carraher og Schliemann skapte store bølger inn i det matematikdidaktiske fagfeltet, der matematikdidaktikere og lærere som følge av dette ble mye mer oppmerksomme på konteksten som matematikklæringen skjer i, og hvordan matematikklærere kan legge til rette for fleksibel strategibruk i møte med matematiske problemer. Dette er kun ett eksempel, og det finnes åpenbart flere slike «revolusjonerende» studier.

Hovedpoenget mitt her er at matematikdidaktisk forskning har gitt og gir kunnskap om momenter som er avgjørende for barns læring og utvikling av matematiske ferdigheter og innsikt. Dette gjelder alle barn og på alle de ulike nivåene i utdanningssystemet. Niss (2003, s. 338-339) sier det slik: «Hvis en forbedret undervisning kan planlegges og gjennomføres på alle nivåer i utdanningssystemet, har vi ikke bare kommet med et viktig bidrag til samfunnet generelt, men vi har også gjort noe positivt for andre matematiske miljøer som driver med undervisning, anvending og forskning». Jeg vil ta Niss sitt argument enda et steg videre og hevde at den matematikdidaktiske forskningen har tilveiebrakt resultater som har forbedret matematikkundervisning og -læring over store deler av verden. Matematikklærere verden over har herfra blitt gitt ressurser som de kan benytte for å forbedre sin undervisning; undervisning som i neste omgang har potensial for å skape bedre matematikklæring hos elever. Ikke minst har matematikdidaktisk forskning tilbakevist den sterke antakelsen om at noen barn og unge kan, og andre ikke kan, lære matematikk. Det matematikdidaktiske utgangspunktet er at alle kan og trenger å lære matematikk for stadig forbedring av enkeltmenneskers leve-

kår og framtidsutsikter og for verdenssamfunnets muligheter for å kunne løse de globale utfordringene det står overfor.

Referanser

- Bishop, A. J. (1988). *Mathematical enculturation. A cultural perspective on mathematics education*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Breiteig, T. (2008). Matematikk – Mer enn tall og formler. I P. A. Arneberg og L. G. Briseid (red.), *Fag og dannings – mellom individ og fellesskap* (s. 49–67). Bergen: Fagbokforlaget.
- Carraher, T. N., Carraher, D., og Schliemann, A. D. (1985). Mathematics in the streets and in schools. *British Journal of Developmental Psychology*, 3(1), 21–29.
- Lorentzen, L. (2012). *Hva er matematikk?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Niss, M. (2003). Den matematikdidaktiske forskningens karakter og status. I B. Grevholm (red.), *Matematikk for skolen* (s. 335–364). Bergen: Fagbokforlaget.
- OECD (2019). *Trends shaping education 2019*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/trends_edu-2019-3-en

Bærekraftig utdanning

– sett fra et danningsteoretisk didaktisk perspektiv

Ilmi Willbergh, professor i pedagogikk Universitetet i Agder

Jeg vil belyse bærekraftsmål 4 ”God utdanning” fra et danningsteoretisk og allmenndidaktisk perspektiv, som er sentralt på mitt fagfelt pedagogikken. Sett fra et slikt fagperspektiv vil jeg argumentere for at kompetansebegrepet, som for tiden fremstår som det overordnede begrepet innenfor utdanningssystemet, ikke kan svare på de utfordringene som stilles til et begrep om utdanning for framtida slik det beskrives i FN’s bærekraftsmål 4.7.:

Innen 2030 sikre at alle elever og studenter tilegner seg den kompetanse som er nødvendig for å fremme bærekraftig utvikling, blant annet gjennom utdanning for bærekraftig utvikling og livsstil, menneskerettigheter, likestilling, fremme av en freds- og en ikkevoldskultur, globalt borgerskap og verdsetting av kulturelt mangfold og kulturens bidrag til bærekraftig utvikling.

I foredraget vil jeg bygge på teoretiske studier, dokumentanalyse og klasseromsforskning gjort innenfor danningsteoretisk allmenndidaktikk, der de aktuelle innsiktene som forskes fram, er nettopp spørsmålet om hva som er god undervisning og utdanning. Det som driver meg i min forskning, er en interesse for teori og begreper innenfor feltet pedagogisk filosofi. God undervisning og utdanning i dette feltet er et spørsmål om at den pe-

dagogiske virksomheten bidrar til at mennesker kan oppleve nye innsikter om seg selv, verden og samfunnet.

Foredraget vil forklare hvorfor begrepet kompetanse som overordnet begrep ikke er et egnet begrep for å skape utdanninger som kan bidra til å utvikle autonomi, kritisk tenkning, kreativitet og ansvarlig medborgerskap. Årsaken til det er at kompetansetenkning søker å gjøre elevenes indre liv synlig, framfor å arbeide med kunnskapen som skal læres, og med interaksjonen mellom lærere og elever i undervisningen. Foredraget vil argumentere for at bærekraft og ansvarlig medborgerskap som mål for utdanning kan arbeides mot gjennom å legge til rette for tolkningsrom og «ytringsfrihet» i klasserommene.

Kompetansetenkningen er i utgangspunktet ikke et pedagogisk begrep i det hele tatt. Det er født i yrkesmessig sammenheng, der arbeidsoppgavene læres i den samme sammenheng som de skal utføres (Hodge, 2007; Tchibozo, 2011). Der fungerer begrepet, men det fungerer ikke i skolen. Ikke i den varianten som har blitt implementert gjennom OECD og EU, og som har blitt innført gjennom læreplaner i Norge siden årtusenskiftet. Og begrepet fungerer særlig ikke for å utvikle kritisk tenkning. Sosialpsykologen Franz E. Weinerts definisjon av kompetanser i DeSeCo-prosjektet igangsatt av OECD, definerer begrepet godt for å forstå hva det dreier seg om (Weinert, 2001, s. 45):

a roughly specialized system of abilities, proficiencies or skills that are necessary or sufficient to reach a specific goal. This can be applied to individual dispositions or to the distribution of such dispositions within a social group or an institution (eg. a firm).

Vi ser her at kompetanser både skal være indre evner og egenskaper, samtidig som de skal kunne observeres i praksis i et arbeid med å løse komplekse arbeidsoppgaver. Kompetanser fungerer bare når de er observerbare, både som begrep og i praksis. Forventningen til kompetanser i dag er at de skal dokumentere en form for læring. Men det kan de ikke. For det første fordi når en observerer noen løse en arbeidsoppgave, så kan en aldri vite hvor eller hvordan vedkommende har tilegnet seg det som skal til. Dette er logikken bak PISA-undersøkelsene, som ikke tar hensyn til hva elevene har lært på skolen, altså læreplanene, men er ute etter å måle hva de kan når elevene er på ulike alderstrinn. Ikke engang våre fremste psykologer er tankelesere. Og de verken vil eller kan være det. Forestillinger om at vi kan lese noens tanker i en utdanningsammenheng vil kunne ha betydelig preg av undertrykking, og ikke samsvare med oppdragelse til selvstendighet, som har vært utdanningenes mål i vår vestlige utdanningstradisjon siden opplysningstida. Dette kan perspektiveres gjennom «det pedagogiske paradoks», som jeg skal komme tilbake til (Kant, 1804/1992).

Kompetanse er ikke et begrep med rot i psykologien. Det er et begrep skapt under den kalde krigen og drevet fram av en vestlig industrisektor som var opptatt

av å øke vestlige lands konkurranseevne overfor russerne og kineserne (Hodge, 2007; Tchibozo, 2011). Derfor var statene opptatt av å gjøre yrkesutdanningene mest mulige effektive. Opprinnelsen fra arbeidslivet kan vi se gjennom det at noen kan vise at de kan utføre en spesifikk og kontekstavhengig arbeidsoppgave. Kompetanse som begrep fungerer i en praksis der kompetansene læres og anvendes i samme kontekst. Slik er det ikke i skolen.

Dette har politikerne etter hver skjønt, slik som jeg oppfatter Kunnskapsløftet 2020 og ønsket der om at barn og unge skal få mer dybdelæring i sin skolehverdag. I denne forstand representerer Kunnskapsløftet 2020 en reaksjon mot stresset i skolen, det såkalte kraftige læringstrykket, i form av økt testing, raskt tempo i undervisningen, utporsjonering av fagstoff i rask rekkefølge og med varierte undervisningsformer. En skole jeg var ute og observerte i, hadde tatt dette til det ekstreme, her skifta de faglig tema og undervisningsmetode hvert fjerde minutt. Det er i reaksjon mot forhold som dette en kan forstå ønsket om dyp læring i fagfornyelsen.

«Det pedagogiske paradoks» refereres ofte tilbake til Kant og kan formuleres på følgende måte: «Hvordan kan en oppdra mennesket til frihet gjennom tvang?» (Kant, 1804/1992). Med dette paradokset blir den moderne pedagogikken, dannelsingsbegrepet og det vi i dag kjenner som humanisme, født (Klafki, 2001). I et moderne massesamfunn må de pedagogiske oppgavene institusjonaliseres for å kunne håndteres, og i institusjonalisering ligger det makt. I tillegg er relasjonen mellom pedagogen og den som skal lære, nødvendigvis en asymmetrisk relasjon. Slik lever det pedagogiske paradoks som en spenning både i utdanningssystemets institusjonalisering og i relasjonene mellom oppdragere og barn.

Men med kompetansetenkning blir løsningen fort, fordi en ikke har god psykologisk forskning på kompetanser, at en tyr til et nærliggende psykologisk begrep som en har mye forskning på, nemlig skills. Undervisningen blir dermed til en konstant øvings- og vurderingssituasjon. Det psykologiske ved begrepene plasserer også ansvaret for resultatene hos individene selv. Det oppstår en ny elitisme som skjuler seg bak begrepene evner og talenter. Ungdommen tror de selv har skylda hvis de mislykkes. Og oppdragelse til selvstendighet blir en umulighet. Slik oppsummerer jeg problemet med kompetansebaserte læreplaner:

- Måling av 'elevenes skjulte indre liv' framfor interaksjonen mellom lærere og elever
- Drilling av automatiserte ferdigheter på bekostning av refleksjon
- Ny elitisme som skjuler seg bak begrepene evner og talenter

(Weinert, 2001; Westera, 2001; Hodge, 2007;
Tchibozo, 2011; Young & Muller, 2013)

God utdanning fra et danningsteoretisk perspektiv kan derimot oppsummeres på følgende måte:

- Skolen skal lære elevene om verden
- Redskapet for dette er fagene – og det tematiske innholdet – hvordan det kan bidra til å forstå nåtidige samfunnsspørsmål – og utvikle elevene slik at de kan fortsette å ta stilling til samfunnsspørsmål som måtte dukke opp i framtida
- Det tematiske innholdet tolkes, forstås, reformuleres og skapes i det unike klasserommet gjennom gjenkjennelse og ny forståelse av verden

(Klafki, 1959, 2001; Hopmann, 2010)

Helt grunnleggende for danningstankegangen er at skolen skal lære elevene om verden. Dette handler om at fagene gjøres relevante for deres eget liv gjennom didaktisk analyse, en analyse som starter med å spørre: Vet de noe om det fra før? Hva vet de? Hva kan det bety for dem nå? Hvilke generelle innsikter kan dette innholdet brukes til å forstå, slik at det kan anvendes på liknende fenomener som de måtte støte på i sitt liv? Det er dette som er god undervisning ifølge danningsteoretisk didaktikk, og det er umulig å oppnå uten at klimaet i klasserommene praktiserer det jeg kaller pedagogisk ytringsfrihet, altså sagt direkte at ingen spørsmål er dumme, eller at det ikke finnes et riktig svar på alt, og at alt som sies i undervisningssituasjonen ikke skal bli gjenstand for vurdering. Slike kompetansefokusede læringssituasjoner henger igjen sammen med skolekulturen (Aasebø et al., 2017). Faren ved kompetansetenkningen, som gjør alt til vurdering, er at den ofte dreper lysten til å prøve seg, til å være uenig, til å stille kritiske spørsmål, til å bruke fantasien. Går dette for langt, så har vi dermed utviklet et demokratisk problem.

Det er dermed min påstand, som jeg fremmer ved hjelp av blant annet Schiller (1991), Ricoeur (1984) og Aristoteles (1997), at undervisning som gjennom tolkningsfrihet ivaretar den estetiske dimensjonen, har mulighet til å håndtere det pedagogiske paradoks. Måter å arbeide pedagogisk med dette på i praksis er å gi elevene tolkningsfrihet, la dem bruke fantasien i skolearbeidet og også ved å la dem utfolde seg i skapende aktivitet i undervisningen.

Men det pedagogiske paradoks finnes også på samfunnsnivå. Pedagogikkens normproblem handler om at pedagogisk virksomhet alltid vil være normativ, i den forstand at det er noe vi ønsker å oppnå med pedagogisk virksomhet. Den er intensjonal. Derfor må spørsmålet om hva elevene skal lære i skolen, også avgjøres demokratisk. Her bruker jeg Klafki for å argumentere for hvordan. Klafkis svar på dette er at det sentrale kriterium for utvelgelse bør være sentrale nåtidige samfunnsutfordringer, som han kaller nøkkelp problemer (Klafki, 2001). De må være formulert tematisk, hvis ikke kan de ikke debatteres. Et eksempel på slike formu-

ringer og på noe som kan debatteres, kan være de 17 bærekraftsmålene, og god utdanning må danne barn og unge til å møte disse samfunnsutfordringene. Og framtida slik som den presenteres innenfor pedagogiske rammer, den må være åpen. Vi må oppdra til selvstendighet slik at kommende generasjoner selv kan ta ansvar for det samfunnet som kommer. Vi kan ikke, og vi skal ikke, spå.

Uljens og Ylimaki (Uljens & Ulikmaki, 2017) kommer med et nytt teoretisk bidrag til løsning på pedagogikkens normproblem slik det framtrer i den globaliserte konkurransestaten. De bygger bro mellom teorier om pedagogisk ledelse, angloamerikansk læreplanteori og danningsteoretisk allmenndidaktikk. De kaller denne teorien for ikke-affirmativ pedagogisk teori, og den er basert på Dietrich Benners teori med samme navn. Hovedpoenget med ikke-affirmativ pedagogikk, er at pedagogikken ikke skal bekrefte eksisterende samfunnsorden. Pedagogikken må selvsagt tjene samfunnet til en viss grad, i form av å tilby utdanning. Men det er viktig at de pedagogiske institusjonene ikke bare er tjenende, men også kritiske til eksisterende og ideelle samfunnsordener. Løsningen på dette normproblemet, er ifølge Uljens og Ylimaki å likestille samfunnets sentrale praksisfelter, der utdanningsinstitusjonene er ett av disse praksisfeltene. Pedagogikken skal ifølge dem, ikke underordnes det politiske eller det økonomiske praksisfeltet. En må la feltrelasjonene være ikke-hierarkiske, på den måten at sentrale beslutninger tas på bakgrunn av åpen debatt mellom feltene. Hvis utdanning bidrar affirmativt, altså underordnes de andre feltene, vil utdanning instrumentaliseres til en teknologi som tjener eksisterende samfunnsorden. Bærekraftig utdanning derimot, slik det er formulert i FNs punkt 4,7, krever selvstendige samfunnsborgere og demokratiske prosesser som bidrar til langsiktig utvikling. Denne målsetningen krever danning til selvstendighet.

Referanser

- Aasebø, T. S., Midtsundstad, J. H., & Willbergh, I. (2017). Teaching in the age of accountability: restrained by school culture? *Journal of Curriculum Studies*, 49(3), 273–290. doi:10.1080/00220272.2015.1072249
- Aristoteles. (1997). *Om diktekunsten. Oversatt fra gresk med innledning og anmerkninger av Sam. Ledsaak. Med et essay om å lese poetikken av Jostein Børtnes*. Oslo: Grøndahl og Dreyers Forlag AS.
- Brekke, B., & Willbergh, I. (2017). Frihet, fantasi og utfoldelse: En kvalitativ studie av estetiske arbeidsformer i lærerutdanningene *Nordic Journal of Pedagogy and Critique*, 3(1), 1–13. doi:https://doi.org/10.23865/ntpk.v3.554
- Hopmann, S. T. (2007). Restrained teaching: The common core of Didaktik. *European Educational Research Journal*, 6(2), 109–124.
- Kant, I. (1804/1992). *Kant on education*. Bristol: Thoemmes Press.

- Klafki, W. (1959/2001). Kategorial dannelse. Bidrag til en dannelsesteoretisk fortolkning av moderne didaktikk. In E. L. Dale (Ed.), *Om utdanning – klassiske tekster* (s. 167–204). Oslo.
- Klafki, W. (2001). *Dannelsesteori og didaktik – nye studier* (B. Christensen, Trans. 2nd ed.). Århus: Forlaget Klim.
- Hodge, S. (2007). The Origins of Competency - Based Training. *Australian Journal of Adult Learning*, 47(2), 179.
- Ricoeur, P. (1984). *Time and narrative* (K. Blamey & D. Pellauer, Trans. Vol. I). Chicago: University of Chicago Press.
- Schiller, F. (1991). *Om menneskets estetiske oppdragelse i en rekke brev* (S. Dahl, Trans.). Oslo: De norske bokklubbene.
- Tchibozo, G. (2011). Emergence and Outlook of Competence - Based Education in European Education Systems : An Overview. *Education , Knowledge and Economy*, 4(3), 193.
- Weinert, F. E. (2001). Concept of competence: A conceptual clarification. In D. S. Rychen & L. H. Salganik (Eds.), *Defining and selecting key competencies* (pp. 45–65). Kirkland, Wash.: Hogrefe & Huber.
- Westera, W. (2001). Competences in education: A confusion of tongues. *Journal of Curriculum Studies*, 33(1), 75–88.
- Willbergh I. (2015) The problems of ‘competence’ and alternatives from the Scandinavian perspective of Bildung, *Journal of Curriculum Studies*, 47: 3, 334–354.
- Willbergh I. (2016) Bringing teaching back in: The Norwegian NOU The school of the future in light of the Allgemeine Didaktik theory of Wolfgang Klafki. *Nordic Journal of Pedagogy and Critique*, 2: 111–124.
- Willbergh I. (2016) The representation of reality in teaching – a ‘mimetic didactic’ perspective on examples in plenary talk, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61: 616–627.
- Willbergh I. (2019) «Som om»-opplevelser - viktig for demokratiet. In: Karlsen KH and Bjørnstad GB (eds) *Skaperglede, engasjement og utforskertrang. Nye estetiske og tverrfaglige undervisningsmetoder som redskap i pedagogisk virksomhet*. Oslo: Universitetsforlaget, 225–239.
- Uljens, M., & Ylimaki, R. M. (2017). Non-affirmative theory of education as a foundation for curriculum studies, Didaktik and educational leadership. In M. Uljens & R. M. Ylimaki (Eds.), *Bridging Educational Leadership, Curriculum Theory and Didaktik. Non-affirmative Theory of Education*. (pp. 3–145): Springer Openm.

Vårmøte

Mål 5

– Likestilling mellom kjønnene

May-Brith Ohman Nielsen, preses

Bærekraftsmål 5 sikter mot å oppnå likestilling mellom kjønnene og å styrke jenters og kvinners stilling i samfunnet. Selv om halvparten av verdens befolkning er kvinner, så er bærekraftsutfordringene på dette feltet store og komplekse, og til stede i alle samfunn på kloden, om enn i ulike form og i ulik grad. Mangel på likestilling er for mange lokalsamfunn og sosiale miljøer et av de viktigste hindre for velferd, utvikling og livskvalitet og for fremgang for andre bærekraftsmål. Fordi kvinners livsvilkår, utdanning, helse og innflytelse i samfunnet har så stor betydning for barn, er likestilling også et sentralt middel til å fremme mange av de andre bærekraftsmålene. Blant disse er FN-målene om å utrydde fattigdom, om god utdanning, om god helse og livskvalitet, anstendig arbeid, ansvarlig forbruk og produksjon, og å forvalte verdens naturressurser på en bedre måte.

Forskjellige land i verden er kommet ulike langt med å sikre kvinners og jenters rettigheter og etablere likestilling. Men graden av likestilling og faktisk reelt opplevd likeverd kan ikke måles langs et enkelt parameter. Noen land er kommet langt på de fleste sidene av formell likestilling og like juridiske rettigheter for kvinner. Samtidig kan hets, trakassering og vold mot kvinner være et betydelig samfunnsproblem og i praksis skape livsvilkår med lite frihet og livsglede og høy grad av sosial kontroll.

Norge har på den internasjonale arena vært en pådriver i arbeidet for kvinners rettigheter, som rett til skolegang, yrkesdeltakelse, inntekt og eiendom, men også for jenters og kvinners rett til helsetjenester og innsats for bedret mor-barn helse. Internasjonalt har Norge også engasjert seg sterkt i arbeid mot menneskehandel, barneekteskap og tvangsekteskap. Det betyr ikke at disse problemene ikke berører jenters og kvinners liv i Norge. For mye av tenkningen som bærer slike praksiser er forankret i kulturelle og sosiale forestillinger og i økonomiske realiteter som understøtter dem. Like rettigheter er et viktig steg mot likestilling og likeverd, men det er langt fra hele problemet eller hele løsningen på likestillingsutfordringen.

Regjeringen fremholdt at den i Norge særlig vil arbeide med tiltak på områder der kvinners og jenters livsutfoldelse og rettigheter fremdeles er dårlig ivaretatt;

arbeid mot trakassering, mot voldtekter, mot vold i nære relasjoner og mot ulike former for sosial kontroll. Å leve et fritt liv uten vold og diskriminering, enten denne volden og diskrimineringen utøves av offentlige myndigheter, av samfunnet, av andre mennesker eller av ens nærmeste familie, det er en grunnleggende menneskerettighet.

Å arbeide effektivt for bærekraftsmål 5 krever vitenskapelig innsikt i en rekke forhold som berører kjønn, likestilling og likeverd. Grunnleggende trenger vi kunnskap om kulturelle representasjoner av kjønn, om hvilke verdier og forestillinger om kjønn som er dominante eller i omløp på ulike felt. Vi trenger å vite hvordan menn og kvinner forholder seg ulikt til kunnskap som kan påvirke deres livssituasjon og fremtid, som for eksempel kunnskaper om økonomi. For mange jenter har skole og utdanning vært den viktigste veien til selvstendighet, frihet og likestilling. Vi trenger vitenskapelige innsikter i hvordan utdanning fremmer likestilling mellom kjønn og kan gi jenter like muligheter. Men vi trenger også kunnskap om hvordan barn og unge, i sosialt konstruerte roller som jenter og gutter, forholder seg til og tar i bruk disse mulighetene. Hva skjer på områder der de får like muligheter, og hvordan forstår og håndterer vi forskjeller da?

Mulighetsrom og sosiale rom er ikke nødvendigvis slik de umiddelbart fortøner seg for den som bare observerer fra utsiden. Gjennom vitenskapelige tilnærminger kan forskere få frem andre innsikter i sosiale og kulturelle praksiser og maktforhold enn dem vi enklest iakttar på overflaten. Slik kunnskap kan bidra til å avdekke skjult negativ makt over kvinner. Men den kan også bidra til å vise frem og anerkjenne kvinners egen myndiggjøring, innflytelse og handlingsrom på ulike arenaer. Et slikt interessant forskningsfelt er studier av kjønn innenfor religiøs praksis og i religiøse rom.

De fire foredragene knyttet til bærekraftsmål 5 diskuterer nettopp slike spørsmål. Professorene Unni Langås, Ellen Nyhus, Turid Skarre Aasebø og Ida Marie Høeg gir ulike vitenskapsperspektiver på likestilling mellom kjønnene fra henholdsvis litteraturvitenskap, økonomi, utdanningsforskning og religionssosiologi. Kjønn er allestedsnærværende. Kjønnssforhold og likestillingsproblematikk er til stede innenfor de aller fleste forskningsfelt og vitenskapsområder, enten vi umiddelbart erkjenner det eller ei. Vi oppfordrer vitenskapsutøvere til å bidra til FNs bærekraftsmål gjennom å gjøre kjønnsperspektiver og likestillingstematikk til eksplisitte og reflekterte forhold i deres egen forskning innenfor ulike vitenskapsfelt.

Litteraturvitenskap og likestilling

Unni Langås, professor i litteraturvitenskap, Universitetet i Agder.

FNs bærekraftsmål nr. 5, «Likestilling mellom kjønnene», består i å «oppnå likestilling og styrke jenter og kvinners stilling». Det har ni punkter (5: 1–6 og 5: a–c), som dekker flere politikkområder. Siden humanistisk forskning ikke er det samme som å direkte utøve politikk, er det viktig å legge merke til en innledende setning for dette målet: «Dessverre gjøres det ikke nok med grunnproblemene for ulikhet mellom kjønn, som gjør det nærmest umulig å bekjempe problemet ordentlig.» Slike grunnproblemer dreier seg om abstrakte fenomener som holdninger, forestillinger, normer og verdier, med andre ord temaer som står i sentrum for den humanistiske forskningen.

I dette innlegget vil jeg spesielt knytte an til punkt 5.2.: «Avskaffe alle former for vold mot alle jenter og kvinner både i offentlig og privat sfære, inkludert menneskehandel, seksuell utnyttning og andre former for utnyttning.» Nærmere bestemt vil jeg rette søkelyset mot konstruksjoner av kjønn i kulturelle uttrykk og vise med

litterære eksempler hvordan holdninger til kropp, atferd, seksualitet og reproduksjon inngår i nasjonale fortolkningsrammer. I nasjonale krisesituasjoner, som for eksempel en krig, settes slike holdninger på spissen og tydeliggjør maktstrukturer som under normale omstendigheter ikke er like synlige og virksomme. Mine ek-

sempler er derfor hentet fra eldre og nyere litteratur der forholdet mellom kjønnene utspiller seg i en krigskontekst.

Krig og helter

Det første eksemplet henter jeg fra kollektive minner om Norge under andre verdenskrig. Det som skjedde i løpet av disse fem åra, blir stadig hentet fram og gjenfortalt i ulike varianter. Selv om det allerede like etter krigen ble publisert fortellinger både om den militære og den sivile hjemmefronten, var det fortellingene om organisert motstandskamp, militærtrening, etterretning og sabotasje som lenge dominerte. Ivar Kraglund og Arnfinn Moland skriver i åttebindsverket *Norge i krig* (1987, s. 7) at motstandskampen er et «nasjonalmonument», og at «hjemmefronten» er et av de mest positive ordene i norsk språk. Det er påfallende å se hvordan et enkeltindivid, den mannlige helten, blir en hovedperson i disse fortellingene, og ikke minst hvordan han fortsatt er det.

En slik helt er Max Manus (1914–1996). Dette er ikke tilfeldig, for han har selv bidratt med litterære tekster til å bygge opp myten om sin egen heltestatus. Max Manus publiserte to selvbiografiske bøker like etter krigen, *Det vil helst gå godt* (1945) og *Det blir alvor* (1946). Her forteller han om sine opplevelser, først som eventyrer i Chile, så som frivillig i den finske vinterkrigen, så som sjømann og til slutt som medlem av kompani Linge og motstandsmann. Bøkene er preget av spenningsromanens sjangertrekk, og det kan knapt være tvil om at disse kvalitetene også bidrar til at historiene han forteller, har stor underholdningsverdi. Bøkene har derfor ikke uventet fått et etterliv siden de ligger til grunn for spillefilmen *Max Manus* (2008), regissert av Joachim Rønning og Espen Sandberg. Filmen ble en kinobegivenhet, men den fikk også kritikk av historikere og andre for ikke å framstille fortiden korrekt. Forfatteren Erling Fossen (2008) kritiserte filmen for å glorifisere motstandskampen, og historikerne Harald Berntsen og Tore Pryser sa seg enige i at filmen viste fram et glansbilde (Mjaugedal 2008).

Et interessant aspekt ved Max Manus sine bøker er at de føyer seg inn i en sterk selvbiografitrend med røtter tilbake til attenhundretallet. Trenden kan knyttes til ideene til den skotske historikeren Thomas Carlyle, som blant annet i *On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History* fra 1841 skrev at verdenshistorien blir skapt av store menn som med sin personlighet forandrer virkeligheten (Carlyle 2013). Denne ideen tilskriver individet, og især det hvite, mannlige individet, en avgjørende betydning for historisk forandring. Dermed gjør den denne mannen til hovedaktør for det kollektive minnet. Max Manus' bøker passer godt til denne beskrivelsen, for til tross for beskjedenhetsretorikken i forordene, skildrer han seg selv som en som skaper norgeshistorie. Denne selviscenesettelsen er altså blitt ukri-

tisk gjenfortalt fram til i dag, og den bidrar til å konnotere maskulinitet med mot, handlekraft, uselviskhet og nasjonalt ansvar.

En aktuell variant av denne heltefortellingen finner vi i Jon Michelets seksbindsverk *En sjøens helt* (2012-2018), som har fått stor anerkjennelse og utbredelse. Selv om krigsseilernes innsats på ingen måte har vært en ukjent del av norsk krigshistorie, har romanserien trolig bidratt til økt oppmerksomhet. Gutta på skauen har fått et supplement i gutta på sjøen. Michelets forlag, Oktober, kaller serien et «minnesmerke» og gir den noe av æren for at daværende forsvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen i 2013 ga krigsseilerne en offentlig beklagelse (Oktober forlag). Romanene er blitt lest som troverdige skildringer av norske sjømenns erfaringer under krigen, og de er fulle av historisk korrekt og etterprøvbart informasjon om sitt emne. Både i fyldige etterord og på egne nettsider gjør Michelet rede for kilder og hva som er fakta og hva som er oppdiktet i bøkene. Han fører også en løpende dialog med lesere som har korrigierende og supplerende opplysninger om de historiske hendelsene.

Samtidig er det en nesten rendyrket mannsverden de formidler. Det er menn som har alle de aktive rollene, og som utfører heltedådene på nasjonens vegne. De risikerer livet i konvoier og blir utsatt for angrep fra ubåter og fly, og de seiler med verdifull last for allierte nasjoner. Hovedpersonen, Halvor Skramstad, har en eventyrlig karriere, selvsagt for at Michelet skal få fortalt om flest mulig sider ved den norske handelsflåtes aktiviteter. Halvor har noen svake sider, nærmest for ikke å bli en urealistisk figur, men ellers passer han perfekt inn i den mannlige helterollen. Kvinner som seiler eller har aktive samfunnsfunksjoner, er ytterst få. De fleste kvinnene som skildres, inngår i seksuelle relasjoner til mennene, først og fremst som prostituerte i utenlandske havner. De er gode å ha, men får ofte nedlatende omtale – det skjer ikke med dem som kjøper tjenestene. De norske kvinnene sitter hjemme og fører et usynlig liv.

Michelet og andre vil kanskje si at slik *var* livet til sjømennene, og at en slik ekstremt maskulin kultur *måtte* føre med seg at kvinners kropp ble en seksualisert vare på kjønnsmarkedet. Hvis vi likevel tar i betraktning at romanene er skrevet i vår tid for å tilfredsstille ikke bare en historisk interesse, men også et underholdningssøkende publikum, kan vi lese kjønnsframstillingen i fiksjonen som en del av attraksjonen og fascinasjonselementet. Hvis vi dessuten tar i betraktning at beskrivelsen av fortidige hendelser blir valgt og perspektivert ut fra interesser og behov i nåtiden, og at en roman alltid vil fungere som en aktør inn i sin tid, er det legitimt å stille spørsmålsteget ved Michelets prioriteringer. For resultatet av forfatterens valg er at forestillingen om mannen som en aktiv, modig, handlekraftig og nasjonalt engasjert person blir styrket, og at kvinnes bidrag i dette prosjektet stort sett passivt handler om å være eteriske objekter for dagdrømmer eller profesjonelle tilbydere av sex.

Krig og kjærlighet

Der heltefortellingene blir resirkulert i nokså uforandret form innen populærkulturen, skjer det større endringer over tid med andre fortellinger. Det gjelder for eksempel fortellinger om kjærlighetsforhold mellom norske kvinner og tyske menn. Disse kvinnene ble kalt 'tyskertøser' og sett ned på, og deres handlinger var under og etter krigen sterkt skambelagt. I frigjøringsdagene ble mange av kvinnene utsatt for grove overgrep, både av vanlige mennesker og av myndighetene. Kvinner som giftet seg med en tysk soldat, mistet sitt norske statsborgerskap, og som tyske borgere ble de utvist fra Norge. Dette skjedde ikke med norske menn som giftet seg med en tysk kvinne, noe som gir en klar indikasjon på at holdninger til kvinners kropp, seksualitet og reproduksjonsevne har en annen betydning i nasjonale krisesituasjoner enn menns.

En av dem som tidlig skrev litterært om norske kvinner og tyske menn, var Torborg Nedreaas. I novellesamlingen *Bak skapet står øksen* fra 1945 skildrer hun unge kvinner som tiltrekkes av okkupantens soldater. Som motivasjon for slike forbindelser legger hun vekt på sosiale forhold, slik som fattigdom og ensomhet, og hun lar leseren få sympati med kvinnene. Når synsvinkelen ligger hos kvinnene selv, blir deres ambivalente tanker og følelser formidlet, og ofte i smertefull konfrontasjon med sterk fordømmelse i nærmiljøet. Også menn kan være synsvinkelbærere, og da får leseren gjerne innsikt i en emosjonell spenning mellom aggresjon og medfølelse – både overfor de unge mennene og de unge kvinnene.

Hos Nedreaas skinner den dominerende normen gjennom, den som uttrykker forakt for kvinnene og krever dem utstøtt, mens fortelleren i opposisjon til dette gir en nyansert og forståelsesfull skildring av de emosjonelle problemene som okkupasjonen skapte. Nedreaas sin posisjon er empati og engasjement, og hun setter kvinnes valg av tyske partnere i sammenheng med sosial urettferdighet og begrensede muligheter for andre måter å realisere livet sitt på.

I vår tid har Edvard Hoem tatt opp igjen dette temaet, men nå fra neste generasjons synsvinkel. Hans mor fikk et barn med en tysk soldat, og han forteller om dette i romanen *Mors og fars historie* fra 2005. Også her får leseren en sympatiserende skildring av en ung kvinne som forelsker seg i en kjekk ung mann, og som ikke har nevneverdige tanker for de omkostningene dette medfører. Med til historien hører at faren var omreisende predikant for indremisjonen, og at han etter en samtale med selveste Ole Hallesby bestemmer seg for å forbarme seg over den falne kvinnen, det vil si gifte seg med henne som en slags redningsdåd. I Hoems litterære analyse får vi beskrevet hvordan de religiøse og patriarkalske strukturene behandler kvinnen etter at barnet er født og tyskeren har stukket av, og hvordan hun deretter må underordne seg svigerfarens regime på en bondegård.

Forfatteren Hoems posisjon er det man i minneforskningen kaller *postmemory* (Hirsch 2008). Han har ikke selv vært med på hendelsene, men beskriver og be-

dømmer dem i ettertid. Dermed skjer både det at han konstruerer sin fortelling ved hjelp av intertekster, for eksempel styrker han autentisiteten til det fortalte med innslag av sanger og avissitater, og for det andre lar han datidens normer stilles i relieff til sine egne. Dermed skildrer han både mor og far med stor innlevelse og nyanserikdom, samtidig som det blir tydelig hvordan de begge er underlagt mektige sosiale strukturer, så som kjønnede hierarkier innenfor den kristne organisasjonen og i bondesamfunnet. Etter sitt ulykksalige avvik fra normen hentes mor inn igjen i den paternalistiske folden, mens far er den som blir satt til å iverksette normaliseringen. ”Eg kan ta henne, eg!” er mantraet som Hoem lar far gjenta en rekke ganger – liksom for å understreke selvforståelsen til den barmhjertige samaritan.

Et tredje eksempel er Lene Asks selvbiografiske tegneserieroman *Hitler, Jesus og farfar* fra 2006. Også her kommer det maskuline hierarkiet til syne i de tre patriarkalske frontfigurene i bokas tittel. De kan sies å stå for det den franske filosofen Jean-François Lyotard (1984) kaller store fortellinger, nemlig fascismen, kristendommen og slektens blodsbånd. I tillegg er nasjonale og estetiske ideologier tydelig til stede i en tekst-bilde-komposisjon som intensjonelt stiller spørsmålsteget ved disse fortellingene. Forfatteren selv er barnebarn av en farmor som fikk barn med en tysk soldat, og denne farfaren har hun aldri sett noe til. Den unge kvinnens tredelte prosjekt i boka er å finne seg selv som kunstner, å finne seg en kjærest og å finne igjen sin farfar.

Den nasjonale konteksten rundt fortellingen kommer til syne i farmors kjole, som likner en norsk melkekartong, og i den nøkterne framstillingen av den offentlige avstraffelsen som hun og andre kvinner ble utsatt for etter krigen. Jakten på farfar ender med at barnebarnet finner hans grav i Tyskland pluss farfarens bror. Dette fører til et spørsmål om hva det betyr å være i slekt, og om gener er viktig for å føle seg i familie. Svaret er ikke entydig, og boka er preget av at hovedpersonen blir konfrontert med sterke stemmer og miljøer som hun må navigere selvstendig i. I Lene Asks postmemory perspektiv er farmors krigserfaring kommet på avstand, og den brukes først og fremst til å reflektere over temaer og normer som angår hovedpersonen selv.

Krig og voldtekt

Seksualisert vold i krig er ikke noe nytt fenomen. Kunst og litteratur har siden antikken framstilt scener der kvinner blir tatt som bytte og som gisler, og der de blir brutalt voldtatt og drept. Historiske beretninger og forskning om kriger og konflikter har likevel i mindre grad dokumentert og analysert denne formen for vold, men da rapportene fra krigene på Balkan på 1990-tallet nådde internasjonale ny-

hetsmedier, forårsaket det en radikal oppvåkning og endring i offentlighetens og forskningens interesse for problematikken (Skjelsbæk 2012).

Når kvinners kropp kan utnyttes i krig, har det mange mulige forklaringer. Blant dem er at den militære justisen bidrar til å styrke ideer om maskulin overlegenhet, og at menn derfor blir ekstra ydmyket hvis de ikke klarer å forsvare sine koner, kjærester, mødre og døtre. Ideer om rene raser spiller også inn, siden voldtekt kan oppfattes som en forurensning av blod og gener. Barn født av slike forbindelser blir tilsvarende oppfattet som uekte og laverestående, og slik kan en krigsstrategi handle om å manipulere fiendenes reproduksjon, svekke deres motstandsevne og ødelegge samfunnet deres på lang sikt (Seyfert 2014).

Voldtekt treffer fienden på et svært sårbart punkt. Seksuell vold kan føre til at kvinner blir ufruktbare, at de får barn de ikke kan eller vil ta seg av, og at de blir utstøtt fra familien og fellesskapet fordi de er blitt såkalt urene. Barna som blir født, blir heller ikke, grotesk nok, lenger oppfattet som 'raserene', og nettopp derfor er voldtekt en effektiv måte å drive etnisk rensing på. Det følger skam, skyld og tabu med seksuelle overgrep, og ofrene har ofte gode grunner til ikke å ville meddele seg om de vonde erfaringene.

I kjølvannet av den internasjonale oppmerksomheten mot voldtekt som våpen i krigene på Balkan, er det kommet kunstneriske bearbeidelser av ulik art. Jeg kan nevne multimedieverket *Lustmord* av den amerikanske kunstneren Jenny Holzer (Langås 2013) og teaterstykket *Blasted* av den engelske forfatteren Sarah Kane (2002). På norsk har vi blant annet dramaet *Osu* av Johan Harstad (2010), der mange typer vold i forbindelse med nyere kriger er tema. En felles karakteristikk av disse verkene er at de forholder seg til medieringen av volden og dermed ikke bare retter søkelyset på temaet som sådan, men også på mediene som sentrale aktører i både formidlingen av og også utøvelsen av volden. Offentlig eksponering og utstrakt distribusjon kan nemlig legge en ekstra byrde til voldserfaringen. Det er også et typisk trekk at verkene opererer med vekslende synsvinkler og rivaliserende historier, slik at både kvinner og menn, overgripere og ofre, deltakere og tilskuere får stemmer, samt at noen av dem framstår i kombinerte roller.

Som et aktuelt eksempel vil jeg trekke fram Eirik Ingebrigtsens roman *Kvit bok mørk vinter* fra 2018, som er lagt til Kosovo rundt 14-15 år etter krigens slutt. Hovedpersonen er den 14 år gamle Isa, som er unnfanget i en voldtekt. Hans kosovoalbanske mor ble voldtatt av en serbisk soldat i et såkalt æresrush i løpet av de siste krigshandlingene. Mor Deborah bestemmer seg for å beholde gutten og ikke sette ham bort på et barnehjem for slike barn som Isa. Far Reza har selv begått voldtekt mot en serbisk kvinne, noe han holder skjult, men som han blir minnet på hver gang han stirrer inn i Isas ansikt.

Leseren får innblikk i både mors, fars og Isas tanker slik at vi blir konfrontert både med offerets situasjon, overgriperens situasjon og framfor alt barnets situa-

sjon. Mor er sterkt nedbrutt, men samler krefter til å ta seg av barnet. Far forfølges av sin onde gjerning og klarer ikke å utvikle et normalt forhold til sin stesønn. Aggresjonen hans er en reell trussel mot Isa, og gutten er full av angst. Brorens død i en ulykke, som den komprimerte handlingen samler seg om, blir et kraftfullt uttrykk for de destruktive kreftene som fortsetter å regjere i familien.

Eirik Ingebrigtsen har i denne romanen brukt kunnskaper om seksualisert vold til å skildre konsekvenser av denne krigsstrategien på et menneskelig plan. Kanskje er den litt for tydelig i sine forklaringer, men styrken ligger i den eksperimentelle undersøkelsen av de involverte personenes potensielle reaksjonsmåter.

Oppsummering

Litterære tekster er aktører som deltar i den offentlige diskusjonen både på det tidspunktet de blir skapt, og i tiden etterpå. Ved å lese litteratur kan vi undersøke hvilke forestillinger om kjønn som sirkulerer og står til forhandling, med eller uten forfatterens eksplisitte intensjon.

Fra Max Manus til Jon Michelet har vi sett at det foreligger en sterk fortelling om den mannlige helten som gjør en uvurderlig innsats for nasjonen. I denne typen fortelling har kvinnene knapt noen aktiv rolle, og i den grad de forekommer, er det i seksuelle relasjoner til mennene.

De tre bøkene om norske kvinners forhold til tyske soldater har alle den rådende negative normen som kontekst, og de framstiller på en positiv måte kvinnes valg i opposisjon til denne. Hos Torborg Nedreaas er det primært sosiale grunner til at de inngår relasjoner som ikke blir akseptert. Hos Edvard Hoem legges det til en større analyse av de patriarkalske strukturene i indremisjonen og bondesamfunnet. Lene Ask har en undersøkende tilnærming og stiller spørsmålsteget ved store fortellinger som fascismen og kristendommen, og også betydningen av biologisk slektsskap.

Eirik Ingebrigtsens kritiske standpunkt til voldtekt som våpen i krig matcher den internasjonale forskningen og rettsoppgjørene etter Balkankrigene. Hans roman er tidstypisk fordi den belyser problematikken fra flere synsvinkler og viser hva som skjer når maskulin makt og ideer om etnisk urenhet får legge premisser for nasjoners krigføring.

Litteratur

Ask, Lene 2006: *Hitler, Jesus og farfar*, Oslo: Jippi forlag

Carlyle, Thomas 2013: *On Heroes, Hero Worship, and the Heroic in History* (1841), New Haven: Yale University Press

Fossen, Erling 2008: Motstand glorifiseres, Aftenposten, 14.12.

- Hirsch, Marianne 2008: The Generation of Postmemory. *Poetics Today*, 29
<https://read.dukeupress.edu/poetics-today/article/29/1/103-128/20954>
- Hoem, Edvard 2005: *Mors og fars historie*, Oslo: Oktober
- Ingebrigtsen, Eirik 2018: *Kvit bok mørk vinter*, Oslo: Oktober
- Kane, Sara 2002: *Blasted* (1995), London: Methuen
- Kraglund, Ivar og Arnfinn Moland 1987: *Norge i krig*, bind 6: *Hjemmefront*, Oslo: Aschehoug
- Langås, Unni 2013: Voldtekt som våpen, kunst som provokasjon. Jenny Holzers *Lustmord* og krigsforbrytelsene i Bosnia, i Gro Kvanvig, Mirjam Kristensen, Thomas V.H. Hagen (red.): *Nytt blikk. Årsskrift fra Stiftelsen Arkivet*, Kristiansand
- Lyotard, Jean-François 1984: *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge* (1979), Minneapolis: The University of Minnesota Press
- Manus, Max 1945: *Det vil helst gå godt*, Oslo: Steensballe
- Manus, Max 1946: *Det blir alvor*, Oslo: Steensballe
- Michelet, Jon 2012–2018: *En sjøens helt*, bind 1–6, Oslo: Oktober
- Mjaugedal, Tollef 2008: Har skapt et glansbilde. Norsk krigshistorie er unyansert, ensidig nasjonal og bevisst tilslørende, mener historikere, *Klassekampen*, 23.12.
- Nedreaas, Torborg 1945: *Bak skapet står øksen*, Oslo: Aschehoug
- Oktober forlag: <https://oktober.no/en-sjoens-helt>. Hentet 28.12.2020
- Seyfert, Ruth 2014: War and Rape: A Preliminary Analysis, i Ruth Jamieson (ed.): *The Criminology of War*, London: Routledge
- Skjelsbæk, Inger 2012. *The Political Psychology of War Rape. Studies from Bosnia and Herzegovina*. London and New York: Routledge

Grunnleggende kunnskap om finans og økonomi

– essensielt for å sikre økonomisk likestilling

Ellen K. Nyhus, professor i markedsføring, Universitetet i Agder.

FNs femte bærekraftsmål, likestilling mellom kjønnene, vil sikre kvinner fullstendig og reell deltakelse og like muligheter til ledende stillinger på alle nivåer der beslutninger tas, i det politiske, det økonomiske og det offentlige liv. I bærekraftsmålets underpunkter henvises det til at lovgivning bør være slik at kvinner har lik rett til økonomiske ressurser, like muligheter til å eie og lik tilgang til finansielle tjenester. En slik lovgivning er på plass i Norge, men på tross av denne lovgivningen, er ikke inntekt og formue likt fordelt mellom kjønnene her til lands. Jeg har i min forskning vært opptatt av hvilken rolle kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap kan ha for å forklare økonomisk ulikhet mellom kvinner og menn. Forskjeller i finanskunnskap observeres i nesten alle land der slik kunnskap blir målt (Hasler & Lusardi, 2017), og i de fleste land har kvinner i gjennomsnitt signifikant lavere kunnskap enn menn. Dette gjelder også for Norge. Det er viktig både å kartlegge hvilke effekter disse

forskjellene kan ha og å identifisere virkemidler som vil redusere forskjellene.

I OECDs internasjonale kartlegging av finansiell kunnskap fra 2016 ble det observert at kjønnsforskjellen i finansiell kunnskap mellom kvinner og menn er relativt stor i Norge (OECD, 2016). Undersøkelsen viste at nordmenn generelt har høy finansiell kunnskap sammenlignet med de andre landene som var med i undersøkelsen. Men det ble også funnet at Norge har de største forskjellene i kunnskap mellom kjønn. Disse markante kunnskapsforskjellene mellom norske menn og kvinner ble bekreftet i en ny representativ vitenskapelig undersøkelse av voksne nordmenn som jeg gjennomførte i 2018. I denne undersøkelsen ble kunnskap målt med 50 spørsmål om ti ulike finansielle emner. Menn svarte i gjennomsnitt riktig på 62 prosent av spørsmålene, mens kvinner i snitt svarte riktig på 50. Kjønnsforskjellene var spesielt store for temaer som omhandlet inflasjon, investeringer og risiko. Et annet funn, som også er vanlig i målinger av finansiell kunnskap, var at kvinner i mye større grad enn menn velger svaralternativet «jeg vet ikke». Dette kan tolkes enten som at kunnskapsnivået faktisk er lavere hos kvinner, eller som et tegn på at kvinner har lavere selvtillit når det gjelder kunnskap om finans.

Den lavere finanskunnskapen blant norske kvinner er vanskelig å forklare, men den kan være en av flere forklaringer for de vedvarende kjønnsforskjellene i inntekt og formue vi observerer i Norge. Norske menns nettoformue er 134 milliarder kroner høyere enn kvinners (DNB, 2019). Denne forskjellen vil mest sannsynlig øke fordi menns kapital- og arbeidsinntekt er betydelig høyere enn kvinners. I 2018 var gjennomsnittlig bruttoinntekt for menn i aldersgruppen 20 til 66 år i overkant av 600 000 kroner, mens den var rundt 450 000 for kvinner. Gjennomsnittlig bruttoinntekt er summen av yrkesinntekt, kapitalinntekt og skattefrie og skattepliktige overføringer.

Mange av disse forskjellene i inntekt skyldes at kvinner og menn tar ulike valg. Menn deltar i større grad i arbeidsmarkedet enn kvinner, og de velger oftere heltidsstilling enn kvinner, som oftere velger eller tilbys deltidsstillinger (SSB, 2020). Det norske arbeidsmarkedet er kjønnssegregert, og yrker med relativ lav lønn domineres ofte av kvinner, mens menn dominerer i yrker med høyere lønn. En betydelig større andel av sysselsatte kvinner enn menn velger å jobbe i offentlig sektor der lønninger i snitt er lavere enn i privat sektor (SSB, 2018). Menn investerer også mer i finansielle instrumenter, og dette gjør at menn i gjennomsnitt har høyere kapitalinntekt enn kvinner. Det er også flere menn enn kvinner som skaper store formuer gjennom investeringsvirksomhet eller entreprenørskap. Dette kan lett observeres ved å kikke på lister over Norges rikeste. Første kvinne på listen i 2020 finner vi på 31. plass (Kapital, 2020).

Kvinnens lavere finansielle kompetanse er noe av bakgrunnen for at de gjør valg som medfører at de over tid får lavere inntekt og formue enn menn. Det er derfor interessant å undersøke hvorfor kvinner i mindre grad virker interessert i økonomi og finans. Gutter og jenter får samme opplæring i skolesystemet i Norge,

så de store kjønnsforskjellene vi finner i finanskunnskap blant unge voksne er vanskelig å forklare med innholdet i skolegangen. Dermed er det er nærliggende å tenke at det kan være kjønnsforskjeller i økonomisk sosialisering som kan gjøre at norske menn tilegner seg mer kunnskap enn kvinner.

En grunn til at kvinner ikke er like interessert i økonomi, kan være at økonomifaget har vært dominert av menn, noe som gjør at økonomifaget har en slagside mot maskuline ideer og perspektiver på samfunnet. Dominansen av menn innen fagfeltet illustreres blant annet ved at den første kvinnelige vinner av Nobels minnepris i økonomi ble utropt først i 2009. Siden da, har kun en annen kvinne blitt tildelt økonomiprisen.

Mannsdominansen innen økonomifaget kan være en av grunnene til at kvinners bidrag til samfunnet i mindre grad blir inkludert når en nasjons samlede produksjon skal beregnes. Store deler av kvinners reproduktive bidrag, deres bidrag til produksjon og videreforedling av råvarer og til pleie og omsorg som bidrar til god helse og stabile samfunn, teller ikke med i et lands bruttonasjonalprodukt. Organisasjonen OXFAM International har forsøkt å estimere hva kvinners ubetalte arbeid er verdt, og konkluderte med at arbeidet er verdt 11 billioner dollar per år på verdensbasis (Oxfam, 2020). Kvinners viktige økonomiske bidrag blir altså kraftig undervurdert. Det har også vært lite offentlig, allment og faglig fokus på hvordan normer, lover og reformer påvirker kvinners situasjon, som for eksempel, effekten av den industrielle revolusjon eller økt internasjonalisering. Det kan derfor være at kvinner, i mindre grad enn menn, ser på kunnskap om finans og økonomi som relevant for sin livssituasjon.

Den samme mannsdominansen finner vi innen finansverdenen. Det fører til at det også her er få kvinnelige rollemodeller som synliggjør at økonomi og finans er viktig og relevant for kvinner. Dersom vi blar igjennom finansaviser, er det menn som dominerer nyhetsbildet. Her fremvises det at det i stor grad er menn som eier de store formuene, flytter de store pengebeløpene og styrer de store bedriftene. Dette kan ubevisst påvirke oppfatningen om at det er menn som er de beste til å håndtere penger og til å eie og lede bedrifter.

Tiltak som vil være viktige for å nå FNs bærekraftsmål om likestilling i Norge, er å fortsette kampen for å redusere ulikhet i inntekt og formue mellom menn og kvinner. Dette handler ikke kun om at kvinner og menn skal ha samme mulighet til velferd, for formue og eierskap av bedrifter gir også mulighet til å styre samfunnet i den retning en ønsker at det skal utvikle seg. Her bør kvinner få samme påvirkningsmuligheter som menn. Et viktig virkemiddel i dette arbeidet vil være å øke opplæringen i privatøkonomi og finans i grunnskolen og i videregående skole for å bidra til at eventuelle forskjeller i økonomisk sosialisering utenfor skolen bedre kan bli utjevnet. Dette kan gjøre kvinner mer bevisste på konsekvensene av

valgene de tar i forhold til utdanning, arbeidsmarkedsdeltakelse og forvaltning av egen formue.

Det vil også være viktig å øke kvinneandelen i økonomifaget slik at kvinners perspektiver og interesser i større del blir gjenstand for systematisk forskning som kan gi viktig innsikt til økonomisk politikkutforming. Vi har kommet langt i Norge med å sikre kvinner representasjon i styrever og utvalg, både i privat og offentlig sektor. Men for at vi skal oppnå full likestilling, er det også viktig at kvinner i større grad blir representert på eiersiden av bedrifter. Det står fortsatt mye arbeid igjen før det vil være en realitet.

Referanser

- DNB (2019) Hvem eier verden? Tilstandsrapport, økonomisk likestilling i 2019. <https://www.dnbnyheter.no/wp-content/uploads/2019/09/Hvem-eier-verden-Tilstandsrapport-om-%C3%B8konomisk-likestilling-i-2019.pdf>
- Hasler, A. & Lusardi, A. (2017). The Gender Gap in Financial Literacy: A Global Perspective. Global Financial Literacy Excellence Center. GFLEC, Washington D.C. <https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/07/The-Gender-Gap-in-Financial-Literacy-A-Global-Perspective-Report.pdf?x87657>
- Kapital (2020). Kapitals liste over Norges 400 rikeste. <https://kapital.no/kapital-index/norges-400-rikeste>
- OECD (2016). OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies”, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>
- OXFAM International (2020) Not all gaps are treated equal: the true value of care work. <https://www.oxfam.org/en/not-all-gaps-are-created-equal-true-value-care-work>
- SBB (2018). Dette er kvinner og menn i Norge. SSB, Oslo. https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/341883
- SSB (2020). Dette er Norge 2020. SSB, Oslo. https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/430969?_ts=1756a0b4970

Kjønn, utdanning og bærekraft

Turid Skarre Aasebø, professor i pedagogikk, Universitetet i Agder.

FNs bærekraftsmål nummer fem har som mål å oppnå full likestilling mellom kjønn og å myndiggjøre jenter og kvinner. Skole og utdanning er og har lenge stått sentralt i arbeidet med likestilling mellom kjønn (Aasebø, 2013). Utdanning til jenter er nøkkelen til bærekraft, uttalte statsminister Erna Solberg i avisen Vårt Land 8 mars i 2019: Skolen gir kunnskap, og kunnskap er nøkkelen til jobb, inntekt og innflytelse i samfunnet. Dersom vi skal nå en likestilt verden, må alle verdens jenter få skolegang, på linje med guttene.

Globale oversikter, som UNESCOs 'Global Monitoring Report on Education' (2014) viser at det fremdeles er store kjønnsforskjeller mht hvem som får utdanning. Særlig de fattigste jentene i lavinntektsland kommer dårligst ut og har størst sjanse for aldri å kunne begynne på skole, og hvertfall ikke til å gå på skole utover barneskolenivå. Det er velkjente og generelle årsaker til det; fattigdom, tidlig graviditet, barneekteskap og kjønns-

typiske holdninger til kjønn og utdanning. Men det skyldes også direkte forhold knyttet til skolesituasjonen: Kjønnbasert vold i form av at jenter utsettes for seksuell trakassering både på vei til skolen og i skolen av lærere og annet skolepersonale, at jenter blir tatt ut av skolen dersom de ikke har kvinnelige lærere når de kommer i puberteten, eller fordi de sanitære forholdene på skolen er for dårlige (Unesco, 2018).

Dette gir en annen horisont for kjønnsfokuset vi har i Norge og en rekke andre vestlige land hvor kjønnsforskjellene ser ut til å være snudd på hodet, og som er det denne artikkelen skal handle om. I Norge og en rekke vestlige land er fokuset flyttet til gutter; det er gutter som taper i utdanningssystemet, det er gutter som må ha hjelp og støtte, det er gutter som må løftes fram for å sikre likestilling. Enkelte hevder at skolen er feminisert og fylles av kvinnelige verdier, kvinnelige arbeidsformer og kvinnelige autoritetsforhold (se f.eks. Bredesen, 2004), og i den offentlige debatt hevdes det også at likestillingen er gått for langt (Eriksen, 2017). I 2017 nedsatte regjeringen et utvalg som skulle se på årsakene til kjønnsforskjeller i skolen og foreslå tiltak for å redusere dem (Stoltenbergutvalget). Deres rapport 'Nye sjanser - bedre læring: Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp' kom i 2019 (NOU, 2019).

Fremstillingen de siste 20 årene av gutter som tapere kan betraktes som et dominerende narrativ (Aasebø, 2021), vår tids fortelling om norsk skole. Narrativet går ut på at gutter taper på alle fronter. Gutter presterer dårligere enn jenter i alle fag, bortsett fra i kroppsøving, de har en senere modenhetsutvikling, de er dårligere i språk og kommunikasjon, de har mindre selvkontroll og selvdisiplin, de har størst behov for spesialpedagogiske tiltak og dropper oftere ut av videregående skole (NOU, 2019, p. 197). Narrativer er virkningsfulle, og kan stå i veien for andre narrativer, såkalte mot-narrativer (Andrews, 2004). Slik er det også med denne tapertellingen, den skjuler andre fortellinger.

Historisk sett står denne fortellingen i kontrast til det kjønnsforskningen (eller kvinneforskningen, som det på den tiden het) fant da de fra 1970-årene og utover gjennom etnografiske studier stilte spørsmål om hva som skjedde i klasserommet (Nielsen, 1981; Wernersson, 1977). Studiene viste hvordan jenter var bipersoner i klasserommet, at jenter deltok lite i den felles klassesamtalen og fikk lite oppmerksomhet av læreren sammenlignet med guttene. En forklaring var at jenters psykososiale utvikling bidro til at de foretrakk de små tette venninnerrelasjonene og vegret seg for å delta i større sammenhenger, og at lærerne oppfattet guttenes bidrag som langt mer interessante enn jentenes (Nielsen, 1981). Jentenes skoleprestasjoner ble gjenstand for en motivasjonsbrist i ungdomsskolen, jentenes karakterer dalte, og mange jenter hanglet seg gjennom gymnaset eller videregående skole og gikk ut med middelmådige karakterer (Nielsen, 1981). Sett i lys av statistikker over skoleprestasjoner i dag og tall som viser jentedominans i studier på bachelor- og masternivå, kunne dette vært en fortelling om en skole som i løpet av noen tiår har lyktes med å bedre jentenes motivasjon og kvalifikasjoner for videre utdanning, ja, har lyktes med likestillingsprosjektet (Aasebø, 2013; Aasebø, 2021).

Et narrativ om jenter suksess som kan leses ut fra historisk bakgrunn og med andre briller på statistikken er lite fremtredende i den utdanningspolitiske diskur-

sen. Fortellingen om jenters suksess er verken mer eller mindre sann enn fortellingen om gutter som tapere. Men det er tankevekkende at det har vært så liten interesse for et slik fortelling. Særlig når den ifølge den engelske kjønnsforskeren Jessica Ringrose (2007) kunne ha bidratt til å legitimere den globale utdanningspolitikken som nedfeller seg gjennom OECD og EU ved å vise hvordan en med vektlegging på human kapital og fremtidens kompetanse (Løvlie, 2021) har lyktes i å kvalifisere jenter. Forklaringen kan ligge i at verdsetting av kjønn fremdeles følger gamle kjønnsmønstre. Jenters suksess oppfattes ikke som like verdifull som gutters. Et eksempel på det er det som kalles 'flink-pike'-syndromet, beskrivelser av jenter som flinke og flittige, men kjedelige og konforme, som suppleres med psykisk stress (Madsen, 2018). Dette bidrar til at jenters suksess fremstår som mindreverdig og annenrangs.

I tillegg har også Pisa-sjokket bidratt til krisetenkningen, rystelsen som ble frembrakt av resultatene av den første Pisa-testen (OECD's Programme for International Student Assessment) som viste middelmådige resultater for elevene i den norske skolen (Björnsson & Olsen, 2018; Kjærnsli m.fl., 2004) sammenlignet med andre land. De norske resultatene på Pisa-testene har i det store og hele vedvart de siste tiårene, og skolen er ennå ikke friskmeldt. Fortellingen om jenters suksess kan ha strandet i jakten på syndebugger, til fordel for fortellingen om gutter som tapere (Aasebø, 2021).

Uansett, begge disse fortellingene – fortellingen om gutter som tapere og fortellingen om jenters suksess – skjuler at det er mange gutter som gjør det svært godt og mange jenter som sliter gjennom utdanningsforløpet. Selv om statistikkene viser gjennomsnittsforskjeller, noe Nielsen betrakter som ulik *distribusjon* av bestemte verdier, blir disse gjennomsnittsforskjellene til *distinksjon* i den offentlige skoledebatten, generalisert som gutter og jenter (2014). Til grunn for denne tenkningen ligger den trivielle og naturlige oppfatningen av kjønn som to ulike størrelser, den såkalte tokjønnstenkningen. Stoltenbergutvalget har valgt å se bort fra hvordan tokjønnstenkningen har vært sterkt utfordret av både nordisk og internasjonal kjønnsforskning over lengre tid, en kritikk som har bidratt til utviklingen av teorier som legger vekt på sosiale strukturer, kulturer og språkets betydning for konstruksjoner av kjønn (Aasebø, 2021). Det dreier seg bl.a. om kjønnsforståelser som åpner opp for særlig tre perspektiv på kjønn:

Mangfoldsperspektiv - hvor kjønn konstrueres på mange måter, i ulike epoker og i ulike kontekster (se f.eks. Butler, 1990; Connell, 1995; Davies, 2003; Frosh, Phoenix & Pattman, 2002; Lorentzen & Mühleisen, 2006) hvor variasjoner innen ett kjønn kan være større enn variasjonene mellom kjønn.

Agens-perspektiv - hvor individene selv bidrar i forhandling av egen kjønnsposisjon i lys av tilgjengelige kjønnede identitetstilbud (Burr, 2003).

Interseksjonalitetsperspektiv - hvor sosiale kategorier som sosial klasse, etnisitet og hudfarge i tillegg til kjønn bidrar til en gjensidig konstruering i ulike kontekster, men uten at en oppfatter hver av kategoriene som strukturelle eller essensialistiske (Orupabo, 2014).

Den grunnleggende oppfatningen av kjønn får konsekvenser for hvordan en forsker på kjønn, og dermed også på jenter og gutters skoleprestasjoner. Mens Stoltenbergutvalgets anbefalte metode er å undersøke hva som virker på kjønn i betydningen de to gitte størrelsene gutt og jente, og legger til grunn en evidensbasert forskningsmetode (NOU, 2019), vil forskning i et perspektiv som vektlegger kjønnskonstruksjoner, studere forventninger som stilles til elevene fra lærere eller foreldre, og ikke minst språkbruken som bidrar til å betegne kjønn utfra at språk skaper virkelighet (Butler, 1990). Spørsmål som kan stilles, er om forventningene til gutter og jenter er kjønnete, om det stilles like krav til dem, om det er forskjeller mht hvem som gis ansvar og hvem som anses som selvstendig og kan gjøre skolearbeid uten tilsyn, osv. Kjønnets språkbruk og kjønnete forventninger får betydning for gutter og jenters fortolkninger av seg selv. I et slikt perspektiv blir det paradoksalt å snakke om gutter som mindre flinke enn jentene. Desto mer det gjentas at gutter er tapere i skolen og jentene er suksessfulle, desto mer knyttes skoleprestasjoner og skoleinnsats til forestillinger om femininitet, mens det å gjøre det dårligere og ikke anstrenge seg for mye, knyttes til maskulinitet, til ideene om det å være gutt. Slik forsterker taperfortellingen den kjønnete skjevheten en vil ha bukt med (Aasebø, 2021). Et poeng her er at Stoltenbergutvalget i sin oversikt over eksisterende forskning også trekker inn forskning som viser at forventninger til læring har konsekvenser for læringsutbytte og at 'gutter møtes med lavere forventninger til læring i skolen enn jenter' (NOU, 2019, p. 197). Men de lar det bli med det, og det passer heller ikke inn i evidensmetodikken, som er den overordnede forskningsmetoden i utvalgets forslag til videre forskning (Nielsen & Malterud, 2019).

Agensperspektivet forstår kjønn utfra individets aktive orientering mot egen kjønnsgruppe og dens ideer om maskulinitet og femininitet, i stedet for å betrakte kjønn som uttrykk for individets kognitive, emosjonelle og sosiale egenskaper (Nielsen, 2011). Mange kjønnsforskere har vist hvordan elevrollen ikke er like forenlig med rådende maskuline identitetskonstruksjoner som med feminine (se f.eks. Francis, Skelton, & Read, 2009; Frosh et al., 2002; Carolyn Jackson, 2002; Swain, 2004; T. S. Aasebø, 2011). F. eks. er popularitet og anerkjennelse blant gutter oftere basert på det å være godt fysisk trent, score mål i fotball eller beherske dataspill enn det å være flink på skolen (Swain, 2004). Andre har fremstilt dominerende guttekulturer som laid-back, gutter vil gjerne ha gode karakterer, men det skal skje uanstrengt, dvs. uten særlig innsats (Jackson, 2002; Jackson & Dempster, 2009).

Interseksjonalitetsperspektivet ble opprinnelig utviklet gjennom kvinneforskningens kritikk av kategorien kvinner som ikke tok høyde for at kvinner er ulikt stilt og inngår i ulike maktforhold i samfunnet gjennom krysning av andre sosiale ulikhets-kategorier kvinnene inngår i (Crenshaw, 1989). Det handler om hvordan ulike sosiale begreper virker sammen, hvordan de konstruerer hverandre gjennom ulike kontekstuelle maktforhold. I utdanningsforskningen har særlig Willis' (1977) studier av engelske arbeiderklassegutters problemer i skolen og deres utvikling av konfronterende verdier for å opprettholde anerkjennelse og selvverdi, vært utgangspunkt for en rekke andre studier av kjønn og sosial klasse.

Det problematiske med fortellingen om gutter som tapere i skolen er først og fremst at den skygger for en helt annen fortelling; fortellingen om en skole som ikke makter å gjøre noe med de sosiale forskjellene som den har hatt som intensjon å få bukt med (Aasebø, 2021). I skolen er prestasjonsforskjeller basert på foreldrenes utdanningsbakgrunn (som brukes nærmest synonymt for sosial klasse i utdanningsforskning) påvist siden en begynte med slike målinger på 1970-tallet (Bakken, 2004; Hansen, 2005; Heggen, Helland, & Lauglo, 2014; Iversen, 2014; Markussen, 2010; Reay, 2010). Til tross for at statistikker viser at det også her er forskjeller mellom gutter og jenters prestasjoner på alle nivåer mht foreldrenes utdanningsbakgrunn, utgjør sosiale forskjeller en langt større risiko for å mislykkes i skolen, enn det kjønnsforskjellene gjør. Utjevning av sosiale forskjeller i skolen har også vært en målsetting, bl.a. gjennom innføring av utdanningsreformen Kunnskapsløftet i 2005, og som et mål i global utdanningspolitikk uttrykt som rettferdighet (OECD), uten at noen har lyktes med det (Macedo, 2013). Medisinen er mer testing i tillegg til vektlegging av kompetansemål, mer individuelt arbeid og individuell ansvarliggjøring, tiltak som ser ut til å ha en motsatt effekt dersom en vil oppnå mer rettferdighet i utdanningssystemet (Knapp & Hopmann, 2017; Macedo, 2013).

En kan se for seg en mulig strategi som ligger i en mer finmasket beskrivelse av elever med dårlige prestasjoner i skolen, noe som kan avdekkes gjennom Stoltenbergutvalgets forslag bl.a. om å opprette 'et nasjonalt register for personentydige forløpsdata for barnehage og grunnopplæringen', og ved å gjennomføre 'kartlegging av barns språklige, numeriske og sosiale utvikling ved fire- og seksårsalder' (NOU, 2019, p. 22). Slike tester vil avdekke problemgrupper som omfatter en del gutter som har foreldre med lav utdanningsbakgrunn, og også gutter med minoritetsbakgrunn (Bakken, 2010). Og ikke bare gutter; det er forskning som viser at en del jenter med arbeiderklassebakgrunn og jenter med minoritetsbakgrunn også sliter med skoleprestasjoner og skolemotivasjon (Eriksen, 2017; Walkerdine, 2011). Pedagogiske tiltak ville være å tilpasse disse elevene bedre til skolesystemet gjennom tidlig innsats, ekstra innsats, tilpasset innsats, fleksibel skolestart, osv. (NOU, 2019).

Alternativet vil være å unnlate å utrope elevgrupper som tapere og rette kritikken mot skolens innhold og struktur, et kritisk blikk på skolen som det er en tradisjon for i pedagogikk, f.eks. i form av Bourdieus (1977) teorier om kulturell kapital eller Bernsteins (2000) teorier om synlig og usynlig pedagogikk. I lys av den globale utdanningspolitikken handler kritikken i dag også om individualisering av undervisning, ansvarliggjøring av elevene, kompetansemål, vektlegging av teorifag versus estetiske og praktiske nyttefag (se f.eks. Hopmann, 2007; Møller & Skedsmo, 2013; Phoenix, 2003; Sjøberg, 2014). Et slikt kritisk blikk på skolen krever en langt mer grunnleggende endring av skolen enn det fortellingen om gutter som tapere gjør (Aasebø, 2021). Det er i et slikt perspektiv at fortellingen om gutter som tapere fremstår som langt mer komfortabel.

Referanser

- Andrews, M. (2004). Opening to the original contributions: Counter-narratives and the power to oppose. I M. Andrews & M. G. W. Bamberg (red.), *Considering counter narratives: Narrating, resisting, making sense* (s. 1–6). Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Bakken, A. (2004). Økt sosial ulikhet i skolen? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(1), 83–91.
- Bakken, A. (2010). *Prestasjonsforskjeller i kunnskapsløftets første år: Kjønn, minoritetsstatus og foreldres utdanning*. I NOVA-rapport, 9.
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control and identity: Theory, research, critique* Lanham: Rowman & Littlefield.
- Björnsson, J. K. & Olsen, R. V. (2018). *Tjue år med TIMSS og PISA i Norge*: Scandinavian University Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- Bredesen, O. (2004). *Nye gutter og jenter – en ny pedagogikk?* Cappelen akademisk forlag.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism*. London: Routledge.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Crenshaw, K. (1989). Marginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politic. I *The University of Chicago, Legal Forum*, 1, 139–167.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.
- Eriksen, I. M. (2017). *De andres skole: Gruppedannelse og utenforskap i den flerkulturelle skolen*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Francis, B., Skelton, C. & Read, B. (2009). The simultaneous production of education achievement and popularity: How do some pupils accomplish it? *British Educational Research Journal*, 36(2), 317–340.
- Frosh, S., Phoenix, A. & Pattman, R. (2002). *Young masculinities: Understanding boys in contemporary society*. Basingstoke: Palgrave.
- Hansen, M. N. (2005). Utdanning og ulikhet – valg, prestasjoner og sosiale settinger. *Tidsskrift for samfunnsforskning* (02), 133–157.
- Heggen, K., Helland, H. & Lauglo, J. (2014). Utdannings sosiologi. *Sosiologisk tidsskrift*, 22(02), 221–224.
- Hopmann, S. T. (2007). Restrained teaching: The common core of didaktik. *European Educational Research Journal*, 6(2), 109–124.
- Iversen, R. (2014). Utdanning og ulikhet i Norge: Opprettholder vi en tradisjonell lagdelingsstruktur, eller beveger vi oss mot en meritokratisk klassestruktur? Et historisk tilbakeblikk. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* (02), 105–114.
- Jackson, C. (2002). 'Laddishness' as a Self-worth Protection Strategy. *Gender and education*, 14(1), 37–51.
- Jackson, C. & Dempster, S. (2009). 'I sat back on my computer... with a bottle of whisky next to me': Constructing 'cool' masculinity through 'effortless' achievement in secondary and higher education. *Journal of Gender Studies*, 18(4), 341–356.
- Kjærnsli, M., Lie, S., Olsen, R. V., Roe, A. & Turmo, A. (2004). *Rett spor eller ville veier?: Norske elevers prestasjoner i matematikk, naturfag og lesing i PISA 2003*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Knapp, M. & Hopmann, S. (2017). School leadership as gap management: Curriculum traditions, changing evaluation parameters, and school leadership pathways. I M. Uljens & R. M. Ylimaki (red.), *Bridging educational leadership, curriculum theory and didaktik : Non-affirmative theory of education* (s. 229–256). Cham: Springer International Publishing.
- Lorentzen, J. & Mühleisen, W. (2006). *Kjønnsforskning: En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Løvlie, L. (2021). *Politisering og pedagogisk motstand : Veien til en barneorientert praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Macedo, E. (2013). Equity and difference in centralized policy. *Journal of Curriculum Studies*, 45(1), 28–38.
- Madsen, O. J. (2018). *Generasjon prestasjon: Hva er det som feiler oss?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Markussen, E. (2010). Valg og gjennomføring av videregående opplæring før Kunnskapsløftet. *Acta didactica Norge*, 4(1), 1–18.

- Møller, J. & Skedsmo, G. (2013). Modernising education: New Public Management reform in the Norwegian education system. *Journal of educational administration and history*, 45(4), 336–253.
- Nielsen, H. B. (1981). Små piger, søde piger, stille piger - om pigeliv og pigesosialisering. *Sosiologi i dag* (3/4), 25–55.
- Nielsen, H. B. (2011). Kjønn i klasserommet. I M. B. Postholm & E. Munthe (red.), *Elevmangfold i skolen 1–7* (s. 179–195). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Nielsen, H. B. (2014). *Forskjeller i klassen: Nye perspektiver på kjønn, klasse og etnisitet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nielsen, H. B. & Malterud, K. (2019). Kunnskap for politikk og praksis? En analyse av Stoltenbergutvalgets kunnskapssyn. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 60(03), 274–284.
- NOU (2019). *Nye sjanser - bedre læring: Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/8b06e9565c9e403497cc79b9fdf5e177/no/pdfs/nou201920190003000dddpdfs.pdf>
- Orupabo, J. (2014). Interseksjonalitet i praksis: Utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning. *Sosiologisk tidsskrift*, 22(4), 329–351.
- Phoenix, A. (2003). Neoliberalism and masculinity. Racialization and the contradictions of schooling for 11- to 14-year-olds. *Youth & Society*, 36(2), 227–246.
- Reay, D. (2010). Sociology, social class and education. I M. W. Apple, S. J. Ball & L. A. Gandin (red.), *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education* (s. 396–404). London: Routledge
- Ringrose, J. (2007). Successful girls? Complicating post-feminist, neoliberal discourses of educational achievement and gender equality. *Gender and Education*, 19(4), 471–489.
- Sjøberg, S. (2014). Pisa-syndromet: Hvordan norsk skolepolitikk blir styrt av OECD. *Nytt norsk tidsskrift*, 31(1), 30–43.
- Swain, J. (2004). The resources and strategies that 10–11-year-old boys use to construct masculinities in the school setting. *British Educational Research Journal*, 30(1), 167–185.
- UNESCO (2014). *Global monitoring report on education*. Hentet fra https://www.eda.admin.ch/dam/deza/en/documents/aktuell/news/20160923-weltbildungsbericht_EN.pdf
- UNESCO (2018). *Global education monitor report: Gender review*.
- Walkerline, V. (2011). Neoliberalism, working-class subjects and higher education. *Contemporary Social Science*, 6(2), 255–271.
- Wernersson, I. (1977). *Könsdifferensiering i grundskolan*. Göteborg: Göteborgs studies in educational science, 22.

- Willis, P. E. (1977). *Learning to labour: How working class kids get working class jobs*. Farnborough: Saxon House.
- Aasebø, T. (2013). Skole og utdanning som likestillingens motor. I H. Stausland & H. Witsø (red.), *Likestilling 2013: Kunnskap og innovasjon på Agder* (s. 59–72): Portal akademisk.
- Aasebø, T. S. (2011). Anti-schoolness in context: The tension between the youth project and the qualifications project. *Social Psychology of Education*, 14(4), 503–518.
- Aasebø, T. S. (2021). Fortellinger om gutters krise, jenters fremgang og skolens utfordringer med sosiale ulikheter. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 7(1–15). doi: <http://dx.doi.org/10.23865/ntpk.v7.2178>

Religion og likestilling mellom kjønnene

Ida Marie Høeg, professor i religionssosiologi, Universitetet i Agder

Likestilling mellom kjønnene er en av de viktigste utfordringene menneskeheten står overfor. Hvilken betydning religion har for kjønnslikestilling er derfor helt sentralt. Kjønn er identifisert som et sentralt aspekt ved religion og dermed også i utformingen av religiøs praksis. Den religiøse tradisjonen har ofte favorisert menn og komplisert endring (Økland 2005). I tråd med Donna Haraways (1991) idé om at kunnskap alltid er situert, kan nye identiteter og nye tilknytninger gi et nytt blikk på den religiøse praksisen. Den epistemologiske innsikten som dette representerer, viser behovet for å høre et mangfold av stemmer fra kvinner i religiøse kontekster. Bare på den måten kan vi ivareta kompleksiteten i religiøse narrativer og diskurser når vi utforsker likestilling mellom kjønnene.

Likestilling dreier seg om å endre samfunnsstrukturer og undertrykkende institusjoner som hindrer like rettigheter og muligheter for kvinner, menn og transpersoner i samfunnet. De rettslige og politiske vilkårene for religionsutøvelse og likestilling er derfor viktig. Et annet like viktig område er aktørene selv som handlende og kommuniserende med strukturene og de kulturelle institusjonene. Det sentrale spørsmålet er *når* individ og grupper virkelig er selvbestemmende aktører og er i stand til å utfordre og motstå

dominans-strukturer (McNay 1992). Denne artikkelen vil derfor peke på forskning hvor kvinner som religiøse aktører navigerer innenfor liberale og konservative religiøse miljøer for å oppnå full inkludering. Det vil jeg gjøre ved å vise til andres og egen forskning som peker på handlinger og diskursive prosesser hvor kvinners metoder og strategier åpner opp handlingsrommet. Med utgangspunkt i disse studiene vil jeg referere til den pågående diskusjonen mellom feministisk forskning og religiøs feminisme. I denne sammenheng vil sentrale begreper som andregjøring, agens og *å gjøre* religion bli diskutert. Jeg vil starte med å introdusere feministisk forskning og denne forskningstradisjonens forhold til religion.

Kjønn og sekularisme

Nåtidige akademiske og bredere sosiale diskurser om feminisme pleier å marginalisere og usynliggjøre de religiøse kvinnene i deres kamp for kvinners rettigheter og likestilling, enten det er lokalt, nasjonalt eller globalt (Nyhagen 2019). Det er som om religiøs tro på den ene siden, og troen på likestilling på den andre siden er uforenlig. Religiøse kvinners krav og handlinger ansees ikke som en feministisk strategi, og faller derfor utenfor et feministisk perspektiv. Til grunn ligger det en bred antakelse om at feminisme og likestilling går hånd i hånd med sekularisering. Det er derfor vanlig å framstille sekularisme som en garanti for kjønnslikestilling. Historikeren Joan Wallach Scott har utforsket sekularisme. Hun utfordrer påstanden om at sekularisme, både i praksis og diskursiv betydning, alltid har vært synonymt med likestilling mellom kjønnene (2008). Den historiske gjennomgangen fra de siste tiårene viser hvordan sekulære samfunn har blitt brukt til å rettferdiggjøre påstander om at den vestlige kristne sivilisasjonen er overlegen. Hun bestrider at i de vestlige samfunnene er kvinnes frigjøring ekvivalent med likestilling. Etablerte forestillinger om at kvinner i Vesten er frigjorte har tjent til å vende oppmerksomheten bort fra de vestlige samfunnenes pågående vanskeligheter med å oppnå likestilling mellom kjønnene (2018:183). Det var ikke før spørsmålet om islam dukket på slutten av 1990-tallet at likestilling ble et sentralt trekk ved diskursen om det sekulære samfunnet. Idealer om likestilling og seksuell frihet ble da utformet i polemikk mot muslimer i Vesten og Midtøsten (2018:1).

Scott forstår konstruksjonen av islam i vestlige samfunn som den «andre» (2018:19). Det handler om hvordan de sekulære fellesskapene bekrefter islam som en diametral kontrast til de progressive og moderne verdiene som vestlige nasjonalstater mener å representere. Hun antyder at vestens vrengebilde av islam som den andre, ofte går på bekostning av kvinner i vestens sosiale og økonomiske rettigheter. Andregjøringen av islam har også hatt konsekvenser for holdninger til religion generelt. Islam har blitt brukt til å framstille ulike religion som fiendtlig mot kvinner, i tillegg til at religiøse institusjoner motsetter seg frihet og demokrati.

At binære forestillinger om religion og at det sekulære preger samfunnsdebatten om religion, likestilling og sekularisme, er ikke Scott alene om å påpeke. Både sekulære og religiøse feministiske forskere kritiserer «myten om opplysningen» og bemerker at både religion og sekularisme kan støtte kjønnsulikhet og likestilling (Nyhagen 2019).

Studier av religiøse kvinner trenger mer enn diskursive analyser av hvordan religion er utformet og av hvilken påvirkning religion har på kultur og samfunn. For å vinne ny innsikt i hvordan likestilling i religiøse sammenhenger utformes, kreves det representasjon av kvinnene selv. I tråd med feministisk forskning må kvinner og mangfoldet av kvinners røster bli hørt og anerkjent. Et nedenifra og aktørsentrert perspektiv gir kvinner ikke én, men flere stemmer, med både like og ulike erfaringer. I kombinasjon med hvordan strukturene opprettholder og endrer seg, vil erfaringene kunne avdekke kvinners rolle i samfunnet og innenfor de religiøse organisasjonene. Innenfor de religiøse organisasjonene og institusjonene er likestilling slett ikke noen fremmed eller avleggs for kvinner. Det religiøse handlingsrommet impliserer aktørenes manøvrering, påvirkning og produsering av handlingsrommet. Kvinner fra ulike religiøse tradisjoner åpner sitt handlingsrom i prosesser der mening og praksis blir utformet.

Offentlighet og agens

Mange studier har fokusert på spørsmålet om hvordan kvinners praksis i religiøse organisasjoner kan undergrave den maskuline hegemoniske ordenen. Religionsforskere har beskrevet paradoksene til religiøse kvinner, og deres metoder for å takle patriarkatet (se for eksempel Gervais, 2012; Manning 1999). Litteraturen viser til former for praksis som åpenbart utfordrer den eksisterende sosiale ordenen og begrenser kvinner handlingsrom. Denne litteraturen peker på et dominerende mønster. En viktig strategi religiøse kvinner bruker for å overvinne sin marginale status er å utøve sitt handlingsrom ved å innta offentligheten. Forskning på lekmannsbevegelsen kan tjene som et eksempel på denne strategien i likestillingsprosessen.

Den norske lekmannsbevegelsen hadde bredt gjennomslag for religiøst engasjement fra andre halvdel av 1800-tallet. Kravet om pietistisk inderlighet i tros- og spørsmål og aktiv innsats for misjon, mobiliserte mange kvinner. Overalt utgjorde kvinnene flertallet når emissærer og andre forkynnere holdt sine møter. Kvinnene var mer enn tilhørere. De organiserte seg i kvinneforeninger som ble ledet og drevet av kvinnene selv, og det var de som bestemte hvilken misjonsorganisasjon de innsamlede midlene skulle gå til. I kampen for gudsriket bygde bevegelsen opp kvinners identitet. Kvinner påtok seg roller som tidligere hadde vært forbeholdt menn. Like fullt hadde bevegelsen ikke bare potensialer til å provosere rådende

oppfatninger om kjønnsroller, men også til å konservere dem. Historikeren Bjørg Seland viser at flertallet av kvinnene støttet opp om den eksisterende tilstand i bevegelsen – at kvinner ikke skulle forkynne eller ha formelle posisjoner. Men Kalls-tanken, forestillingen om at enkelte mennesker var kallet til særlig oppgaver, ga også en åpning til å utfordre rådende rollefordeling mellom kvinner og menn. Med legitimeringen av formelle posisjoner som misjonær og misjonskvinne, trådte kvinnene inn i offentligheten (Seland 2000). Kvinners utvidelse av grensene for sitt tillatte virkefelt vitner om kvinners agens og deres aktive innflytelse på det sosiale og religiøse livet (Griffith 1997).

Med bakgrunn i ulike fagtradisjoner og teoretiske ståsted har agens vært et viktig perspektiv for å forstå kjønnslikestilling. Ideen om subjektets agens, fokuserer på aktørens mulighet til å utøve handlingsrommet i den gitte struktur. Agensperspektivet ser etter hvilke strategier kvinner bruker og hvordan de navigerer – i vår sammenheng innenfor de religiøse tradisjonene. Sentralt står forhandlinger av tradisjonell praksis, ofte for å oppfylle kravene til et moderne liv. Studier av kvinner i religiøse organisasjoner har vært opptatt av hvorvidt kvinner har agens og hvordan de oppnår det. Et sentralt spørsmål er kvinners religiøse rom og handlefrihet (Reilly 2011). Flere studier av kvinners agens i religiøse organisasjoner, også konservative, viser at kvinner ikke er passive mål for religiøse strukturer. Kvinner kan skape nye rom og utfordrer handlefriheten. Innenfor rammene til den religiøse tradisjonen er de religiøse subjekter (Avishai 2008). I Saba Mahmoods (2004) studier av kvinner i moskebevegelsen i Egypt fremholder hun at kvinners religiøse praksis er altfor kompleks til å forstå som brudd eller videreføring av den kjønnede religiøse praksisen. Hun hevder at religion kan produsere ulikhet, men også utfordre undertrykkelse. For eksempel viser kvinnene hvordan islam gir nye former for kjønnet handlefrihet og bidrar til nye artikuleringer av religion.

En kritikk av agens-begrepet er at fokuset på religiøse aktører kan ignorere strukturelle og kulturelle sammenhenger som organiserer den religiøse praksisen (Avishai 2008:412). På slutten av 1990-tallet studerte jeg kvinnelige prester på arbeidsmarkedet i Den norske kirke. En representativ spørreskjemaundersøkelse gav muligheter for å utforske deres erfaringer, også utover avkrysningene i de lukkede svarkategorier (Høeg 1998a: 27-29).¹ Undersøkelsen viste at kvinner i prestedtjeneste hadde erfaringer med å bli objektivisert og usynliggjort. Flere hadde opplevd å bli forbigått ved ansettelse. Noen hadde trukket søknaden sin på grunn av kvinneprestmotstand, hatt ubehageligheter i møte med arbeidsplassen som nytilsatt

¹ I 1997 fikk samtlige kvinner i prestedtjeneste (150) tilsendt et spørreskjema med åpne og lukkede svaralternativer. Gruppen utgjorde sokneprest, kapellan, stiftskapellan og vikarprest. 57 % prosent svarte på undersøkelsen. Surveyen har satt søkelys på ulike sider ved ansettelsesforholdet og ansettelsesreglementet, rekrutterings- og ansettelsespraksis, valg av arbeidssted og stilling og kvinners syn på det å være prest, likestilling og forholdet til kvinneprestmotstanderne. Spørreskjemaet har også spørsmål som tar for seg de kvinnelige menighetsprestenes status, tilhørighet og bakgrunn.

og ikke fått kollas (biskopens tjenestebrev) ved innsettelse. Alt dette på grunn av at de var kvinner og ikke menn (Høeg 1998a).

Kvinner i prestatetjenestes evner og muligheter til å ta styring, måtte skje i en kirke som påla dem å tilpasse sin yrkesutøvelse til tradisjonen. Det var innenfor disse strukturene de kunne skape nye rom for utforming av en ny presterolle (Høeg 1998b). Deres egen organisasjon øvet stort press på dem. Presteforeningen som er fagforeningen og profesjonsforeningen til flertallet av norske prester og teologer, institusjonaliserte kravet om tilpasning. Foreningen hegnet om motstanderne av kvinners prestatetjeneste og var opptatt av å legge forholdene til rette for dem. Gjennom foreningens såkalte Kjøreregler for kollegafellesskap og samarbeid, først avskaffet i 2004, ble kvinners prestatetjeneste, og ikke motstanderne av kvinners prestatetjeneste, framstilt som et problem kirken måtte løse. Kjørereglene gikk ut på at kvinneprestatetstandernes ikke skulle bli pålagt å samarbeide med kvinner i prestatetjeneste om gudstjenesten. Presteforeningen og Den norske kirke var altså mer opptatt av å tilrettelegge for kvinneprestatetstanderne enn for kvinner i prestatetjeneste. Det å utelukkende å sette søkelys på agens ville lett kunne overse disse vilkårene for kvinners prestatetjeneste, og hvordan de begrenset dem i utøvelsen av yrket og i relasjon til kolleger.

Kjønnsoverskridende religiøs praksis

Kvinnenes strategi for likestilling kan også beskrives som «å gjøre» religion. Å gjøre religion henger sammen med en søken etter et autentisk religiøst subjekt og utformes i sammenhenger hvor en opplever at religionens symbolske grenser er truet (Avishai 2008). Å gjøre religion spiller på begreper om å gjøre kjønn. Å gjøre kjønn argumenterer for viktigheten av å se på kjønn som noe som handles fram i sosiale kontekster (West & Zimmerman 1987). Begrepet å gjøre kjønn blir ofte kritisert for ikke å fange opp endring, men heller vise hvordan kjønnskonsvensjoner fungerer. I stedet for bare å gjøre kvinne og mann i gjentakende handlinger og ytringer, mener Judith Butler at for å bedre kunne forklare endringer i adferd, kreves det at kjønnssteoretikere konseptualiserer også dette skiftet til «undoing» kjønn. Undoing viser til at handlinger har et endringspotensiale dersom en bryter med forventningene til kjønn eller aktivt utfører noe uventet (Butler 2004).

Begrepet *å omgjøre religion* er på sin side også rettet inn mot å fange opp brudd – hvordan handlinger og praksiser bryter menns dominans over kvinner og kvinners underordning. Det vil si at religiøse handlingsregler ikke alltid viderefremidler den tradisjonelle praksisen, men handles og tolkes på nytt i tilknytning til eksisterende teologiske og institusjonelle strukturer (Rinaldo 2008). På den måten kan de både være fleksible og bryte kjønnskonsvensjoner. Helana Darwin har et kritisk kjønnsperspektiv på å gjøre religion (Darwin 352-354). Hun argumenterer

for det «å gjøre kjønn» og «å gjøre religion» fungerer som sammenflettede systemer for agens. I likhet med jødisk religion, er jødisk feminisme praksisorientert. Dermed er feministisk teologisk refleksjon ofte innebygd i ritual og liturgi. Med dette kulturelle bakteppe gjør ikke bare jøder religion eller det jødiske uten også at gjøre kjønn. Når jødiske kvinner omgjør religion, gjør de handlinger som er et kjønnsavvik og da også et religiøst avvik. På denne måten gjør de også religiøs feminisme.

Siden framveksten av den jødiske feministiske bevegelsen, har kvinner fått tilgang til en rekke religiøse praksiser som de tidligere slapp å gjøre, eller sagt med Helena Darwin, som de var ekskludert fra. Det jødiske bønesjalet (tallit) og ho-deplagget (kipa) ha fått sin plass gjennom historisk maskulinisering og viser at retningslinjer for kjønn og religion er uløselig flettet sammen i jødisk ritual-overholdelse. Både rituelle gjenstander, steder og romlige innredninger uttrykker og tilrettelegger for kjønnets praksis. Basert på forskning om sted og religion, har jeg studert hvordan en moderne ortodoks menighet, Det jødiske samfunnet i Trondheim, er i ferd med å transformere synagogen. De endrede måtene kvinner og menn gjør religion og kjønn på, utfordrer og tilpasser de romlige strukturene i synagogen.

Studien er basert på livsfortellinger blant jøder som er fra Trondheim.² Livshistoriefortellingene beskriver hvordan jøder som har lange familieband til byen og jøder som er første generasjons immigranter forhandler jødisk identitet. Livshistoriene sentrerer om fortellinger fra det jødiske miljøet hvor synagogen som sosialt og fysisk sted er sentral.

Religiøse steder og religiøse rom er vanligvis spenningsfylte, der sosial makt og autoritet hevdes og utprøves (Brenneman & Miller 2016, 88). Min studie viser at når jøder i Trondheim ivaretar og videreutvikler jødisk identitet og kulturproduksjon, avslører det den romlige siden ved jødisk identitet og hvor makt fungerer i synagoge-bygningen. Maktstrukturen uttrykkes gjennom ortodokse definerte handlinger i synagogen som har blitt tilpasset det jødiske miljøet og overført gjennom generasjoner. Den ortodokse jødedommens definisjon av hvem som er jøde, og religiøse forpliktelser knyttet til å være jødisk mann eller jødisk kvinne, regulerer i stor grad hvem som deltar og utfører rituelle handlinger (Høeg 2022). De forskjellige rituelle rollene for hvert kjønn har vært foreskrevet av ortodoks jødisk lov (halakha). I ortodokse menigheter som er forpliktet på halakha må kvinner og menn sitte hver for seg i synagogen, kvinner vil ikke bli talt med i gudstjenesten (minyan) eller kalt opp for å lese fra de bibelske skriftene eller be for deres avdøde (kaddish).

Handling fremstår som et avgjørende element i romlige formasjoner (Löw 2016). Regulering av medlemmenes religiøse praksis i synagogerommet er en del av sosialiseringen inn i et rituelt liv, undervist om i barndommen og praktisert

² Referer publikasjonen her, slik at interesserte kan lese den.

gjennom voksen alder. På den måten er rommet en integrert del i jødisk identitetskonstruksjon. I denne forbindelse er ikke synagogen et sted jøder kommer fra, det er et sted de er. Synagogen representerer akkumulert historie. Jødernes narrativer forteller om stedet som et minne om forfedre og besteforeldre og egne romlige opplevelser med synagogen. De sosiale og fysiske opplevelsene av rommet gjør stedet til en viktig bakgrunn for meninger og begrunnelser for de romlige arrangementene.

Kontroversen rundt hvem som har tilgang, hvor og når, viser at synagogen ikke er bestemt en gang for alle, men er et rom som kan endres (Massey 2005), selv når en bærer på en tung tradisjon som skal forvaltes, men også utformes.

Kvinnens likestilling med menn innen jødedommen er spenningsfylt i det etnisk-kulturelle samfunnet. For noen av trondheimsjødene er deres tilhørighet til et etnisk kulturelt samfunn viktigere enn å utfordre og endre religiøse kjønnsnormer. For andre, med en liberal feministisk tilnærming, favoriseres en kjønnsoverskridende religiøs praksis. For begge gruppene utgjør samspillet mellom rom og kjønn spørsmålet om kjønnslikestilling skal trumfe etablert ortodoks overholdelse. Ortodoksi og kjønnsidentitet samles og konfronterer hverandre også for sekulære jøder som er medlem av Det jødiske samfunnet i Trondheim. Denne dynamikken er uløselig knyttet til hvordan andre jøder territorialiserer stedet, samt hvordan ikke-jøder territorialiserer sekulære steder - hvordan de får tilgang til, markerer og bruker stedet. Å endre den distinkte kjønnsrolleinndelingen i synagogen er imidlertid et viktig spørsmål for noen menn og kvinner i menigheten. Min studie av trondheimsjødene avslører ingen sterke kjønnsforskjeller i tilknytningen til ortodoks jødedom. Alle kvinnene og mennene støttet ordningen med et ikke-kjønnsdelt rom under gudstjenestene, og at kvinner ikke må være henvist til galleriet.

Når det gjelder den såkalte minyanen, at det må være 10 jødiske menn til stedet for at en gudstjeneste skal kunne gjennomføres, er det kvinner og menn som både vil og ikke vil fremme egalitære forandringer som å la kvinner være tellende. Kvinner i menigheten som argumenter for at *bare* menn skal kunne telles, kan forstås som feministisk religion. Faktum er at kvinner er langt mer aktive i menigheten enn menn. Rasjonale til en av informantene, Adah, er at ved å opprettholde en tradisjonell minjan hvor bare menn telles, vil menn føle seg forpliktet til å engasjere seg. Som hun sier, har også menn i menigheten et ansvar for å opprettholde aktiviteten i menigheten. At menn må komme for at det skal bli en gudstjeneste, mener hun vil skape en kjønnsmessig balanse i ansvaret for menighetens gudstjenester, og ikke velte ansvaret over på kvinnene. Det ikke-egalitære fremmer dermed en feministisk posisjon. Hun ser menighetslivet under ett, og hva som vil tjene den jødiske menigheten, og ikke minst kvinnene. Hennes rasjonale illustrerer at jødiske kvinner skaper handlingsrom som gjør det mulig å stille krav til menn. Ved dette bryter hun med den binære forestillingen om sekularisme som garanti

for handlefrihet og religion som hindrer det. Handlingsfrihetens rekkevidde bruker hun til å argumentere for å opprettholde ikke-egalitære religiøse handlinger. Hennes pragmatiske innstilling til religiøs deltakelse i synagogen viser dessuten at hun har agens som brukes til å utøve makt og innflytelse på menighetslivet.

Avslutning

Forskning på kjønn og religion viser at kjønnslikestilling er et aktuelt stema. Forholdet mellom religion og kjønn er ikke enhetlig og statisk, men variabelt. Det er vanskelig å lage generaliseringer av likestilling, og det er viktig å ta hensyn til spesifikke historiske, politiske, sosialøkonomiske og kulturelle sammenhenger for å forstå forskjeller mellom konservative og liberale religioner og hvordan kvinner utformer religion. Forskere som har engasjert seg etnografisk med religiøse kvinner, er opptatt av å utforske erfaringene til religiøse kvinner, snarere enn å skyve feministiske valg på dem. Feministisk forskning som ser på de komplekse forholdene mellom kjønn, religion og likestilling, gjør det mulig å oppdage mange og trinnvise handlingsrom og strategier som er iboende i spenningen mellom kjønn og religion (Ecklund 2003). En slik framgangsmåte gjør at vi kan analysere hvilke mekanismer religiøse kvinner bruker for å muliggjøre praksis, definere rom og bekrefte identitet.

Innblikket i religion i konservative og liberale religiøse miljøer utfordrer myten om at konservativ religiøs praksis nødvendigvis er undertrykkende for kvinner og hindre likestilling. Ved å skifte det analytiske fokuset til en kjønnsoverskridende religiøs praksis, belyser de nevnte studiene hvordan det å omgjøre kjønnet religion bidrar til egalitær sosial endring. Som forskning har vist, gjør ikke folk bare religion på kjønnede måter, men de gjør også ofte kjønn på religiøse måter. Å omforme religion er derfor også å omforme kjønn.

Litteratur

- Avishai, Orit (2008). «“Doing Religion” in a Secular World: Women in Conservative Religions and the Question of Agency.» *Gender & Society* 22: 409–433
- Brenneman, Robert, and Brian J. Miller (2016). When Bricks Matter: Four Arguments for the Sociological Study of Religious Buildings. *Sociology of Religion* 77: 82–101.
- Butler, Judith (2004). *Undoing gender*. Milton Park. Routledge.
- Darwin, Helana (2018). Redoing Gender, Redoing Religion. *Gender & society*, 32 (3):348–370. DOI: 10.1177/0891243218766497

- Ecklund, Elaine Howard (2003). Catholic Women Negotiate Feminism: A Research Note, *Sociology of Religion* 64 (4):515–524, <https://doi.org/10.2307/3712339>.
- Gervais, Christine L. M. (2012). Canadian women religious' negotiation of feminism and Catholicism. *Sociology of Religion* 73 (4): 384–410.
- Griffith, Marie R. (1997). *God's daughters: Evangelical women and the power of sub-mission*. Berkeley: University of California Press.
- Haraway, Donna J. (1991). *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Høeg, Ida Marie (1998)a. *Kvinnelige prester på arbeidsmarkedet i Den norske kirke*. Trondheim: Tapir forlag.
- Høeg, Ida Marie (1998)b. Kvinner i en ny presterolle. Hva betyr kjønn for kvinnelige presters yrkesliv, og hvor relevant er begrepet 'den kvinnelige presterollen'? *Norsk teologisk tidsskrift* 99(4): 221–235.
- Høeg, Ida Marie (2022). Contesting religious space – Spatiality, religion, and identity-making among Jews in Trondheim. *Journal of Contemporary Religion* (kommer)
- Löw, Martina (2016). *The Sociology of Space: Materiality, Social Structures, and Action*. New York: Palgrave Macmillan US.
- McNay, Lois (1992). *Foucault and feminism. Power, Gender and the Self*. Cambridge: Polity Press.
- Mahmood, Saba (2004). *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Manning, Christel (1999). *God gave us the right. Conservative Catholic, evangelical Protestant, and Orthodox Jewish women grapple with feminism*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Massey, Doreen (2005). *For Space*. London: Sage.
- Nyhagen, Line (2019). Contestations of Feminism, Secularism and Religion in the West: The Discursive Othering of Religious and Secular Women. *Nordic Journal of Religion and Society*. 1(32): 4–21. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2019-01-01>
- Reilly, Niamh (2011). Rethinking the Interplay of Feminism and Secularism in a Neo-Secular Age. *Feminist Review* 97(1):5–31.
- Rinaldo, Rache (2008). "Envisioning the Nation: Women Activists, Religion and the Public Sphere in Indonesia." *Social Forces* 86:1781–804.
- Seland, Bjørg (2000). "Called by the Lord» - Women's Place in the Norwegian Missionary Movement. Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940. *Finnish Literature Society*. s. 69–112.
- Scott, Joan Wallach (2018). *Sex and Secularism*. Princeton: Princeton University Press.

- West, Candace & Don H. Zimmerman (1987). Doing gender i *Gender & Society*, 1(2):125–151.
- Økland, Jorunn (2004). *Women in their place. Paul and the Corinthian discourse of gender and sanctuary space*. London: T&T Clark.

Sommermøte

Mål 5: Livet i havet

May-Brith Ohman Nielsen, preses

FNs bærekraftsmål 14 – Livet i havet – har satt som mål at vi må bevare og bruke havet og de marine ressursene på en måte som fremmer bærekraftig utvikling. Det meste av jordoverflaten er hav, og det vi gjør mot havet, gjør vi mot hele jordklo-den. Havet gjør det mulig for menneskene å leve på jorda. Havene regulerer klo-dens temperaturer og klima, balansen mellom oksygen, CO2 og andre klimagasser. I havet finnes de store globale strømmene som forbinder ulike regioner og kon-tinenter. Havet inneholder en uendelig mengde av ulike økosystemer og livsformer og fremdeles mange arter som mennesket ikke har fått kjennskap til.

Mange lokalsamfunn over hele kloden henter viktige matressurser fra havet. Men bærekraften til mange økosystem og lokale fiskerier er i dag truet av stor-industrielt overfiske, havforsuring, forurensing og forsøpling. Ulike delmål under Livet i havet sikter mot å stanse og redusere dette, styrke bevaring av arter, sikre en bærekraftig forvaltning av havene og de marine ressursene og videre gi fiskere som driver småskala-fiske, tilgang til marine ressurser, samt å implementere fol-keretten slik den er reflektert i FNs havrettskonvensjon. Flere av delmålene for bærekraftsmålet om havet legger også eksplisitt stor vekt på å styrke vitenskapelig kunnskap, på å bygge opp forskningskapasitet og å fremme vitenskapelig sam-arbeid på alle nivå.

De tre tematiske innleggene på Akademiets møte om bærekraftsmål 14 viser nettopp hvordan ulike forskningsperspektiver og -metoder på betydningen av hen-holdsvis havstrømmer, ulike typer av forurensninger og særskilte marine verne-områder, påvirker marine arter og bestander av viktige fiskeslag.

Utfordringene for livet i havet er både globale og lokale. I vår region er rime-ligvis Skagerrak av stor interesse som et område som både trenger forskning og bærekraftig forvaltning. Nils Christian Stenseth, som har engasjert seg sterkt i Ska-gerrak som marint forskningsområde og i å etablere flerfaglig forskersamarbeid om dette, vil derfor stå for den videre introduksjonen av innleiderne.

Samarbeid om studier av Skagerrak er viktig for å forstå havet og få innsikt til å forvalte det på en bærekraftig måte

Introduksjon til tre foredrag

Nils Chr. Stenseth, professor ved Universitetet i Oslo og professor II ved Universitetet i Agder, styreleder for Centre for Coastal Research.

Fridtjof Nansen har sagt at «skal man forstå jorda, må man forstå havet». Området utenfor oss her i Kristiansand – Skagerrak – er et ideelt havområde for nettopp å forstå havet – slik at vi kan forvalte det på en bærekraftig måte – nettopp i tråd med Bærekraft-mål nummer 14: Livet i havet.

Mitt eget engasjement for marin forskning startet opprinnelig på land, med studier av lemen og lemen-bestandenes variasjon i tid og rom. Nære og gode kollegaer av meg rådet meg, på midten av 1990 tallet, til å studere variasjonen i torskebestandene langs Skagerrak-kysten – nettopp ved å analysere de fantastiske data på torsken langs hele kysten: Dette var data som Gunder Mathiesen Dannevig (1841–1911) startet innsamling av i 1919, med base i forskningsstasjonen i Flødevigen,¹ en forskningsstasjon han i

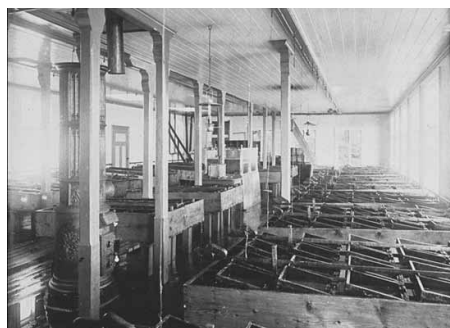

¹ Gunder Mathiesen Dannevig (1841–1911), var en dyktig amatør- fiskeforsker. Han grunnla

Til venstre: Illustrasjon av hvordan nottrekkene gjøres hver høst langs hele Skagerrak/Oslofjord-kysten.

Under til venstre er den stasjonen Gunder Dannevig bygget på slutten av det 19. århundre – «Flødevigens utklekkingsanstalt» – nå Flødevigen forskningsstasjon som ligger under Havforskningsinstituttet. Til høyre er selve utklekkings-rommet og oppsettet. Her ble det i årene 1895 til 1970 årlig klekket ut neste 340 millioner larver – som ble satt ut langs hele Skagerrak-kysten.

sin tid grunnla (se figur 1). Jeg har aldri angret på at jeg på denne måten engasjerte meg i marin økologi og evolusjon – som del av dette engasjement sitter jeg nå som styreleder for Centre for Coastal Research ved Universitetet i Agder.

På Agder Vitenskapsakademis årsmøte i 2019 foreleste jeg om arbeid jeg har vært involvert i opp mot Skagerrak,² og den ytterligere satsningen som skjer der tre universiteter går sammen med tre forskningsinstitutter om et nytt forskningsprogram i dette området. Universitet i Oslo, Universitetet i Agder og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet går sammen med Havforskningsinstituttet, Norsk institutt for vannforskning og Meteorologisk institutt for å utføre grunnleggende forskning i Skagerrak og Oslofjorden. Det er i den sammenheng verdt å minne om et av de andre bærekraft-målene, nemlig nummer 17: Samarbeid for å nå målene. Sammen er vi langt sterkere enn vi er hver for oss, og sammen vil vi mulig gjøre en effektiv implementering av nye faglige satsinger.

Flødevigen forskningsstasjon (som ligger under HI). Institusjonen het opprinnelig Flødevigens utklekkingsanstalt (for utsetting langs Sørlandskysten).

² «Det glemte havområdet: Skagerrak og Oslofjorden», Nils Chr., Stenseth Årboka 2019, sidene 160–164.

Det er en glede for meg nå å presentere tre av mine gode kollegaer, Halvor Knutsen, som presenterer et foredrag laget sammen med Kai Håkon Christensen, Esben Moland Olsen og Kotaro Ono. Deres foredrag tar for seg henholdsvis fysisk-biologiske koblinger for å bedrive helhetlig og økosystembasert havforvaltning, forskning på marine verneområder som vei til innsikt i klimapåvirkning, og hvordan komplekse statistiske modeller gir ny innsikt.

Sammen vil disse foredragene vise hvordan grunnleggende marin forskning er direkte knyttet til hvordan vi best mulig skal forvalte havområdet Skagerrak på en bærekraftig måte – nettopp slik bærekraft-mål nummer 14: Livet i havet legger opp til.

Akademiets sommermøte ble som vanlig holdt i malerisamlingen på Gimle gård.

Vi må forstå fysisk-biologiske koblinger i havet for å bedrive helhetlig og økosystembasert havforvaltning

*Professor Halvor Knutsen, Havforskningsinstituttet og Universitetet i Agder og
Professor Kai Håkon Christensen, Meteorologisk Institutt og Universitetet i Oslo*

En bred, tverrfaglig tilnærming er nødvendig for å oppnå de globale målsettingene i bærekraftsmål 14 om livet i havet. Havet er under sterkt press fra flere kanter, med forurensing fra en rekke kilder og med endringer i det fysiske miljøet som et resultat av endret klima.

Havsirkulasjonen binder sammen havet på tvers av regionene slik at ingen økosystemer i havet er upåvirket av utviklingen andre steder. For å utvikle en helhetlig forståelse av økosystemenes dynamikk er det derfor helt nødvendig å lære hvordan det fysiske miljøet og særlig havstrømmene påvirker biologiske prosesser, slik som spredning av næringsstoffer, pelagiske gyteprodukter eller forurensing.

Økt forståelse av variasjonene i Atlantisk innstrømming i tid og rom er også viktig med tanke på at denne innstrømmingen er kilden til global oppvarming, og at denne havstrømmen også påvirker Norges kyster direkte. Et varmere hav kan

Satellittbilde som viser oppblomstring av cyanobakterier i Østersjøen i 2018, der deler av de estiske øyene Saaremaa og Hiiumaa er synlige. Virvelen i midten av bildet representerer et lavtrykk i havet og er omtrent 20 km i diameter. De høyeste konsentrasjonene av cyanobakterier finnes langs dynamisk aktive fronter. Bildet er et godt eksempel på de tette koblingene mellom fysiske og biologiske prosesser som vi ofte finner i havet. (NASA/Earth Observatory, Aqua MODIS/Landsat 8 OLI).

videre føre til at arter dør ut, til at andre arter blir vanligere, eller til store forandringer i utbredelsen av kommersielt viktige fiskebestander. For å kunne forvalte havet på en god måte, trenger vi derfor god kunnskap om **fysiske** og **biologiske** prosesser i havene, og hvordan disse prosessene er koblet sammen.

Små organismer følger ofte havstrømmene. Dette kan være dyre- og planteplankton, eller egg og larver av ulike marine arter som transporteres med strømmen over store avstander. Det er store variasjoner i havstrømmene. Vind og bølger forårsaker raske endringer i forholdene nær overflaten, og strømstyrke og strømretning ved overflaten kan være helt forskjellig sammenlignet med strømstyrker

og strømretninger bare et par meter nedover i dypet, og kan variere videre på ulike dyp. Utveksling av varme med atmosfæren leder til tetthetsendringer som bidrar til å generere egne høytrykks- og lavtrykksystemer i havet (se figur). Avrenning fra land gjør også havvannet mindre salt og dermed lettere, og i kystsonen er strømmene spesielt komplekse.

Noen marine arter har en livshistorie som er tilpasset strøm, der de voksne individene svømmer aktivt mot strømmen og gyter i strømmene, slik at eggene fraktes med strømmen tilbake til leve- og oppvekstområdene. Skreien som gyter utenfor Lofoten og vokser opp i Barentshavet, er et slikt eksempel, eller blåkveite i samme område. Andre arter eller bestander holder seg lokalt inne i en fjord, og tilpasser seg miljøet der og gyter beskyttet for de større havstrømmene, slik at egg og larver holdes innenfor et lite område, og de vokser deretter opp lokalt.

Genetikk er et vitenskapelig verktøy som, for eksempel, kan brukes til å forstå hvor stor geografisk utstrekning bestander eller populasjoner av de ulike artene er delt opp i og lever i. Hvor mye kontakt er det mellom områdene? Hvis en fisker opp arten i ett område, vil dette området få tilførsel av samme art fra et annet område? Ofte er dette nesten umulig å finne ut av uten slike verktøy som genetikk. Marine ressurser, som f.eks. brosme og lange, lever dypt, gyter mange egg, og det er et mysterium hvordan disse artene er «delt opp» i ulike leveområder under de blå flater. Her finner forskerne at artene ofte har begrensninger på leveområdene som følger enten topografi (varierende dybdeforhold) eller strømsituasjonen, som enten øker eller hindrer spredning av egg og larver.

Ved å koble sammen kunnskapen fra genetikk og fysisk modellering av leveområder og havstrømmer, får vi et mer kraftfullt verktøy til å forstå hvordan havet virker for de ulike artene. Dette muliggjør en langt mer presis forvaltning av ressursene i havet.

Referanser

- Barth, Julia Maria Isis Villegas-Ríos, David Freitas, Carla Moland, Even Star, Bastiaan André, Carl Knutsen, Halvor Bradbury, Ian Dierking, Jan Petereit, Christoph Righton, David Metcalfe, Julian Jakobsen, Kjetill Sigurd Olsen, Esben Moland Jentoft, Sissel (2019). Disentangling structural genomic and behavioral barriers in a sea of connectivity. *Molecular Ecology*. ISSN: 0962-1083. doi:10.1111/mec.15010.
- Christensen, K. H., Sperrevik, A. K., & Broström, G. (2018). On the variability in the onset of the Norwegian Coastal Current. *Journal of Physical Oceanography*, 48(3), 723–738.
- Christensen, K. H., Breivik, Ø., Dagestad, K. F., Röhrs, J., & Ward, B. (2018). Short-term predictions of oceanic drift. *Oceanography*, 31(3), 59–67.

- Ciannelli L, Knutsen H, Olsen E M., Espeland S, Asplin L, Jelmert A, Knutsen J A, Stenseth N Chr (2010). Maintenance of small-scale genetic structure in a marine population in relation to water circulation and egg characteristics. *Ecology*, doi:10.1890/09-1548.
- Knutsen H, André C, Jorde PE, Skogen MD, Thuróczy E & Stenseth NC (2004). Transport of North Sea cod larva into the Skagerrak coastal populations *Proc. R. Soc. Lond. B* 271:1337–1344.
- Knutsen H, Jorde PE, Albert OT, Hoelzel AR & Stenseth NC (2007). Population genetic structure influenced by oceanic current systems in the North Atlantic Greenland halibut. *CJFAS*, 64, 857–866.
- Knutsen H, Jorde PE, Sannæs H, Hoelzel AR, Bergstad OA, Stefanni S, Johansen T and Stenseth NC (2009). Bathymetric barriers promoting genetic structure in the deepwater demersal fish tusk *Brosme brosme*. *Molecular Ecology* 18, 3151–3162.
- Röhrs, J., & Christensen, K. H. (2015). Drift in the uppermost part of the ocean. *Geophysical Research Letters*, 42(23), 10–349.
- Röhrs, J., Christensen, K. H., Vikebø, F., Sundby, S., Sætra, Ø., & Broström, G. (2014). Wave-induced transport and vertical mixing of pelagic eggs and larvae. *Limnology and oceanography*, 59(4), 1213–1227.
- Sperrevik, A. K., Röhrs, J., & Christensen, K. H. (2017). Impact of data assimilation on Eulerian versus Lagrangian estimates of upper ocean transport. *Journal of Geophysical Research: Oceans*, 122(7), 5445–5457.
- Stenseth NC, Jorde PE, Chan KS, Hansen E, Knutsen H, André C, Skogen MD & Lekve K (2006). Ecological and genetic impact of larval drift. *Proc. R. Soc. Lond. B* 273 (1590): 1085–1092)

Studier av marine verne- områder kan bidra med innsikt om klimapåvirkning på livet i havet

*Esben Moland Olsen, forsker ved Havforskningsinstituttet, og professor
Universitetet i Agder*

Bevaring og restaurering av økosystemene i havet og langs kysten forutsetter grunnleggende kunnskap om klimapåvirkning og annen menneskelig påvirkning, slik som fiskerier. Dette er særlig viktig for å forstå hvordan forskjellige former for menneskelig påvirkning kan virke sammen på ulike arter og bestander i havet. Kan det, for eksempel, være slik at bestander som det blir fisket hardt på, taper noe av sin naturlige motstandskraft, og dermed sin evne til å motstå miljøforandringer?

Det finnes gode studier som tyder på dette. Disse studiene anbefaler at fiskebestander forvaltes med tanke på å bevare mest mulig av sitt naturlige mangfold og dermed sin iboende kapasitet til å takle klimavariasjon (Anderson m. fl. 2008, Zhou m. fl. 2010). Men ennå er det mye vi ikke forstår. Grunnleggende forskning på marine verneområder kan derfor gi oss verdifull innsikt i slike sentrale spørsmål, fordi disse verneområdene i praksis representerer fullskala eksperimenter der en

viktig menneskelig påvirkningsfaktor – fiske – tas ut av likningen (Babcock m. fl. 2010, Fernández-Chacón m. fl. 2020).

Det som gjerne skjer når man fisker hardt over tid, er at det blir færre store og gamle fisk. Når dødeligheten er høy, vil fisken rett og slett ikke få tid til å bli stor og å fullføre sin livshistorie. Samtidig peker noen nye studier på at nettopp disse store og gamle individene kan være ekstra produktive og viktige for å sikre ny rekruttering (Berkeley m. fl. 2004, Barneche m. fl. 2018). De store fiskene produserer langt flere egg enn det små fisk gjør, og de putter også mer energi – en større nistepakke – i hvert egg, som yngelen kan tære på mens den lærer å finne mat selv.

Det at mange fiskearter er naturlig utviklet for å bli forholdsvis gamle og store henger trolig også sammen med at havet er et ytterst uforutsigbart miljø, der arter og bestander kan ha mange uår avbrutt av enkelte gode år med bedre overlevelse for yngelen sin. Lever et individ lenge så får det oppleve et og annet godt år.

Storvokste arter kan også være viktige topp-predatorer og bidra til å kontrollere utbrudd av arter på lavere nivåer i næringsnett. Et godt eksempel på dette kan være de omfattende oppblomstringene av kråkeboller som fant sted langs norskekysten på 1970- og 80-tallet. I store antall vil kråkeboller effektivt beite ned tareskogen og etterlate et kraftig endret økosystem. Denne oppblomstringen av kråkeboller sammenfalt til en viss grad med utfisking av kråkebollenes naturlige fiender, slik som stor torsk, steinbit og hyse.

Marine verneområder – områder der fiske er forbudt – utgjør nå en viktig del av hav- og kystforvaltningen flere steder i verden. Slike områder prøves også ut i Norge, om enn i liten skala. Grunnforskning gjennomført innenfor og utenfor verneområder, både før og etter at vern trer i kraft, har ikke overraskende vist at det blir mer fisk og særlig mer av de storvokste individene i verneområdene (Moland m. fl. 2013, Fernández-Chacón m. fl. 2020). I noen av de eldste verneområdene, som Goat Island på New Zealand, ser man også at kråkebollene ikke lenger er så dominerende som tidligere, og at den marine vegetasjonen har kommet tilbake (Babcock m. fl. 2010). Flere tiår med overvåking av et marint reservat på Apo Island, Filippinene, peker også på at dynamikken i fiskebestandene har blitt mer stabil; at forekomsten av fisk ikke varierer så mye fra år til år (Babcock m. fl. 2010). Dette kan muligens bety at bestandene har blitt mer robuste og ikke lenger er så sårbare for naturlige miljøendringer. Man kan kanskje si at disse økosystemene er i ferd med å bli restaurert ved hjelp av naturbaserte løsninger.

Oppsummert vil jeg mene at grunnleggende forskning på marine verneområder har betydning for mennesker og samfunn knyttet til havet fordi denne forskningen kan gi innsikt i økosystemenes naturlige mangfold, dynamikk og motstandsdyktighet mot miljøendringer, og i hvilken grad disse egenskapene kan restaureres. Særlig viktig innsikt, og utfordringer, er knyttet til hvordan graden av klimapåvirkning bestemmes av hvordan vi utøver fiskerier. Kanskje bør vi fiske annerledes som et bidrag i kampen mot klimaendringer.

Stor torsk ved tareskog. Foto av Øystein Paulsen, Havforskningsinstituttet.

Referanser

- Anderson, C. N. K., Hsieh, C., Sandin, S. A., Hewitt, R., Hollowed, A., Beddington, J., May, R. M. og Sugihara, G. 2008. Why fishing magnifies fluctuations in fish abundance. *Nature* 452: 835–839.
- Babcock, R. C., Shears, N. T., Alcala, A. C., Barrett, N. S., Edgar, G. J., Lafferty, K. D., McClanahan, T. R. og Russ, G. R. 2010. Decadal trends in marine reserves reveal differential rates of change in direct and indirect effects. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA* 107: 18256–18261.
- Barneche, D. R., Robertson, D. R., White, C. R. og Marshall, D. J. 2018. Fish reproductive-energy output increases disproportionately with body size. *Science* 360: 642–645.
- Berkeley, S. A., Hixon, M. A., Larson, R. J. og Love, M. S. 2004. Fisheries sustainability via protection of age structure and spatial distribution of fish populations. *Fisheries* 29: 23–32.
- Fernández-Chacón, A., Villegas-Ríos, D., Moland, E., Baskett, M. L., Olsen, E. M. og Carlson, S. M. 2020. Protected areas buffer against harvest selection and rebuild phenotypic complexity. *Ecological Applications* 30: e02108.
- Moland, E., Olsen, E. M., Knutsen, H., Garrigou, P., Espeland, S. H., Kleiven, A. R., André, C. og Knutsen, J. A. 2013. Lobster and cod benefit from small-scale northern marine protected areas: inference from an empirical before-after control-impact study. *Proceedings of the Royal Society B* 280: 20122679.
- Zhou, S., Smith, A. D. M., Punt, A. E., Richardson, A. J., Gibbs, M., Fulton, E. A., Pascoe, S., Bulman, C., Bayliss, P. og Sainsbury, K. 2010. Ecosystem-based fisheries management requires a change to the selective fishing philosophy. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA* 107: 9485–9489.

Komplekse statistiske modeller over hvordan forurensing påvirker rekrutteringen av fisk i Skagerrak gir grunnleggende kunnskap for å ta vare på fiskebestander

Kotaro Ono, forsker, Havforskningsinstituttet

Rapid increase in urbanization and anthropogenic pressure on coastal areas has now become a global phenomenon, and this has changed the face of many coastal ecosystems. These areas are both at the forefront of climate change impact, with the rising sea level for example, and they are heavily affected by direct and indirect pollution of different types. These pollutions may be biological (e.g. eutrophication), chemical (e.g. pharmaceutical or agricultural product), and physical (e.g. marine debris).

In order to understand how these different types of pollution pressure affect coastal ecosystems, we need robust monitoring program as well as analytical competences to efficiently and accurately combine different data sources and to extract important information on ecosystem structure and functioning.

In my presentation, I will exemplify this with a case study based on coastal cod in Skagerrak. Here we evaluated how different contaminants may have influenced the dynamics of this important population. In order to carry out this research, we used contaminant measurement data taken by the Norwegian Institute of Water Research along Skagerrak since 1978 (Ono *et al.*, 2019) along with cod density measurement performed by the Institute of Marine Research since 1919 (Barceló *et al.*, 2016). We combined the two types of research data in a mathematical model mimicking the dynamics of cod population (Figure 1). Then we used statistical approaches to fit the model to the above data.

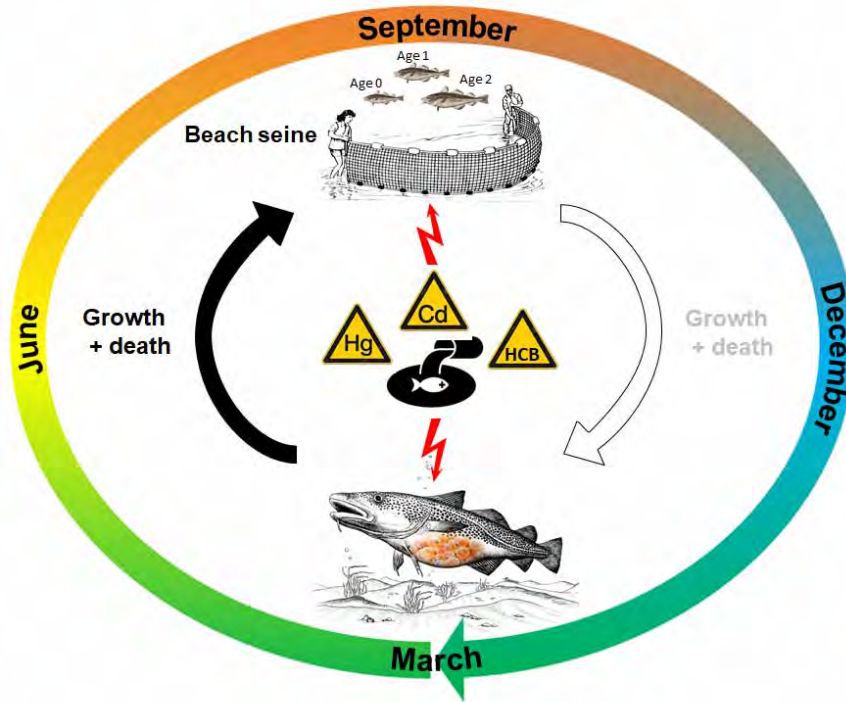

Figure 1: Schematic of cod population dynamics (annual cycle starts from April 1st and ends in March 31st) and possible pathways of pollution effect on cod (shown as red filled electric arrows). (Figure from Ono *et al.* 2019)

What we found was that the contaminants level in the coastal water environment, in particular the contaminants mercury, cadmium, and HCB, have generally been declining throughout the region (Ono *et al.*, 2019). But we also found some indication that mercury concentration might have decreased cod's reproductive potential, especially in the northern Skagerrak, that is in Oslofjord, Tjøme-Sandefjord, and the Langesund area. Additionally, we estimated that many local cod populations along Skagerrak are still in bad shape despite the general decline

in contaminant level since the 1980s (Ono *et al.*, 2019). This highlights that pollution reduction alone is not sufficient to rebuild cod populations, and that complementary actions on fishing regulation, habitat improvement and understanding of fish biology are needed to ensure a sustainable use and conservation of coastal natural resources. This research was published in the Proceedings of the Royal Society B : Biological Sciences (<http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2019.1167>) in 2019.

References

- Barceló, C., Ciannelli, L., Olsen, E. M., Johannessen, T., and Knutsen, H. 2016. Eight decades of sampling reveal a contemporary novel fish assemblage in coastal nursery habitats. *Global Change Biology*, 22: 1155–1167.
- Ono, K., Knutsen, H., Olsen, E. M., Ruus, A., Hjermann, D. Ø., and Stenseth, N. C. 2019. Possible adverse impact of contaminants on Atlantic cod population dynamics in coastal ecosystems. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 286.

Høytidsmøte og årsfest

Mål 1: Utrydde fattigdom

May-Brith Ohman Nielsen, preses

Bærekraftsmål 1 har som målsetting å utrydde både ekstrem fattigdom og halvere andelen mennesker som lever i relativ fattigdom i forhold til levestandard og velferdsnivå i de landene de lever i. Siden 1990, og til dels drevet av arbeidet med FNs millenniumsmål om å utrydde fattigdom, har andelen av mennesker som lever i ekstrem fattigdom i verden, blitt redusert. Men vi ser at både forskjellene og den relative fattigdommen øker i dag; de rike blir rikere og de fattige blir fattigere. Slik er det i verden, i Norge og også på Agder.

Alle FNs bærekraftsmål er viktige for å utrydde fattigdom, og å utrydde fattigdom er viktig for å nå de andre av FNs bærekraftsmål. Bærekraftsmålene om God utdanning, Likestilling mellom kjønnene, God helse og livskvalitet, Rent vann og gode sanitære forhold, Ansvarlig forbruk og produksjon, Anstendig arbeid og økonomisk vekst, Mindre ulikhet, samt bærekraftsmålene om å stanse klimændringer og å ta vare på livet på land og i havet, pluss sikre fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner, er alle viktige for å utrydde ulike typer av fattigdom.

Årsaker til fattigdom er sammensatte, og like sammensatte er belastningene ved fattigdom. Vi vet at fattigdom kan oppstå plutselig, i tilknytning til ulike typer av kriser så vel i familier, lokalsamfunn som i verdenssamfunnet. Fattigdom er i mange samfunn forbundet med manglende utdanning og rettferdighet, med krig og flukt, med epidemier og ødeleggelse av livsmiljø og naturressurser. Vi vet også at fattigdom ofte arves, at barn og unge som vokser opp i fattige familier eller i fattige lokalsamfunn, langt oftere enn andre kommer til å leve et liv i fattigdom eller med vedvarende lav inntekt.

Forskning i mange fagfelt og disipliner bringer innsikt i fenomener som ekstrem og relativ fattigdom. Mange forskere i og utenfor Agder Vitenskapsakademis rekker kan belyse fattigdomsproblemer og utfordringer sosialt, kulturelt, kunnskapsmessig, helsemessig og historisk. Vi vil gjerne høre mer om det ved senere anledninger. I dette møtet har vi valgt å fokusere på tre forskningsprosjekter som er tett knyttet til innovasjons- og intervensjonsprosjekter med direkte mål om å utrydde henholdsvis ekstrem og relativ fattigdom. Det første er orientert mot et helt lokalsamfunn og positive utviklingsprosesser som har spredt seg fra en landsby til nabolandsbyer og utover stadig større regioner i et land. De to andre, som er

nær forbundet, er orientert mot å fjerne fattigdom i familier for å hjelpe barn og unge ut av en situasjon der fattigdom går i arv og preger livsløp.

Det første foredraget henter sitt case fra landsbyen Nangi i Nepal, i det vi ofte omtaler som det globale sør, der ulike former for fattigdom eller svært lav inntekt kan prege hele lokalsamfunn på grunn av manglende infrastruktur og utviklingsmuligheter. Professor Maung Sein og professor Devinder Thapa, begge fra Institutt for informasjonssystemer, Universitetet i Agder, viser hvordan informasjonsteknologi, sammen med kunnskapsbasert sosial innovasjon, kan skape utvikling og redusere fattigdom. De forklarer hvordan slike velforankrede utviklingsprosjekt kan spre seg fra ett lokalsamfunn og videre til store områder. Det er et virkelig fascinerende case som kobler informasjonsteknologi, utdanning og dyp sosial kunnskap om lokalsamfunnet og dets behov på mange plan.

De to andre foredragene henter sine case fra det globale nord, fra Norge og især fra Agder. Også her preger ulike former for relativ fattigdom og vedvarende lav inntekt livet til mange familier og ikke minst oppveksten til betydelige grupper av barn og unge. Ofte skyldes dette at velferdsamfunnets tjenester for å hjelpe disse familiene og deres barn er fragmentert, ikke er tilstrekkelig gjennomtenkt i forhold til familiens totale behov og heller ikke orientert mot målet om å hjelpe familiene ut av fattigdommen. Eller lavinntektsgruppene kjenner ikke til, eller er fremmedgjort for tjenestetilbudet, eller når ikke frem til det, og kan derfor ikke gjøre seg nytte av det i den formen de møter det. Forskningssjef Eirik Abildsnes, Kristiansand kommune, og førsteamanuensis Eirin Mølland, Institutt for økonomi, Universitetet i Agder, belyser dette gjennom to flerfaglige forsknings- og innovasjonsprosjekter med tyngdepunkt innenfor forskning på samfunnsøkonomi, familieforhold, oppvekststudier, velferds- og tjenesteytelser og helse.

Sammen viser bidragene et mangfold i forskningstilnærminger på tvers av fag, forskningstradisjoner, geografisk lokalitet og staters generelle velferdsnivå. Men de viser bare en flik at dette store mangfoldet. Agder Vitenskapsakademi oppfordrer forskere i og utenfor Akademiet til å tenke over hvordan bærekraftsmål 1, Utrydde fattigdom, berører deres forskning og forskningspraksiser, og hvordan deres forskning berører eller bidrar til kunnskapspremisser- og innsikter i dette bærekraftsmålet.

Attaining SDG of reducing poverty: The role of ICT initiatives

*Maung Sein and Devinder Thapa,
professors, department of Information Systems, University of Agder*

Introduction

UN's Sustainable Development Goal 1 (SDG 1) – ending poverty in all forms everywhere – aims at eradicating poverty by 2030. Concurrently, an area within the Information Systems discipline examines the role of Information and Communication Technology (ICT) in fostering the development of underdeveloped countries. Called ICT for Development (ICT4D), its goal is succinctly captured in this question formulated by one of the pioneers of ICT4D, the Cambridge Professor Geoff Walsham (now emeritus): «how can ICT lead to a better world? ». While there is a healthy and often passionate debate within the ICT4D community on fundamental and manifold aspects of this question, the tone has shifted from “whether it can” to “how it can”. When we shift our focus to SDG1, the specific question becomes “Can ICT reduce poverty?” to which the Nobel Laureate in Economics Amartya Sen replied, “Yes, yes ... But ... But”

In this paper, we delve into the “but ... but” issue. The paper is based on our presentation at the Academy's årstfest on 30 October, 2020, and we reproduce many details from two of our published research, Sein, Thapa, Hatakka and

*Devinder Thapa (top) and Maung Sein (bottom)
giving their lecture at the Academy.*

Sæbø (2019) and Sein, Thapa, and Sæbø (2012). We start by introducing the area of ICT4D followed by a brief presentation of UN's SDGs with a particular focus on goal number 1 – reducing poverty by 2030. We then illustrate how ICT can help attain this goal by taking the readers through a journey of the development of the ICT initiative called the Nepal Wireless Network Project (NWNP). This bottom-up, activist driven initiative brought the modern world into a remote mountainous region of Nepal. NWNP enhanced the capabilities of the villagers, which led to better healthcare, education, and income-generating opportunities. We end with presenting what we have learnt from the case and suggesting how these lessons can serve as guidance for ICT-based projects in reducing poverty.

The area of ICT4D

Much of this section is reproduced from Sein et al. (2019). The ICT4D area encompasses three concepts: ICT, D, and '4' or 'for,' which we call 'transformative processes'. To understand ICT4D then we need to ask three questions:

- What is development (D)?
- What is ICT in the context of development?
- How does ICT make D happen?

A detailed discussion on D is beyond the scope of this paper. We refer the reader to Sein et al. (2019) for a more elaborate treatment. In our own work, we have adopted the human development perspective which is based on Amartya Sen's capability approach (Sen 1999). Here we focus on one aspect of development based on the UN's SDG goal 1 of poverty reduction. We do not discuss ICT in detail here but in a paper that conceptualizes the ICT artefact in the development (Sein and Harindranath 2004). Instead, we look closely at the "for" or transformative processes.

In hermeneutic terms, the three concepts are 'parts' that give us an understanding of the 'whole', which is ICT4D. An increased understanding of the whole is achieved by iterating between the independent meaning of parts and the whole that they form. Research can be conducted on each part separately: ICT per se or Development per se, or transformative processes. Research can focus on a combination of two parts. Studies can focus on transformative processes and development. Such studies fall in the purview of Development studies. A combination of ICT and transformative processes are hallmarks of Information Systems (IS) or Computer science. Studies that address ICT and development are quite common, but they primarily correlate ICT intervention with development indices (e.g., GDP). There are also studies that examine the use of ICTs in developing

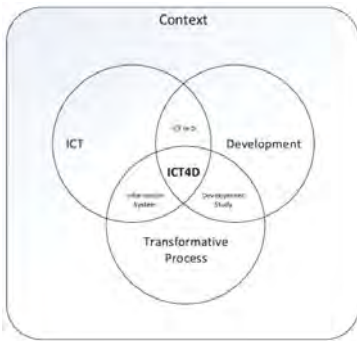

Figure 1: The area of ICT4D (from Sein et al. 2019)

countries without explicitly linking use to development, often assuming naively that use of ICT in developing countries will somehow lead to development. It is when all three concepts are examined together (see Figure 1) that we understand ICT4D.

To shed light on how ICT can help reach SDG goal 1 of eradicating poverty, we need to understand the context in which we apply the ICT. Before we delve into the context, we first present SDG goal 1.

United Nation's Sustainable Development Goals

Sustainable Development Goals (SDGs) were born at the United Nations Conference on Sustainable Development in Rio de Janeiro in 2012, were adopted in September 2015 by world leaders at a UN Summit and became official with 17 specific goals on 1 January 2016 (UN n.d.).

Officially termed “2030 Agenda for Sustainable Development”, the SDGs were to apply universally, and all countries were challenged to mobilize efforts and resources to meet them. In doing so, the aspiration was that no one should be left behind.

The predecessor for SDGs, the Millennium Development Goals (MDGs) had succeeded to a great extent in reducing income poverty. More than 1 billion people have been lifted out of extreme poverty since 1990, providing access to water and sanitation. This reduced child mortality, that dropped by more than half since 1990 and improved maternal health and primary education. The number of out of school children has dropped by more than half since 1990. MDGs also had success in battling diseases including HIV/AIDS, where infections fell by almost 40% and made inroads into fighting malaria and tuberculosis. However, the success has been uneven; developing countries were left behind. Even within developing countries, remote regions and rural areas especially have not benefited.

Vulnerable groups such as children and women in developing countries were also left behind in the context of the Millennium Goals.

The SDGs, therefore, had the explicit goal to be universal and inclusive. They also recognized that ending poverty cannot be an isolated goal – it has to be approached in a holistic manner with equal importance to social needs - education, health, social protection, and job opportunities, and environmental protection. The 17 Goals are interconnected, meaning that success in one affects success for others. For example, achieving gender equality or better health helps in eradicating poverty.

SDG 1, “End Poverty in All its Forms Everywhere by 2030”, is self-explanatory. To make the goal more concrete, it has a number of targets with measurable indicators (Table 1).

The goal of reducing poverty and the underlying goals are formidable. We argue that ICT can be a means to achieving this goal. To illustrate, we present an ICT4D project called Nepal wireless networking project (NWNP) in Nepal that revealed the transformative process through which ICT can lead to reducing poverty. Many of the details of the case are reproduced from Sein et al. (2012).

Nepal Wireless Networking Project (NWNP)

The landlocked country of Nepal lies on the southern slopes of the Himalayas sandwiched between two giants, India and China. Its total area of 147,797 sq. km. is split into the Tarai in the south (17% of the total land), the central mountain region (64%), and the Himalayan region (19%) in the north. Administratively, Nepal is comprised of 7 provinces. Nepal’s more than 30 million inhabitants live mostly in rural and remote areas, with the urban population comprising only 21%. About 11% of the population lives below the poverty line. However, the ownership of mobile phones in Nepal is 139.45 per 100 inhabitants. The poorest and least developed part of the country is the mountain region, which has the lowest human development index (HDI) scores [United Nations Development Program (UNDP), 2014]. The disparity between regions has contributed to conflicts among different communities and political institutions. The result has been a steady erosion of the social capital that existed within communities (the binding elements of trust) and has severely disrupted indigenous forms of social networks and institutions (the bridging elements). The NWNP is situated in this region, with Nangi village at its centre.

The project was initiated in 1997 by educationist and social activist Mahabir Pun. Despite difficult circumstances, such as lack of government support, funding, technical knowledge, and an unstable political system, there was a civil war between the Nepali Government and the Maoists when the project started, the pro-

Table 1: Summary of SDG Goal 1 targets and indicators

Target	Indicators
1.1: By 2030, eradicate extreme poverty for all people everywhere, currently measured as people living on less than \$1.25 a day	Proportion of population below the international poverty line, by sex, age, employment status and geographical location (urban/rural)
1.2 By 2030, reduce at least by half the proportion of men, women and children of all ages living in poverty in all its dimensions according to national definitions	Proportion of population living below the national poverty line, by sex and age Proportion of men, women and children of all ages living in poverty in all its dimensions according to national definitions
1.3 Implement nationally appropriate social protection systems and measures for all, including floors, and by 2030 achieve substantial coverage of the poor and the vulnerable	
1.4 By 2030, ensure that all men and women, in particular the poor and the vulnerable, have equal rights to economic resources, as well as access to basic services, ownership and control over land and other forms of property, inheritance, natural resources, appropriate new technology and financial services, including microfinance	
1.5 By 2030, build the resilience of the poor and those in vulnerable situations and reduce their exposure and vulnerability to climate-related extreme events and other economic, social, and environmental shocks and disasters	
Target 1. a; Ensure significant mobilization of resources from a variety of sources, including through enhanced development cooperation, in order to provide adequate and predictable means for developing countries, in particular least developed countries, to implement programmes and policies to end poverty in all its dimensions	Proportion of resources allocated by the Government directly to poverty reduction programmes Proportion of total government spending on essential services (education, health and social protection)
1. b Create sound policy frameworks at the national, regional, and international levels, based on pro-poor and gender-sensitive development strategies, to support accelerated investment in poverty eradication actions	Proportion of government recurrent and capital spending to sectors that disproportionately benefit women, the poor and vulnerable groups

ject succeeded in providing internet service with minimal wireless technology, home-made antennas, and relay stations in trees at an altitude of 2700 meters. Pun completed his high school education and worked as a teacher for about 12 years. In 1989, he received a scholarship to the University of Nebraska at Kearney, from where he graduated in 1992 with a degree in Science Education. He returned to teach at Himanchal Higher Secondary School at Nangi (see Figure 2 next page). It was an eye-opening experience. The gulf separating the comforts of the richest country in the world and one of the poorest was vast. Yet, Pun had ideas about how, at least at the local level, his countrymen could climb out of poverty.

He knew about the Internet, and so he started making the arduous trip to Pokhara, a nearby city around 108 km away from Nangi, just to check his e-mail

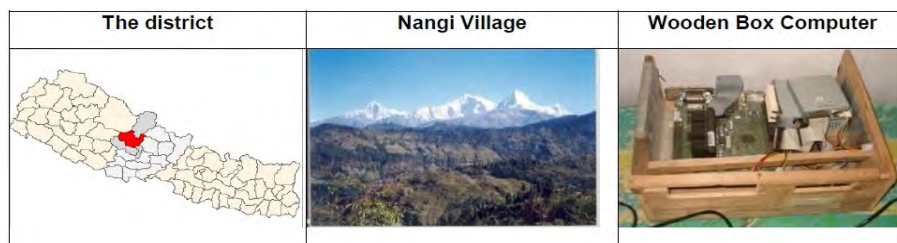

Figure 2: Nangi Village and Wooden Box computers (From Sein et al. 2012)

and to browse websites. He began to read more and more about the potentiality of information technology in bringing socio-economic development. He realized that wireless Internet connection is one way to connect the mountain villages to the outside world. In 1996, with the help of a US professor, he created a website for Nangi village, where the village school was vividly described. The presence of a remote village on the Internet attracted some foreign volunteers to come and teach in the school. Others who came to know about the Nangi school donated books, teaching materials, and money. Pun also installed two small hydro generators with the help of the village community to provide electricity to the school. Nangi had no telephone lines, no electricity beyond what the hydro-generators provided, and a few computers. To make matters worse, Nepal was then in the midst of a decade-long Maoist insurgency. It was very difficult to set up wireless Internet in the mountain regions because the import of wireless equipment was banned. In fact, it was illegal to install anything wireless. Undeterred, Pun went ahead and assembled a wireless network flouting regulation. As he liked to say, “It’s better to be crazy than to die.”

In 1998, a telephone line was installed in the village, raising Pun’s hopes. However, the quality of the telephone connection was not good. Still dreaming of bringing Internet services to his remote village, he once again returned to the US, this time to complete his Master’s Degree in Educational Administration. On his return in 2001, Pun felt a jolt. He was stunned by the yawning gap between the Information and Communication Technology he was used to at Nebraska and the stone age level that he now had at Nangi. Instead of brooding over “his fate”, he had an inspiration and, on an impulse, sent a message to the British Broadcasting Corporation (BBC), asking for ideas to connect such remote villages to the outside world through the Internet. BBC broadcasted Pun’s message on their famed and popular World Service and published it on their website. The response was overwhelming. The e-mail was read by many foreign students and volunteers who were eager to contribute to the mountain village through voluntary services. Within days, offers of help began to arrive. It started as a trickle; a used PC here, a server there. Soon volunteers began to show up at Nangi, mostly to teach English, mathematics, and science subjects to school children. It was 1996 all over again. Pun

then started extending his network through e-mails with international volunteers; in particular, graduate students from western countries helped to bring computer equipment, set up the network, and taught basic computer skills to the villagers. Gradually, people in the community were taught by volunteer students to assemble donated computer parts in wooden boxes. By now, Pun began to realize that his dream was alive, but he alone could not do the job: he needed to involve other individuals and organizations, and started to look around for like-minded actors.

In 2002, Pun along with people in the community, the NGO, international volunteers and a technical team from an Internet service provider (WORLD-LINK), conducted a pilot test. They connected the Mohare relay station near Nangi with the Pokhara base station, where the server was located. They used antennae and dishes donated by international volunteers, which were placed in tall trees. All the equipment was carried and installed by the villagers themselves. Through trial and error, they succeeded in setting up a wireless connection between the base station at Pokhara and the one at Mohare located near Nangi. Soon after, they extended the network to Nangi itself and a few other villages using basic wireless technologies. These activities are shown in the three photos in Figure 3.

In 2006, the political situation in Nepal reached a turning point when Maoist rebels signed a peace deal with the Government. With the political situation now more favourable, NWNP organized a seminar in Kathmandu with government ministers, political leaders, government bureaucrats, and Internet service providers to discuss existing regulatory and legal issues. Pun lobbied the Government to put the remote communities on the priority list of IT policy in 2010. Consequently, the Government de-licensed the 2.4 GHz and 5.8 GHz bands. In addition, it allocated some funds to all village development committees to introduce computer and Internet-based education in schools.

In 2009, NWNP was registered with the Ministry of Industry's Office of Company Registrar as a not-for-profit company. During that year, NWNP implemented projects supported by Asia Pacific Telecommunication (APT). These projects connected 14 villages through wireless technology. At that time, services to other villages could not be extended due to financial and technical limitations. To raise funds for a further extension

Figure 3: Activities in the establishment of NWNP (from Sein et al. 2012)

of project services, Pun initiated a ‘One Dollar per Month’ campaign. The idea was to collect one dollar per month from Nepalese citizens and the diaspora to implement the wireless project. So far, NWNP has connected more than 400 villages around Nepal.

Pun started Nepal innovation centre especially to promote research and innovation to tackle socio-economic challenges (NIC n.d.) He has also gradually enrolled local, national, and international actors in the formation and extension of the wireless project and its services. Pun was internationally acclaimed: receiving many prestigious awards, including the Overall Social Innovations Award (2004) and the Magsaysay Award, the Asian equivalent of the Nobel Prize. In 2007, he received an honorary degree of Doctor of Humane Letters (2007) from the University of Nebraska, Kearny. Table 2 presents a timeline of NWNP from its inception to the current state.

Analysis of NWNP

The story of NWNP is of an uphill climb and a struggle against overwhelming odds. Yet its achievements have been remarkable. From a small classroom in a small village, with one band-aided computer cobbled together from donated parts, NWNP has spread to over 400 villages. Through the network, villagers could now keep in regular touch with their relatives working in other countries; the sick could reach doctors from large national hospitals located in Kathmandu, the capital; school children could read textbooks and even get lessons on the computer; the youth could organize social events and announce these events electronically; traders could buy and sell their goats or vegetables to people living in other villages and some sold paper products even to Australian buyers; an enterprising group could manage their innovative yak-cow cross-breeding project without trekking up 3000 meters to the ranch itself.

UN listed specific actions to meet the Sustainable Development Goals in general. They are

- Inclusive-development
- Opportunities to people
- Education especially children
- Health
- Drinking water

Our case NWNP addresses many of these areas. It is in Nepal, an underdeveloped country, and it is implemented in a remote mountain village. It is inclusive because involving multiple stakeholders, it leveraged social capital inherent in the

Table 2: NWNP: From Inception to Extension (from Sein et al. 2012)

Time	Events	Other Key Actors
1989	Mahabir Pun received scholarship and left for US for undergraduate study	University of Nebraska at Kearny
1992-1996	Mahabir returned to Nepal and started teaching and social work	Community people, school teachers
1996	First website of Nangi village and Himanchal school set up	Volunteer professor from US
1997	Himanchal school received 4 used computers	Visiting volunteer Australian students
1998	Nangi village got a telephone line	Nepal telecom
1999	Mahabir left for US for graduate study	University of Nebraska at Kearny
2001	Mahabir finished master's degree and returned to Nepal. Wrote an e-mail to BBC	BBC
2001	E-Network Research and Development (ENRD) established	Some technical experts from Nepal
2002	Pilot test of the Nepal Wireless Networking Project (NWNP) conducted between Pokhara and Nangi	ENRD, ISP, volunteer students
2003	NWNP services fully operationalized between Nangi and Tikot villages	School teachers, community people, ENRD
2005-2006	NWNP extended to other villages	World Bank, ITU, ICASIT
2006	NWNP lobbied the government and achieved reduction in license fee and allocation of budget to village development committees for computer education	Government ministers, political leaders, ISPs
2007	NWNP collaborated with OLE, Nepal Mahabir won Ramon Magsaysay Award	OLE, Ministry of education
2008	NWNP initiated telemedicine project	Om Hospital, Kathmandu Model Hospital, health workers, doctors
2008	NWNP created Haat Bazar website, a local intranet ecommerce service tested virtual ATM machine	Gandaki engineering college, thamel.com
2009	NWNP registered as a non-profit sharing company, extended internet services to 14 more villages; in addition, started one dollar per month campaigning	APT, The Nepali diaspora
2009-2011	Several local development projects initiated by NWNP and villagers, such as: Yak farming, Cheese production, building trekking routes, building lodges, Virtual ATM, etc.	JIIA, ITUA-J, KDDI, AIT, community people
2011	NWNP extended to 150 villages ... and continues to connect many more villages	Collective action of all the actors involved mentioned above

villages. NWNP was extended because of collective action that resulted from the social capital within the community, which is termed “bonding” social capital (Thapa et al., 2012). At the same time contributing to NWNP reinforced this bonding social capital. Through the eBusiness platforms (e.g. selling Nepali products to Australia) and the telemedicine project, NWNP created and leveraged social capital between communities. This is termed “bridging social capital” (Thapa et al., 2012). Finally, Pun’s lobbying of the Nepal government, which benefited NWNP, also was based on “linking social capital” (Thapa et al. 2012)

As we listed above, the outcomes gave economic opportunities to villagers, improved education and health. It is also an example of action-oriented and science-based intervention and empowerment, especially of women, including the extended services of village health sisters. It is worth elaborating on some specific outcomes of NWNP.

In the education area, NWNP is working with Open Learning Exchange (OLE) Nepal, an NGO based in the US and Kathmandu, as a partner to develop educational content for the school children. In health care, the telemedicine project virtually brings the expertise of specialist doctors from Kathmandu and even abroad to some villages of the Myagdi district. Before NWNP, villagers either went to shamans or to basic healthcare nurses called “Health sisters”. Every day, these health sisters now consult with the remote specialist doctors in teleconferences. Patients still talk only to the health sisters and do not talk to the doctors directly. This maintains the long-standing trust that existed between patient and health sisters but still gets specialized care from the doctors via the health sisters. The telemedicine project was actually initiated by a doctor, Saroj Dhital, who was the chief surgeon of Kathmandu Model hospital and president of the Nepal Telemedicine association.

NWNP has been a platform for income generation through an e-Commerce site called Haat Bazaar where villagers could sell and buy a variety of products such as farm animals. It was also used to sell Nepali products such as cheese and locally produced paper to buyers abroad. NWNP has also been a platform for innovative projects. One example is the yak-cow crossbreeding project. It would be quite impossible for individuals to start and run such a project. In addition to learning about Veterinary science, The project participants gained experience on how to run cooperative projects. New eBusiness services run by the local communities in such areas as eco-tourism and remittances have started. New employment opportunities have also arisen for villagers who help operate NWNP, such as checking radio and operating computers.

Conclusion

Let us now go back to the question posed to Amartya Sen: “Can ICT reduce poverty?” to which the Nobel Laureate in Economics Amartya Sen replied, “Yes, yes ... But”. In this paper, we presented NWNP to state that we agree with Sen’s “Yes”. While it is a compelling illustration of how ICT can help attain UN’s SDG goal no 1. of reducing poverty, in the broader context it shows how ICT can foster development in underdeveloped countries. It is in our deeper analysis of the case that sheds light on the “But ...” aspects. The case reveals the challenges faced when introducing modern technology, e.g. Internet based services, where such services are not known beforehand. Developing ICT based services require contextual knowledge. The importance of champions and the role of different stakeholders and their roles and influence in the success or failure of ICT-based projects are also revealed by the case. Like any intervention to reduce poverty, ICT, like any technology, is only one part of the initiative. Figure 4 summarizes the other parts of the ensemble of the projects.

In summary, then, ICT can help reduce poverty provided

- The ICT intervention is sustainable both in building and operating the intervention. NWNP was sustainable because it was built and strengthened social ties and capital.
- Its action possibilities are realized. The various projects built on NWNP, e.g. telemedicine, education, economic opportunities.
- The ICT intervention is contextualized and incorporates local practices, e.g. telemedicine worked through the health sisters.
- Appropriate facilitating conditions exist and is leveraged and this produce social capital for NWNP.
- The driver is a local activist, Mahabir Pun.

Based on the insights, we provide the following guidelines for ICT projects that are aimed at reducing poverty.

- Develop appropriate content relevant to the context
- Leverage existing facilitating conditions, e.g. social capital
- Have a local activist to initiate, lead and drive the project
- Find a balance between incorporating local practices and introducing changes
- Remember to view ICT as an ensemble and that technology is only one part
- Make the intervention sustainable, it should have a business model in it to survive

Figure 4: Ensemble view of ICT in development

References

- NIC (n.d.) <https://nicnepal.org/>
- SDG (n.d.) <https://sdgs.un.org/goals/goal1>
- Sein, M. K., & Harindranath, G. (2004). Conceptualizing the ICT artifact: toward understanding the role of ICT in national development. *The Information Society*, 20(1), 15–24.
- Sein, M.K., Thapa, D., Hatakka, M., & Sæbø, Ø. (2019) A holistic perspective on the theoretical foundations for ICT4D research, *Information Technology for Development Journal*
- Sein, M.K., Thapa, D., & Sæbø, Ø. (2012). “Bringing the Internet to the Mountain Regions: The Case of Nepal Wireless Network Project”. *Proceedings of the 33rd International Conference on Information Systems*, Orlando, USA.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.
- Thapa, D., Sein, M. K., & Sæbø, Ø. (2012). Building collective capabilities through ICT in a mountain region of Nepal: where social capital leads to collective action. *Information Technology for Development*, 18(1), 5–22.
- UNDP (n.d.) <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/background.html>

Grunnleggende kunnskap om barn og unges utvikling og helse er essensielt for å begrense sosial ulikhet på Agder

*Eirik Abildsnes, forskningssjef Kristiansand kommune og
førsteamanuensis Universitetet i Agder,
Eirin Mølland, førsteamanuensis, Universitetet i Agder*

FNs bærekraftsmål nr. 1 – utrydde alle former for fattigdom i hele verden, er også relevant i Norge. Dette gjelder blant annet målsettingen om å halvere andelen menn, kvinner og barn i alle aldre som lever i fattigdom, i henhold til nasjonale definisjoner innen 2030. Det er også et delmål innen samme periode å innføre nasjonalt tilpassede sosiale velferdsordninger og tiltak for alle, inkludert minstestandarder (United Nations, 2015).

Et overordnet mål for vår forskning er å identifisere utsatte barn og unge tidlig og medvirke til utvikling av velferdsordninger som ivaretar barna og deres familier på en best mulig måte. Familier med vedvarende lavinntekt er en av målgruppene. Det skjer også i Norge i 2020, og også på Agder, at mennesker går sultne til sengs fordi de ikke har nok penger til mat (Kirkens Bymisjon, 2019).

Fattigdom kan framstilles på mange måter. En vanlig måte å framstille dette på er andelen

personer som har hatt lavere inntekt enn 60 % av median-verdien for inntekt i befolkningen over 3 år (EU 60). De siste 15 årene har det skjedd en betydelig endring i hvilke aldersgrupper i befolkningen som lever med vedvarende lavinntekt (Barne- og familiedepartementet, 2020). Mens det tidligere var aldersgruppen over alminnelig pensjonsalder som utgjorde den største gruppen, er det nå unge voksne i aldergruppen 18–34 år. Mange av disse har barn, og andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt har vært økende over flere år, og forventes fortsatt å øke. I Agder var denne andelen hele 12,9 % i 2018 (Barne- ungdom og familiedirektoratet, 2020).

Bærekraftsmål nr. 1 henger sammen med mål nr. 10 – mindre ulikhet. Barn som vokser opp i fattigdom i Norge, har betydelig risiko for selv å bli fattige som voksne, med de konsekvenser dette har for blant annet helse. For de 10 % som har lavest inntekt i Norge, er forventet levealder mer enn 10 år kortere enn for de med høyest inntekt. Forskjellene er størst for menn (Kinge et al., 2019).

Fattigdomsdefinisjoner basert på registerdata for inntekt sier imidlertid ikke noe om hvordan det oppleves å være fattig. Det er få mennesker i Norge som lever i absolutt fattigdom, men mange som opplever relativ fattigdom. Enkeltindivider, familier og grupper i befolkningen sies å leve i fattigdom når de mangler ressurser til å ivareta et kosthold, deltakelse i aktiviteter og ha livsforhold og fasiliteter som er vanlig, eller som i det minste er anbefalt eller godkjent, i samfunnet de tilhører (Townsend, 1997).

Barn i lavinntektsfamilier er en av flere grupper av utsatte barn og unge. Andre grupper identifisert i arbeidet med den nasjonale BarnUnge21-strategien er barn som har foreldre med psykisk lidelse, rusproblem eller uførhet av annen årsak (BarnUnge21, 2020). Barn med adferdsvansker eller psykiske lidelser og barn i familier med behov for barnevernstiltak er også utsatt. Ungdom som ikke fullfører videregående skole, er betydelig mer utsatt for å få et liv med vedvarende lavinntekt enn de som fullfører. Det er ikke uvanlig at barn opplever flere av de nevnte risikofaktorene. Med slike barndomserfaringer er det øket risiko for at barna som voksne får en svak tilknytning til arbeidslivet – og med det kan ende opp med vedvarende lavinntekt som voksne (Dahl, Kostøl, & Mogstad, 2014).

For å identifisere barn i risiko tidlig – og kunne sette inn riktige tiltak mens utfordringene er små, er prosjektet *Godt begynt* etablert i Agder (Westergren et al., 2021). I prosjektet utvikler vi en digital løsning for å samle informasjon om barn og unges helse og livskvalitet ved hjelp av validert undersøkelsesmetodikk som kan være til nytte som veiledning i direkte møte mellom tjenesteutøvere og foreldre/barn/ungdom i helsestasjon og skolehelsetjeneste. Løsningen skal også gjøre det mulig for kommunene å få oversikt over helsetilstand, påvirkningsfaktorer og folkehelseutfordringer for barne- og ungdomsbefolkningen i tråd med intensjo-

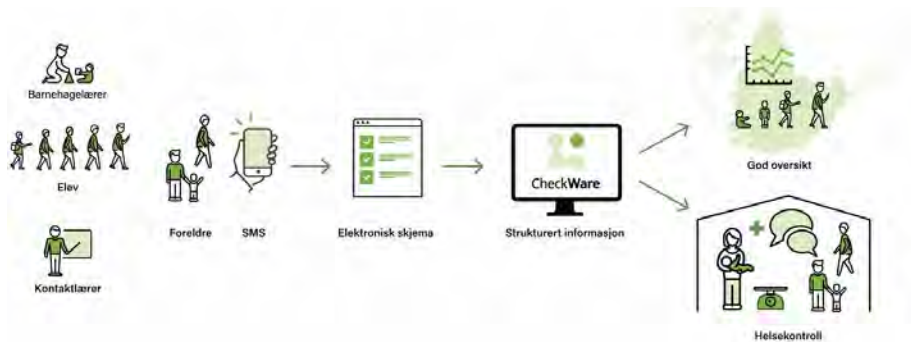
nene i Folkehelseloven. Data som registreres skal også kunne eksporteres til bruk i helseforskning og helseregistre.

Vi har valgt helsestasjon og skolehelsetjeneste som primær samarbeidspartner fordi dette er tjenester som har kontakt med alle barn og foreldre gjentatte ganger gjennom barnets oppvekst. Slik dagens løsning er, blir informasjon som kommer fram i disse møtene, nedtegnet i barnets elektroniske journal. Med få unntak blir imidlertid informasjonen liggende i journalen i fritekst, uten mulighet til å hente ut samlet oversikt over helse og utvikling for barn i ulike aldersgrupper, skoler eller kommuner (figur 1). Det er heller ikke utviklet gode verktøy for beslutningsstøtte som del av journal-løsningene.

Figur 1: Dagens praksis

I prosjektet *Godt begynt* utvikles løsninger som gjør det mulig å innhente opplysninger i form av validerte kartlegginger av barns utvikling, helse og livskvalitet fra foreldre, fra barnet selv når det er gammelt nok og eventuelt fra personell i barnehage og skole. Helsestasjonen eller skolehelsetjenesten sender ut skjemaene til disse før avtalt time, og besvarelsen kan gjøres på mobiltelefon, nettbrett eller datamaskin. Kartleggingene er tilgjengelig på en rekke språk, og blir etter utfylling umiddelbart analysert slik at resultatet og fortolkning er tilgjengelig når barnet og familien møter fram til avtalt konsultasjon. Data overføres til sikker server, og fra denne kan det så hentes ut oversikter over barn og unges utvikling, helse og livskvalitet (figur 2). Basert på samtykke kan data brukes til forskning.

Figur 2: Ny løsning

Figur 3: Illustrasjon av helhetlig oppfølging. Trinnene i modellen skal illustrere økende kompleksitet i oppfølgingsbehov.

Løsningen utvikles nå for barn i alder fra 1 år til videregående skole, men den kan senere utvides til å inkludere svangerskap og spedbarnsperiode. I første fase av prosjektet har vi med støtte fra Regionalt kompetansefond Agder identifisert den best egnede kartleggingsmetodikk. Helsesykepleiere har deltatt aktivt i utforming av løsningen som leves fra Check Ware AS sammen med forskere fra Universitet i Agder, Norge, Sørlandet sykehus, Charité Universitätsmedizin Berlin, OsloMet og Kristiansand kommune. Løsningen er også drøftet med representanter for foreldre, barnehagelærere og rektorer i grunnskolen, og flere kommuner i Agder har tatt løsningen i bruk på ett eller flere alderstrinn. Kvalitative intervjuer benyttes for å få innspill til justering og videreutvikling av løsningen.

Vi arbeider nå med støtte fra Sørlandets kompetansefond og Aust-Agder utviklings- og kompetansefond med å utvikle integrasjonsløsninger for de ulike fagsystemene som benyttes i tjenestene. I denne fasen er også Egde Consulting og Agder fylkeskommuner og Folkehelseinstituttet med som partnere. I neste fase kan data innhentet fra løsningen tas i bruk når nye intervensjoner, for å gi best mulig tjenester utvikles og evalueres. Det planlegges flere forskningsstudier som skal implementere best tilgjengelige praksis i tjenestene.

Modellen som er utviklet i prosjektet *Godt begynt*, er tiltenkt en rolle i helhetlig oppfølging av barn og unge i Agder (figur 3). Når kartlegging i helsestasjon og skolehelsetjeneste avdekker risiko eller vekker uro og bekymring hos foreldre eller helsepersonell, skal dette kunne følges opp på en systematisk måte. Mange kommuner i Agder tar i bruk en metodikk kalt Bedre tverrfaglig innsats, som skal sikre koordinert oppfølging og involvering av nødvendig bistand med utgangspunkt i barnet og familiens behov (Helsedirektoratet, 2018). Metodikken inngår i Veikart for bedre levekår i Agder, som er en del av Regionplan Agder 2030 (Agder fylkeskommune, 2020).

Referanser

- Agder fylkeskommune. (2020). *Regionplan Agder 2030*. Kristiansand: Agder fylkeskommune.
- Barne- og familiedepartementet. (2020). *Like muligheter i oppveksten. Regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier (2020–2023)*. Oslo.
- Barne-, ungdom- og familiedirektoratet. (2020). Barnefattigdom. Retrieved 30.11.2020, 2020, from https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/#/
- BarnUnge21. (2020). Forskning som støtter praksis, utdanning og innovasjon. Delrapport til strategiprosessen BarnUnge21. Oslo: Forskningsrådet.
- Dahl, G. B., Kostøl, A. R., & Mogstad, M. (2014). Family Welfare Cultures *. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1711–1752. doi: 10.1093/qje/qju019
- Helsedirektoratet. (2018). Hva er BTI? Hentet 30.11.2020, 2020, fra <http://tidliginnsats.forebygging.no/Aktuelle-innsater/BTI/Hva-er-BTI/Hva-er-BTI/>
- Kinge, J. M., Modalsli, J. H., Øverland, S., Gjessing, H. K., Tollånes, M. C., Knudsen, A. K., ... Vollset, S. E. (2019). Association of Household Income With Life Expectancy and Cause-Specific Mortality in Norway, 2005–2015. *JAMA*, 321(19), 1916–1925. doi: 10.1001/jama.2019.4329
- Kirkens Bymisjon, R. A. (2019). Snakk om fattigdom – en rapport om barn som vokser opp i fattige familier. Oslo: Kirkens Bymisjon.
- Townsend, P. (1997). *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. Middlesex, England: Penguin Books.
- United Nations. (2015). Sustainable Development Goals. Hentet 30.11.20, 2020, fra <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/>
- Westergren, T., Mølland, E., Haraldstad, K., Tellefsen Håland, Å., Stamnes Köpp, U. M., Fegran, L., & Abildsnes, E. (2021). Implementation of the Norwegian 'Starting right' child health service innovation: implementation adjustments, adoption, and acceptability. *BMC Health Serv Res*, 21(1), 86. doi: 10.1186/s12913-021-06096-x

Forskningsdrevet tjeneste- innovasjon som grunnlag for å begrense barnefattigdom på Agder

*Eirin Mølland, førsteamanuensis, Universitetet i Agder og
Eirik Abildsnes, forskningssjef Kristiansand kommune og
førsteamanuensis Universitetet i Agder.*

I dette forskningsstøttede innovasjonsprosjektet utvikles og utprøves nye løsninger for å dekke de sammensatte behovene til lavinntektsfamilier med barn på en bedre måte i det norske velferdssystemet.

Barnefattigdom er økende. I Norge har andelen barn og unge som vokser opp i husholdninger med vedvarende lavinntekt, økt fra 7,7 % (2008–2010) til 11,3 % (2016–2018) (Bufdir, 2020). Vedvarende lavinntekt er definert som inntekt lavere enn 60 % av median-inntekten over en 3 års periode.

Å vokse opp i fattigdom er assosiert med dårligere fysisk og psykisk helse, utviklingsforsinkelser og dårligere skoleresultater (Johnson, Riis, & Noble, 2016; Reiss, 2013). Disse ugunstige assosiasjonene mellom oppvekstvilkår og utfall senere i livet har også blitt identifisert i norske studier. Foreldrenes utdanningsnivå, inntektsnivå, helse og bruk av offentlige støtteordninger overføres mellom generasjoner (Dahl, Ko-

støl, & Mogstad, 2014; Salvenes, 2017). Det er identifisert tydelige sammenhenger mellom økonomiske ressurser i familien og ungdoms helse og livskvalitet (Bøe, Dearing, Stormark, & Zachrisson, 2017; Bøe, Øverland, Lundervold, & Hysing, 2012). Barn som vokser opp i familier med lavest inntekt, gjør det dårligere nå enn før som voksne (Røed & Markussen, 2017). De tjener mindre, er i mindre grad tilknyttet arbeidslivet og i større grad uføretrygdet. De stifter sjeldnere familie og har lavere utdannelse. Det betyr at konsekvensene av sosiale ulikheter i oppvekstmiljøet har blitt større og at barn som vokser opp i Norge, ikke har samme mulighet for å lykkes på fellesskapsarenaene.

Tjenester til barn og familier med dårlig økonomi og utfordrende livssituasjoner er sjeldent integrerte og koordinerte, de fokuserer ofte på separate problemer eller kun på enkeltmedlemmer i familien (Fløtten & Grødem, 2014). Trommald (2017) påpeker at løsninger dermed må sees i sammenheng, og samarbeid og samordning blir stadig viktigere. Barna opplever ikke ett problem, men flere samtidig (Fløtten, 2017). I en studie utført i Kristiansand signaliserer brukere frustrasjon og maktløshet som følge av at ingen ser hele utfordringsbildet til familien (Ask & Sagatun, 2014).

Med utgangspunkt i disse funnene har Kristiansand kommune utviklet prosjektet *Nye mønstre– trygg oppvekst*, heretter kalt *Nye mønstre*. Prosjektet prøver ut en ny modell, gjennom koordinert tverrfaglig og tverrsektoriell innsats for både foreldre og barn i utvalgte lavinntektsfamilier over en femårs-periode. Modellen innebærer tett oppfølging av barn og voksne i deltakerfamiliene ved en fast familiekoordinator som koordinerer innsats rundt både voksne og barn. Tverrfaglig og tverrsektoriell samhandling rundt deltakerfamiliene gir et helhetlig tjenestetilbud. Familiekoordinator organiserer innsatsen rundt hele familien, og skal se hele familiens behov under ett. Innovasjonen innebærer fokus på innsats mot sam-

Figur 1: Tjenesteforløpet i Nye mønstre. Familiekoordinator oppsøker og informerer familier, foretar kartlegging og datainnsamling, utvikling av Familiens plan, og tiltak ut fra individuelle behov koordinert gjennom Familiens plan.

funnsstrukturer og systemer som bidrar til å skape eller videreføre utfordringene med lavinntekt. Til sammen deltar 11 kommuner i Agder samt Stavanger kommune i satsingen.

Nye mønstre har som målsetting å bryte mønstre hvor lavinntekt og sosiale utfordring overføres fra en generasjon til en annen. Resultatmålene til prosjektet er:

- Barn, unge og foreldre i deltakerfamiliene opplever bedre psykisk helse og livskvalitet.
- Barna deltar i fritidsaktiviteter og sosiale sammenhenger med andre jevnaldrende.
- Barnas skoleprestasjoner bedres.
- Antall barn og unge i prosjektet som vokser opp i boliger som er trangbodde eller har dårlig standard, er redusert. Barna bor i et stabilt miljø over tid.
- Foreldrene er i arbeid eller arbeidsrettet aktivitet.
- Familiens økonomiske situasjon er oversiktlig, forutsigbar og håndterbar.
- Utvikle en metode som kan implementeres i ordinær drift.
- Økt samhandling mellom sektorer i kommunene for å sikre sammenhengende, målrettede tjenester til målgruppen og en effektiv innsats.
- Gjennom prosjektet skal sektorenes kjennskap til hverandres tjenester og tilbud til målgruppa, også frivillige organisasjoners tilbud, økes.

De første familiekoordinatorene ble ansatt i Kristiansand kommune i 2016, og har gitt viktige bidrag til at forskningsaktivitetene også er relevante for den jobben som familiekoordinator skal gjøre. I 2019 fikk forskningsprosjektet finansiering fra Forskningsrådet, og prosjektet har en varighet på 4 år. Forskningsprosjektet skal også gi ny kunnskap om hvilke effekter koordinerte og helhetlige tjenester kan ha. Studien benytter både kvantitative og kvalitative metoder. Det er et mål at forskningsaktivitetene gir kunnskap om anvendbarheten av innovasjonen og understøtter denne ved å innhente data som muliggjør tilpasning av innovasjonen etter hvert som den implementeres.

Gjennom et mixed-methods design vil en tverrfaglig sammensatt forskergruppe frembringe detaljert kunnskap om familiene som deltar i prosjektet, og deres utvikling, om organiseringen av innovasjonen og hvilke effekter innovasjonen har både for familiene og i tjenesteutøvelsen i kommunene. Deltakerne i *Nye mønstre* deltar i kartlegging ved oppstart og deretter i årlig kartlegging. De samme variablene blir målt over tid. Dette gir oss et unikt paneldatasett med årlige observasjoner for de samme individene både før og underveis i intervensjonen på et bredt sett av utfallsvariabler relatert til livskvalitet, velferd og økonomi (se figur 2 neste side). Ved å utnytte panel-strukturen i dataene vil vi kunne estimere effekten av innovasjonen og vi vil kunne si noe om i hvilken grad modellen fører til endringer i de

Figur 2: Kartlegging og datainnsamling integrert i innovasjonen.

ulike utfallsvariablene ved å kontrollere for individuelle faste effekter (fixed-effects) (Angrist & Pischke, 2008, 2014). I den kvalitative delen av forskningsprosjektet vil det bli gjennomført intervjuer av deltakerfamilier, fokusgruppe-intervju av familiekoordinator, og «shadowing», hvor forskere følger familiekoordinator i hans/hennes daglige arbeid i utvalgte kommuner. På denne måten vil prosjektet også frembringe detaljert og viktig kunnskap om virkningen av *Nye mønstre* og hvordan sluttbrukere i familier med lavinntekt opplever å være en del av prosjektet (figur 2 neste side).

Selve studien er beskrevet i detalj i Mølland et al. (2020). Per oktober 2020 er 144 familier med i forskningsprosjektet og har gjennomført oppstarts-kartleggingen. Prosjektet har et langsiktig mål: «Å bedre familiens livssituasjon og motvirke at barn har utfordring med økonomi, arbeid eller bosituasjon når de blir voksne.» Gjennom en oppfølgingsstudie ved bruk av registerdata planlegger vi å også studere de langsiktige effektene av *Nye Mønstre*.

Referanser

- Angrist, J. D., & Pischke, J.-S. (2008). *Mostly harmless econometrics: An empiricist's companion*: Princeton university press.
- Angrist, J. D., & Pischke, J.-S. (2014). *Mastering metrics: the path from cause to effect*: Princeton University Press.
- Ask, T., & Sagatun, S. (2014). Bedre tjenester for barn, unge og deres foreldre. I S. Nordstoga & A. B. Grønningsæter (Eds.), *Det kommunale barnevernet i utvikling - et nødvendig samarbeid mellom praksis og forskning* (s. 137–161): Fagbokforlaget.
- Bufdir. (2020). Retrieved from https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/#/
- Bøe, T., Dearing, E., Stormark, K. M., & Zachrisson, H. D. (2017). Subjective economic status in adolescence: Determinants and associations with mental health in the Norwegian youth@ hordaland study. *Journal of Family and Economic Issues*, 1–14.

- Bøe, T., Øverland, A., Lundervold, J., & Hysing, M. (2012). Socioeconomic status and children's mental health: results from the Bergen Child Study. *Social Psychiatry and Psychia.*
- Dahl, G. B., Kostøl, A. R., & Mogstad, M. (2014). Family welfare cultures. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1711–1752.
- Fløtten, T. (2017). Den norske modellen i et oppvekstperspektiv. I Bufdir (red.), *Oppvekstrapporten 2017* (s. 110–123). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Fløtten, T., & Grødem, A. S. (2014). *Helhetlige tiltak mot barnefattigdom. En kunnskapsoppsummering*. Hentet fra FAFO-rapport 2014:18.
- Johnson, S. B., Riis, J. L., & Noble, K. G. (2016). State of the Art Review: Poverty and the Developing Brain. *Pediatrics*, 137(4), e20153075-e20152015. doi:10.1542/peds.2015-3075.
- Mølland, E., Vigsnes, K. L., Bøe, T., Danielsen, H., Lundberg, K. G., Haraldstad, K., Abildsnes, E. (2020). The New Patterns study: coordinated measures to combat child poverty. *Scandinavian Journal of Public Health*, 140349482095645. doi:10.1177/1403494820956452.
- Reiss, F. (2013). Socioeconomic inequalities and mental health problems in children and adolescents: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 90, 24–31. doi:10.1016/j.socscimed.2013.04.026.
- Røed, K., & Markussen, S. (2017). Egalitarianism under pressure: Toward lower economic mobility in the knowledge economy? *IZA Discussion Paper No. 10664*.
- Salvanes, K. G. (2017). Inntektsforskjeller og sosial mobilitet i Norge. I Bufdir (red.), *Oppvekstrapporten 2017* (s. 64–75). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Trommald, M. (2017). Økte forskjeller - gjør det noe. I Bufdir (red.), *Oppvekstrapporten 2017* (s. 4–27). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Årsfest,
forskningspriser
og
nye medlemmer
i Akademiet

*Prisvinnerne for 2020.
Fra venstre til høyre: Heidi Klockmann, Nils Christian Stenseth og Anne Ryen.*

Preses May-Brith Ohman Nielsen og Anne Ryen under prisutdelingen.

Vinner av Sørlandets kompetansefonds forskningspris
for 2020

dr. philos. Nils Christian Stenseth

Av Preses May-Brith Ohman Nielsen

Agder Vitenskapsakademi skal i 2020 tildele Sørlandets Kompetansefonds forskningspris til en forsker innenfor forskningsområdene realfag/medisin.

Stenseth ble professor i zoologi ved Universitetet i Oslo i 1990. Han etablerte og ledet Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis (CEES), et Senter for Fremragende Forskning ved UiO, fra 2007-2018, da han ble professor i evolusjonsbiologi ved Fakultet for matematikk og realfag, UiO.

Professor Stenseth har gjennom mer enn 20 år bidratt til å utvikle forskningsmiljøer og forskning på Agder, først som samarbeidspartner og professor II ved Havforskningsinstituttet (Flødevigen), og siden 2014 som professor II ved Senter for marin forskning (Centre for Coastal Research, CCR). Her har han vært styreleder og deltatt i den positive utviklingen av senteret, som har som formål å generere synergieffekter mellom alle forskningsmiljøene i Skagerrak og Universitetet i Agder. Stenseths bidrag førte til at CCR fikk status som prioritert forskningssenter i 2018. For tiden videreutvikles dette til et samarbeid mellom tre universiteter (UiA, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og UiO) og tre forsknings-

institutter (Havforskningsinstituttet, Norsk institutt for vannforskning (NIVA) og Meteorologisk Institutt) i prosjektet «Skagerrak-Kattegat-Oslofjorden (Kunnskapsutvikling for et friskt og produktivt havområde)». CCR har ved hjelp av Stenseth fått til en økt satsing på marin forskning i Agder. Veksten i CCR ved UiA er igjen svært viktig for rekrutteringen av masterstudenter og unge forskere som dermed har et spennende miljø å jobbe i.

Professor Stenseth er en av Norges mest produktive og siterte vitenskapsmenn, med flere artikler i store internasjonale tidsskrift som Nature og Science.

De viktigste artiklene fokuserer på hvordan de store vær-fenomenene som El Nino og North Atlantic Oscillation påvirker økologiske mønstre på land og i marine systemer globalt og lokalt.

Videre viser Stenseths genetiske studier at forekomsten av torsk faktisk er oppdelt i ulike bestander som har begrenset kontakt med hverandre, en forståelse av marine systemer som var relativt ny da Stenseth påviste dette. Studien var viktig for det grepet som ble tatt i Fiskeridirektoratet om å frede kysttorsken i deler av Skagerrak noe senere. Stenseth har også bidratt til ny og viktig forståelse av særegenhetene ved immunsystemet hos torsk.

Stenseth har vært medlem av Agder Vitenskapsakademi siden 2015, og han har ved flere anledninger presentert sin egen og sine kollegers forskning for akademiets medlemmer, senest i årets sommermøte, som handlet om bærekraftsmål 14, *Livet i havet*.

Agder Vitenskapsakademi gratulerer med prisen og håper at den også vil være til ytterligere inspirasjon i det videre arbeidet med å bygge opp et sterkt forsknings-samarbeid innenfor marin forskning.

Takketale

Nils Christian Stenseth

Ærede Preses,

Ærede Rektor,

Ærede akademimedlemmer og gjester,

Mine Damer og Herrer – enten dere kommer i forskjellige kropper eller samme kropp – og alle dere andre

Det er med stor stolthet jeg mottar «Sørlandets Kompetansefonds forskningspris for 2020». Tusen takk! Dette er stort!

Mitt arbeid opp mot Agder startet midt på 1990-tallet – da startet jeg å analysere torskedata som Gunder Dannevig startet innsamling av i 1911 – og som fortsatt innsamles, nå i regi av Havforskningsinstituttet på Flødevigen, der akademimedlem og nære kollega Halvor Knutsen spiller en sentral rolle. Disse dataene er gull verdt og har bidratt til å sette Agder på det internasjonale forskningskartet.

Etter hvert ble mine prosjekter opp mot Skagerrak knyttet til Universitetet i Agder (UiA) og det som nå er Centre for Coastal Research (CCR), der jeg nå er arbeidende styreleder. Dette senteret har nettopp oppnådd status som prioritert forskningssenter ved UiA: UiA har lagt inn mye penger i dette arbeidet – takk til Rektor ved UiA for det!

Ved Centre for Coastal Research forskes det på torskens dynamikk i tid og rom – ikke minst på hvordan torsken i de enkelte fjordene er forskjellig fra hverandre og forskjellig fra torsken i ytre skjærgård. Videre fokuseres det og på hummeren i verneområdene og hva fravær av fiske gjør med bestanden. Vi jobber også med Stillehavstorsken – der er det ingen romlig struktur – den feier inn langs kysten. Vi jobber dessuten med hvordan Stillehavstorsken kan høstes og dermed bidra til innovasjon.

Min kone, Bjørg, og jeg hadde for øvrig lunsj på *Smag og Behag* tidligere i dag – der spiste jeg bl.a. Stillehavstorsken – en delikatesse – på en fantastisk restaurant – dette er blitt min stamrestaurant i Kristiansand – etter at jeg første gang lærte denne restauranten å kjenne da Centre for Coastal Research arrangerte et møte på *Smag og Behag* i Grimstad for vel et år siden. Det er mange forskere som har

deltatt – og deltar – i dette arbeidet jeg har fått prisen for. Dermed er denne prisen ikke bare en pris for det arbeid jeg har gjort, men til det fantastiske arbeid innen marin sektor som gjøres her i Agder – med Universitetet i Agder, Havforskningsinstituttet (HI), Norsk institutt for vannforskning (NIVA) og Universitetet i Oslo som sentrale aktører.

Nå utvides dette arbeidet, i en ny satsning, til å involvere hele seks sentrale forsknings- og utdannings-institusjoner rundt Skagerrak og Oslofjorden: Universitetet i Agder (UiA), Universitetet i Oslo (UiO), Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), Havforskningsinstituttet (HI), Norsk institutt for vannforskning (NIVA) og Meteorologisk institutt (Met.no) . Hver av disse institusjonene legger inn betraktelige ressurser i dette samarbeidet. For meg er dette en drøm som går i oppfyllelse – noe jeg holdt foredrag om for ett år siden – på Akademiets årsmøte 2019. Dette samarbeidet vil ytterligere sette denne regionen på det internasjonale forskningskartet.

Jeg velger å se det at jeg tildeles årets «Sørlandets Kompetansefonds forskningspris», også som en erkjennelse av det arbeidet vi gjør i forskning og utdanning opp mot Skagerrak og Oslofjorden – der halvparten av den norske befolkning bor.

Jeg vet man i Stortinget diskuterer muligheten for å legge inn en egen bevilgning over Statsbudsjettet for neste år. Det er mitt håp at dette gjøres – enten i det budsjettet som skal vedtas i Stortinget før jul, eller i Revidert Statsbudsjett som skal vedtas før kommende sommer.

Det er jo mindretallsregjering nå – og da spiller Stortinget en aktiv rolle i utformingen av politikken og, ikke minst Statsbudsjettet.

Sammen med universitetsrektoren hadde jeg tidligere i dag møte med fylkesordføreren (for øvrig en aktiv hummerfisker) og Stortingsrepresentant Ingunn Foss, om støtte til vårt arbeid opp mot Skagerrak og Oslofjorden: jeg ba Foss gå tilbake til Stortinget og si at dette er bra saker ...

Ærede Preses: nok en gang: takk for prisen
– Mine Damer og herrer: dette er stort!

Takk for oppmerksomheten.

Vinner av Sørlandets Kompetansefonds pris for
populærvitenskapelig formidling 2020

professor Anne Ryen

Av Preses May-Brith Ohman Nielsen

Agder Vitenskapsakademi skal i år tildele Sørlandets kompetansefonds forskningspris for formidlet forskning, eller populærvitenskap, til en forsker innenfor humaniora/ samfunnsvitenskap.

Anne Ryen mottar prisen for sitt store og mangeårige arbeid med Eilert Sundt-prisen, som gjennom ti år har engasjert omkring 7000 elever i videregående skole i å lære seg samfunnsvitenskapelige fagkunnskaper og forskningsmetoder og gjennomføre et samfunnsvitenskapelig forskningsarbeid til denne konkurransen.

Populærvitenskapelige priser og forskningsformidlingspriser tildeles ofte forskere som har vært særlig dyktige i å formidle sine egne forskningsresultater til et bredt publikum. Det er derfor i år med særlig glede at Agder Vitenskapsakademi tildeler prisen til en forsker som har vist stor dyktighet i å formidle vitenskapelige forskningsmetoder til store grupper av ungdom, og også i å formidle vitenskapelig tenkning og tilnærming til samfunnsspørsmål i samtid og hverdag. Dette er særlig viktige ferdigheter for unge som vokser opp i en tid som vår.

Eilert Sundt-prisen ble opprettet av styret ved Universitetet Agder i 2010, og den første

konkurransen og utdelingen av prisen fant sted i 2011. Prisen går til grupper av elever som har utmerket seg i sin prosjektoppgave med samfunnsvitenskapelig emne med en relevant og dagsaktuell regional problemstilling. Prosjektene skal ta utgangspunkt i læreplanmålene for faget/fagene og blir støttet opp av elevenes egne samfunnsfagslæreres undervisning og veiledning. Prosjektarbeidet blir forberedt ved en Eilert Sundt-dag på campus på høsten. Her får elevene et program som er bygget opp som en ordinær forskerkonferanse, med prosjektpresentasjoner og fagorienteringer om prosjektorganisering og vitenskapelig metode. Prosjektene blir til slutt vurdert av en samlet jury av lærere i videregående skole og forskere ved UiA. Selve forskningsprisene blir delt ut i et flott arrangement på UiA om våren.

Anne Ryen har både levert den faglige tyngden, bygget nettverket og vært primus motor alle de åra som prisen har eksistert, frem til nå, og hun har utviklet denne til den institusjonen den er blitt i dag. Den store entusiasmen, det omfattende arbeidet og den brede og solide faglige erfaringen som Anne Ryen har lagt ned i Eilert Sundt-prisen i ti år, har og har hatt stor betydning for å øke interessen for samfunnsvitenskap og for universitetet blant unge på Agder. Ryen har bygget opp prisen til en sterk samarbeidsinstitusjon mellom skoleverk og universitet, og til en arena for å formidle vitenskap på en forbilledlig måte og inspirere elever til videre studier. Mange unge på Agder er blitt kjent med UiA gjennom Eilert Sundt-prisen.

Eilert Sundt-prisen har også bidratt stort til å gjøre enda flere elever i videregående skole kjent med den rikholdige og mangfoldige vitenskapelige arven etter Eilert Sundt. Han var fra Farsund og blir ofte kalt Norges første samfunnsviter eller sosiolog. Og han er en av «Agderforskerne før UiA», slik Agder Vitenskapsakademi har kalt dem. UiA har et hus som bærer hans navn, i likhet med flere andre universiteter i Norge. Like rikholdig og mangfoldig som arven fra Eilert Sundt er, er bidragene fra elevgruppene som har deltatt i konkurransen.

I jubileumsåret 2020 ble det levert inn 78 gruppeoppgaver. Årets førstepris gikk til en elevgruppe som skrev sin oppgave om «likekjønnede foreldre» (Same sex parents) og andreprisen til en oppgave om ungdommers holdning til cannabis. Tidligere prisbelønte oppgaver har for eksempel handlet om kjønnsstereotyper i arbeidsmarkedet, forholdet mellom fødselsdatoer og skoleprestasjoner, hvordan terrortrusler påvirker unges hverdag, om delt bosted ved samlivsbrudd, veien til rusavhengighet og om rosabloggeres selvbylde. Alle de premierte oppgavene kan leses på UiAs nettside for Eilert Sundt-prisen. Den anbefales.

Agder Vitenskapsakademi gratulerer Anne Ryen med Sørlandets kompetansefonds pris og håper den vil inspirere mange i arbeidet med å bygge innsiktsbasert og robust samfunnskompetanse i nye generasjoner.

Takketale

Anne Ryen

Kjære Preses, kjære akademimedlemmer!

Aller først: tusen takk – dette var gøy!

Også takk til og delvis på vegne av Eilert Sundt selv!

Jeg skal si litt om ham, om Eilert Sundt-prisen og om hvordan vår pris er inspirert av hans tanker før jeg kort avslutter om hans høyeste ønske.

Eilert Sundt var en formidler av rang. Kort oppsummert var han opptatt av empiri, av å ta sine funn tilbake til de utforskede. Han jobbet med både kvantitative og kvalitative data, intervjuet folk og observerte folkelivet lenge før dette fikk status som «metoder», systematiserte registerdata. Han engasjerte mange andre, som lærere, doktorer og prester, som sendte ham data fra sine protokoller, som han så satte sammen og analyserte. Minoritetsspråk som norsk har et begrenset publikum, så få andre fikk med seg at dette la grunnlaget for teorier som ennå står seg, som eksempelvis at han utviklet en demografisk forståelse nettopp fordi han fikk data på tvers av generasjonene. Barn født og sirlig registrert med skjønnskrift i en krok av norske dalføre ga liv til store tanker. De bar langt ut over landegrensene og viste kraften i systematisk, møysommelig forskningsarbeid. Som teolog skrev Eilert Sundt brev til sin hustru der han berettet hva han så og hørte om dette ordinære dagliglivet blant folk flest. Disse var å likne med små blogg-epistler. Han var først rett og slett forferdet (som overklassen alltid har vært over fattigfolks gjøren og laden når de beveger seg bort fra plysjmøblene), men så skjer der et skifte der han begynner å skrive eksplisitt om hvordan det å jobbe med dataene, åpnet for nye forståelser. Kort oppsummert: Eilert Sundt gikk fra fordømmende teolog til forstående sosiolog.

Jeg har forelest for mine studenter om dette også fordi Sundt ikke bare uttrykker grunntanker innen deler av fenomenologien, men også fordi han i sin forståelse ligger nær den mer kritisk-teoretiske tenkinga innen sosiologi om mer likeverdige relasjoner mellom forsker og forskningsobjekt. Eilert Sundt leste statistikk og bøker på våre nordiske språk og på flere andre europeiske språk, og var inspirert av og oppsøkte europeiske statistiske samlinger fra 1700-tallet og til sin egen tid. Han var fra Farsund, en egd, men avspeiler også det vi vet om betydningen av foreld-

rebakgrunn for sosial ulikhet knyttet til egen utdanning og levestandard. Faren var skipper. Sønnen tok embetseksamen. Han var som sagt ikke bare opptatt av folkelivet, eller retttere: av fattiglivet, men også av å forbedre deres liv. Sundt var delvis en opprører, og venn av Henrik Wergeland. Han mistet sitt statsstipend fordi han ikke var lydig nok mot sentrale beslutningstakere. Han sto på kvinnes side i grautstriden, fikk helsemyndighetene på nakken da han flyttet folks utedo nærmere setehuset (nå har vi flyttet det helt inn). I perioden 1857 – 1866 var han redaktør for tidsskriftet *Folkevennen* med folkeopplysning som formål, inspirert av Grundtvigs tanker om folkelig opplysning, tanker som han delte med Henrik Wergeland, så Eilert Sundt-prisen er i Sundts ånd.

Som del av anledningsens eget ritual vil jeg nå takke de involverte. Dette burde sjølsagt ha kommet først, men det er viktig å ha røttene med oss. Aller først, takk til forslagsstillerne og jurymedlemmene for at dere har lagt merke til denne innsatsen, for den er bygget over en kjent lest med klein timeuttelling og haugevis av entusiasme. Men det er jo dette som har drevet både studenter, klienter og revolusjonære! Vi er i godt følge. Og takk også til de andre på laget. Jeg har samarbeidet med ei håndplukket gruppe av regionens beste lektorer fra ulike videregående skoler i Øst- og Vest Agder, nå bare Agder. De besitter presis de to avgjørende kompetanser vi trenger: faglig dyktighet og entusiasme. Atle Oanes fra Vågsbygd vgs. og Vibeke Lauritsen fra KKG har vært med fra starten av, og etter 10 års-jubileet april 2020 har vi overlatt stafettpinnen til de øvrige, inkludert nye – også de er håndplukkete, dyktige fagfolk! Jeg sier derfor at det kollektive «VI» – hele samarbeidsutvalget – takker for prisen!

I tillegg til disse, inngår der en god del andre vi har støttet oss på, iblant nok delvis revet med oss videre og også invitert, men de har alle stått både bak og delvis foran, både finansielt og organisatorisk. Eilert Sundt-prisen er eksternt finansiert av Fylkesdirektør for utdanning, Arly Hauge, som i tillegg fulgte opp da jeg foreslo at fylkeskommunen burde doble støtten. Han så og forsto betydningen av å knytte tettere bånd mellom landsdelens utdanningsinstitusjoner - landsdelens universitet og de videregående skolene, og skjønte verdien ved at vi tilbyr vgs.-elevene å komme inn på kampus og se hva et universitet er og hva vi som er her, gjør. Dette er særlig viktig i en landsdel med færre søkere til høyere utdanning enn landsgjennomsnittet. Vi håper vi har bidradd til å øke andelen som etter videregående søker seg til høyere utdanning. Det er til gunst for landsdelen. Vi sier ikke at dette er dette er eneste saliggjørende, men mener at det ikke er fremmedgjøring som skal holde tilbake mulige studenter fra å søke.

Det har vært viktig både for oss og for Hauge at Eilert Sundt-prisen er godt fundert i universitetets rektorat. Først ute var tidligere rektor Torunn Lauvdal, og især viserektorene Dag Aasland og Marit Aamodt Nielsen. De gjorde en fantastisk innsats og forsto betydningen av prisen også for universitetet da vi åpnet kampus

for regionen rundt. Dette er nå blitt offisiell universitetspolitikk. Vi liker å oppmuntre til gjensidighet og ser på læring som noe som foregår i interaksjonen mellom studentene og universitetet, altså ikke som ren «overføring». I 2019/2020 var det viserektor for nettopp samfunnskontakt og nyskaping, Gøril Hannås, som åpnet Elevdagen i november, og rektor Sunniva Whittaker som talte til årets vinnere på festen i april – på zoom. Tusen takk for at dere bidrar til å løfte arrangementet! Vinnerne er så utrolig stolte! Ernst Håkon Jahr, Akademiets mangeårige preses, var prisutdelers og talte til vinnerne året før. At universitetsledelsen og Akademiet deltar, gjør dagen til en uforglemmelig høytidsfest for vinnerne – og oss.

Eilert Sundt-prisen kom tidlig inn i universitetets mange rapporter, og har vært omtalt som universitetets mest omfattende markedsføringskampanje, og intet er bedre enn å markedsføre det vi er best på, nemlig forskning og formidling. I den eksterne evalueringen av sosiologi på UiA ble Eilert Sundt-prisen løftet fram som eksempel til andre universiteters etterfølgelse. Vi gleder oss over dette sjøl om ingen har bemerket hva kommisjonen skrev. Det kjenner entreprenører seg igjen i. En ting er å følge opp en ide, en annen er å la suksessen vedvare. Jeg tror vi kan si oss tålig fornøyd med begge.

Jeg håper dere bærer over med dette «kydet», som dette kalles her syd, men det er for å løfte fram *fellesinnsatsen*. Det er jo det å streve sammen, ta oppforbakkene sammen, og det å glede oss sammen, som gir energi. Vi har foretatt en beinhard evaluering etter hvert arrangement: Hvor er smertepunktene vi må rydde i? Auditoriene? Foredragsholderne? Lunsjavviklingen? Men, Quantum Ocellarus og & Frem må vi ha med uansett – «Hvis de holder til på UiA, så vil jeg studere her», sa en av vinnerne. Det bør rektoratet merke seg. De er også vår største og eldste uoffisielle alumni! Vi har også vært gode til å feire oss selv, for Samarbeidsutvalget består av folk som tror på et liv før døden.

La oss ta en kort oppsummering. Eilert Sundt-prisen består av to arrangement. For det første, Elevdagen på kampus på høsten med foredrag/forskningsformidling av kolleger/PhD- og masterstudenter som snakker om hva de forsker på, og om hvordan de gjør nettopp det, slik kveldens foredragsholdere, professorene Maung Sein og Devinder Bahadur Thapa har formidlet fra sin forskning til oss. De har også formidlet dette i et fullsatt auditorium hos oss og er allerede heftet inn til neste år. Elevene deltar på Elevdagen sammen med sin lektor i det faget det gjelder. For å lette overgangen til et universitet og forstå hvilke dyktige lektorer de har, er det «våre» lektorer som leder arrangementene i de tre auditoriene vi trenger for å få plass. De er meget dyktige ledere. Her inviterer vi elevene til å delta i konkurransen om Eilert Sundt-prisen ved å skrive kortere forskningsoppgaver under veiledning av sin lektor. Vi er derfor avhengig av et godt samarbeid både med lektorer og rektorer slik at de frigir dagen til å delta på kampus. Det bestilles busstransport som vi finansierer gjennom eksterne midler. Disse første ti år har vi busset inn og

formidlet til over 8000 elever, og av disse har rundt 3000 elever samarbeidet om å hente inn empiri, analysere data og skrive en forskningsoppgave for å delta i selve konkurransen. Vi har også «Årets Prisutdeler», som deler ut diplom og blomster (og premiepenger) før vedkommende taler til de tre vinnergruppene: 1., 2. og 3. prisen. Vi har invitert regionens stortingsrepresentanter, som Kari Henriksen, Norunn Tveiten Benestad og Svein Harberg, pluss andre notabiliteter, som tidligere preses Ernst Håkon Jahr. Vi har også invitert eksterne som medlemmer av vår årlige jury, som Randi Øverland, tidligere politisk sekretær for utdanningsminister og sosiolog Gudmund Hernes, og daværende ordfører i Grimstad, Hans Antonsen. Stortingsrepresentant Norunn Tveiten Benestad, med bakgrunn fra forlagsvirksomhet, satt faktisk også i juryen.

Ledetråden for Eilert Sundt-prisen har vært at *elevene* (ikke primært mor, far, eller bestemor) må synes at det er gøy å vinne. Det er elevene vi vil løfte opp og fram. Dette har styrt all regi, opplegg og gjennomføring. Enhver som har fulgt arrangementet, vet at akkurat der har vi virkelig lyktes, og det i en kultur med «veldig fint» som kraftuttrykk!

Prisen har som mål bl.a. å løfte fram samfunnsvitenskapen, å øke andelen unge på Agder som søker seg til høyere utdanning, og å åpne universitetet for regionen gjennom et reelt samarbeid. Kort sagt: Vi inviterer unge inn gjennom svingdøra til UiA og prøver å unngå at de følger med svingdøra *ut igjen*, men gjør det så attraktivt innenfor at de kommer tilbake til et universitet fordi Eilert Sundt-prisen har inspirert til å tenke at «jeg vil også studere» (enten begeistringen skyldes foredragene, prisen, kantina eller stemninga).

Eilert Sundt er stor hos oss, men ukjent i internasjonale forskningsmiljø. Jeg har derfor startet arbeidet med et prosjekt kalt «Giants in the Periphery», som trefrer en strømning knyttet til det å opponere mot universalisme og hegemonisk kunnskap, noe som min britiske kollega Paul Atkinson refererer til som «a pervasive problem in the international circuits of awareness», som et resultat av den engelsk-språklige dominansen. Dette, sammen med våre mange språk, har stengt for innsikt i variasjoner i europeiske forskningstradisjoner. Vårt forskningsnettverk i kvalitativ forskning i den europeiske sosiologforeningen, ESA RN20, initierte et stort europeisk 4-årigt forskningsprogram, EUROQUAL, som nettopp undersøkte europeiske forskningstradisjoner. Jeg startet opp en avlegger kalt AFRIQUAL, knyttet til mitt 4-årigt forskningsprogram i Tanzania. Eilert Sundt la grunnen for en tradisjon som han tilpasset den norske konteksten, og produserte forskning av internasjonal interesse for moderne sosiologi. Inspirert av Eilert Sundt kan vi imøtegå dette «pervasive»-problemet som er av internasjonal karakter. Han var en klok mann.

Eilert Sundt endte som sokneprest, men ville mye heller være sosiolog!

Der er en tett kobling mellom det å formidle og det å anvende forskning. Sammenhengen er derimot kompleks, slik vi har snakket om i et av mine masterkurs rundt det å formidle og å anvende samfunnsforskning. De kan korrelere, men ifølge forskning er årsakssammenhengen mer kompleks. Eilert Sundt-prisen gjør det på sin måte.

Tusen takk for Akademiets «Årets Formidlingspris»!
Både jeg og «vi» er like stolte som elevene!

Igjen, tusen takk!

Underholdning fra kveldens musiker, Mariam Kharatyan.

Agder Vitenskapsakademis pris til forskere under 35 år tildeles i 2020

førsteamanuensis, PhD, Heidi Klockmann

av Preses May-Brith Ohman Nielsen

Agder vitenskapsakademis forskningspris til yngre forskere skal i år tildeles en forsker innenfor humaniora/samfunnsvitenskap.

Heidi Klockmann er lingvist med syntaks, setningsbygning, som forskningsfelt og hun har særskilt interesse for semi-leksikalske ord.

Studiet og beskrivelsen av språklige kategorier er grunnleggende for vår forståelse av hvordan språk er bygd opp, og hvordan grammatikken fungerer.

De enheter i språket som anses å tilhøre samme kategori, vil ha visse karakteristika felles. Men noen ord viser seg å kombinere karakteristiske trekk fra flere ulike typer kategorier, f.eks. leksikalske og funksjonelle kategorier samtidig.

Slike ord betegnes som semi-leksikalske. Slike ord kan sies å være problematiske og ei utfordring for den lingvistiske beskrivelsen, ved at de ikke «passer» helt inn i de «reine» kategoriene som beskrivelsesmodellen forutsetter og bygger på.

Å undersøke disse semi-leksikalske orda er derfor både viktig og utfordrende, og det er det Klockmann har gjort i dok-

toravhandlinga si. Med avhandlinga *The design of semi-lexicity. Evidence from case and agreement in the nominal domain* (Univ. of Utrecht 2017), har Klockmann bidratt til en djupere forståelse av språklige kategorier.

Hennes PhD-undersøkelse omfatter spesielle nominale (substantiviske) ord, nemlig polske tallord og engelske ikke-tellelige substantiv (*a lot, a bunch, a ton, a number*) og engelske «slags-ord» (*kind, type, sort*). Alle disse er typiske semi-leksikalske ord ved at de ikke fullt ut tilfredsstiller de kriteriene vi vanligvis stiller opp for nominaler.

De hypotesene og resultata som Klockmann presenterer for de utvalgte nominalene i polsk og engelsk, kan brukes også ved analyse av andre semi-leksikalske ord på andre områder, f.eks. på verb- og adjektiv-området. Avhandlinga åpner dermed for ei viktig utviding av vår forståelse av semi-leksikalske ord i flere grammatiske kategorier, og har derfor betydning for beskrivelsen av grammatiske kategorier generelt.

Klockmann har på hvert trinn i sitt utdanningsløp mottatt utmerkelser for fremragende akademiske prestasjoner. Som forsker er hun produktiv, og hun har til tross for sin unge alder allerede rukket å etablere seg i det internasjonale fagfeltet og har publisert en rekke artikler i velrenommerte internasjonale tidsskrift. Hun har holdt presentasjoner på mange konferanser og symposier i Europa og USA og er en aktiv bidragsyter for å få til faglige møter for sitt forskningsfelt.

Til stillingen som førsteamanuensis ved Institutt for fremmedspråk og oversetting ved Universitetet i Agder kom hun med internasjonal erfaring både som postdoktor (Tyskland) og universitetslektor (Nederland). Hun har allerede betydelig veiledererfaring og gir viktige bidrag både til fagfeltet og rekrutteringen til det.

Vi gratulerer Heidi Klockmann med prisen og håper hun vil inspirere mange yngre talenter til å følge i sine faglige fotspor.

Takketale

Heidi Elizabeth Klockmann

I hope you don't mind I'm doing this in English instead of Norwegian – still working on my Norwegian yet! I want to start by saying that I am very honored that the Agder Vitenskapsakademi has considered me for this prize, and I am even more honored that it has been awarded to me. Thank you! I really appreciate having the opportunity to join you today in this beautiful room, with this wonderful food and amazing music – and I very much appreciate receiving this flattering prize!

My research has tended to focus on the nitty gritty of individual words – can the word *bunch* as a quantifier go together with the word *the* or not? Through looking at the nitty gritty of individual words, it is possible to make generalizations about what makes a category (so, a noun, a verb, an adjective) and how exceptions to that are realized and what they mean for a theory of linguistic categories. My work has what seems like a very narrow focus – individual words like *kind* and *bunch* and *lot* and how they behave in natural language – and so, it was a surprise to me to see that this work has been recognized beyond the smaller linguistics research community that I am a part of. For that, I am grateful, because I think it is important that communication across fields and research lines is possible, and I am happy to share a bit of that with you today.

I don't have much experience giving speeches, so I will keep this one short. I want to end by saying: thank you for your consideration of my work and thank you for this prize. I take it as encouragement that the broader scientific community also sees the meaning and promise of such work to science. In future work, I intend to continue to delve into the intricacies of natural language – the nature of categories cross-linguistically, the building blocks that make up language, – and through this, I hope to be able to contribute more to our understanding of human language. Thank you.

Nye medlemmer i Agder Vitenskapsakademi 2020

Fra venstre til høyre: Preses May-Brith Ohman Nielsen, Gunnhild Kvåle, Knut Dørum, Margunn Aanestad, Tor Ingen Waag, Jan Faye Braadland, Gudrun Elin Rohde, Øystein Evjen-Olsen, akademisekretær Ragnar Thygesen.

Helsing frå dei nye medlemmane

Gunnhild Kvåle, professor i nordisk og mediefag, Universitetet i Agder

Kjære preses, kjære medlemmar av Agder Vitenskapsakademi.

For nokre veker sidan fekk eg ein overraskande, og svært hyggeleg e-post frå akademisekretær Ragnar Thygesen. Han skreiv at det var tradisjon at ein av dei nye medlemmane helsa på vegne av dei nye og spurde om eg kunne tenkje meg å gjere det. Eg sa sjølvsagt ja til det. Sidan forskingsfeltet mitt handlar om språk og kommunikasjon – eg er professor ved Institutt for nordisk og mediefag – var det likevel med ei viss skrekkblanda fryd. For kva slags språkhandling er det «å helse» nokon? Kva slags normer for form, struktur og innhald er sjangeren «helsing» kjenneteikna ved i 2020? Og kva slags forventingar har eigentleg publikum, som jo i motsetning til meg faktisk *kjenner* sjangeren «helsing frå nye medlemmar»?

Det viktigaste eg vil seie er sjølvsagt takk for invitasjonen til medlemskap. Det er ei ære! Eg kjenner nokre av dei andre nye medlemmane frå før, andre ikkje. Eg vil anta at det kan vere likt for dei andre.

Agder Vitenskapsakademi gir oss med invitasjonen til medlemskap høve til å gjere nye kjennskap og vennskap, både oss nye imellom, men ikkje minst med de som allereie har vore med i akademiet i kortare eller lengre tid.

Agder Vitenskapsakademi gir viktige bidrag til å utvide våre sosiale og faglege horisontar. Eg set veldig pris på å utvikle og knytte kontaktar på tvers av UiA sine fakultet, fagmiljø og kampusar, og til andre stader i regionen og landet. Som prodekan for forskning ved Fakultet for humaniora og pedagogikk er eg opptatt av at vi som samfunn treng stader der menneske kan komme saman, bli opplyste og utfordra, få ny innsikt og vidare utsikt. Der kunnskap står i sentrum, der dei lengre historiske linjene og lengre samtalaner blir verdsette. Agder Vitenskapsakademi er nettopp ein slik stad.

Akademiets arbeid er viktig for dei – oss – som er medlemmar, men det er også viktig for verda utanfor. Det viser seg ikkje minst i foredrag vi skal få høyre her i kveld, om FN's berekraftsmål om å utrydde fattigdom. I det siste halvårets tilsynelatande unntakstilstand, der nyheiter om verda først og fremst framstår som ei endelaus rekke av postar og oppdateringar om korona-smittetal, opplever eg det som ekstra viktig.

Takk så mykje for å ta imot oss som nye medlemmer. Eg ser fram til å bli betre kjend med Akademiets arbeid og akademiets medlemmar i åra som kjem.

Hilsen fra Universitetet i Agder

Sunniva Whittaker, rektor, Universitetet i Agder

På vegne av Universitetet i Agder vil jeg gratulere Agder Vitenskapsakademi med nok et vellykket år. Akademiet spiller en viktig rolle som møtested for forskere i Agder og medlemmer utenfor. Å samle forskere fra ulike disipliner og ulike institusjoner har en verdi i seg selv. Akademiets grep om å rette blikket mot FNs bærekraftsmål bidrar til å øke verdien ytterligere. Å invitere til foredrag fra forskere som arbeider med å løse de samme samfunnsutfordringene fra ulike faglige ståsted, og med utgangspunkt i enten lokale eller globale problemstillinger bidrar til å tydeliggjøre sammenhengen mellom disse to dimensjonene. Våre forskere på Agder bidrar på begge fronter, ofte i samarbeid med både nasjonale og internasjonale partnere. En liten region i Norge kan med sine forskningsbidrag være med på å skape bedre vilkår for mennesker både i nærområdene våre og verden over.

Som universitetsleder må man hele tiden navigere mellom de ulike målkonfliktene vår sektor er preget av: den langsomme

utviklingen av ny kunnskap opp mot kortsiktige kompetansebehov, grunnforskning opp mot det som til enhver tid oppfattes som relevant og matnyttig. Det er derfor befriende å delta på Agder vitenskapsakademi sine arrangementer hvor jeg kan bare nyte å høre om det flotte forskningsarbeidet som foregår på egen og andre institusjoner uten å bekymre meg for hvordan den finansieres.

Som vi vet, står forskning under press i mange land. Selv i Norge kan vi oppleve at enkelte ikke helt klarer å skille mellom synsing og forskning, og stiller spørsmålstegn ved nytten av det vi gjør. Derfor er det viktig at vi bruker alle de fora vi kan for å formidle vår forskning. Som vi vet, er det ofte lang vei fra forskning og målbare resultater. På fransk heter forsker «chercheur» – altså en som leter. En fransk president på besøk på det franske forskningsrådet sa en gang, forhåpentligvis på spøk, at han gjerne ville treffe en «trouveur», en som finner. La oss alle fortsette å lete- det endelige svaret finnes ikke, men ved å møysommelig bygge opp kunnskap bidrar vi til å øke forståelsen av årsakene til og konsekvensene av de store vriene problemene vi står overfor, og til å finne løsninger på de mange delproblemene innenfor hvert av bærekraftsmålene.

Akademiets årsfest ble tradisjonen tro holdt på Klubben i Kristiansand, men i 2020 i tråd med smittevernreglene om begrensning til 50 deltakere og en meters avstand.

Takk for maten-tale

*Marit Aamodt Nielsen, professor i nordisk språkvitenskap,
Universitetet i Agder*

Preses, stortingsrepresentant, ærede gjester, mine damer og herrer!

Det er alltid en glede å få lov til å takke for maten her i den ærverdige salen i Klubben. Mitt første møte med klubben var et danseskoleball da jeg gikk i syvende klasse.

Grunnen til at jeg nevner det i dag, er at det er temmelig nøyaktig 60 år siden. Jeg husker dessverre ikke menyen fra den gang. Den kan ikke ha gjort spesielt inntrykk, eller jeg var for opptatt med andre ting enn mat på den tida.

Vi har hatt deilig skinke med tilbehør til forrett og utmerket After Eight-mousse til dessert, og gode viner. Men det er hovedretten breiflabb som fortjener spesiell oppmerksomhet.

Inntil for noen få tiår siden hørte denne fisken til i kategorien ufisk, sammen med steinbit og flere fiskeslag som folk betakkert seg for å få opp i båten eller

å ha på matbordet. Min far kutta resolutt snøret dersom han skimtet en breiflabb eller en steinbit når han trakk opp.

Breiflabben (*Lophius piscatorius* på latin) hører til en familie med 12 arter, men det er bare en art vi har i våre farvann. De fleste lever på de store havdyp. Vår breiflabb lever fra fjæra og ned til ca. 600 meters dyp. Den kan bli opptil to meter lang, men det er sjelden, oftest får vi fisk på rundt en meter, der hodedelen utgjør mer enn halvdelen av

fisken. Resten av kroppen er flat og kan minne om et digert rumpetroll.

På grunn av det store gapet har fisken fått mange navn: havtaske, marulk, ulke, storkjeftkonge, sjødjevle. Det store gapet er fylt av store, uregelmessige tenner, noe som setter breiflabben i stand til å fortære det meste. Fisk, men også hummer og krabbe, til og med sjøfugl, er blitt funnet i magen på breiflabben. Det er ikke rart at en amatørfisker fryktet for handa si om han fikk en slik fisk opp i båten.

Breiflabben er en kamouflasjemester med små hudfliker som spres ut og gjør at den går i ett med havbunnen. Her ligger den og lur, for den går ikke på aktiv jakt, men har to fiskestenger, egentlig en forlengelse av to ryggfinner, på snuten rett over munnen, der det på den fremste er en utvekst som ser ut som et agn. Når fisken tiltrekkes av agnet, suger breiflabben fisken inn i munnen.

Når den gyter, danner eggene en sammenhengende geleaktig hinne som kan bli opptil 11 meter lang og 60–90 cm bred og inneholde inntil 1 345 000 egg. Før i tida trodde folk også i Norge, at dette var sjøormen som hadde kasta det gamle skinnet sitt. Gamle tegninger og beskrivelser av sjøormer passer utmerket med utseende til dette eggbandet, slår det fast i Brehms *Dyrenes Liv*.

En annen kuriositet må nevnes. Første gang insulinet ble isolert, skal ha vært i bukspyttkjertelen til breiflabben, så alle diabetikere kan med andre ord takke denne fisken for mer enn den gode smaken.

For en bedre smak skal en lete lenge etter. Få fisk kan konkurrere med breiflabbens hvite og faste kjøtt og smaken som minner om hummer.

Breiflabben bekrefter ordspråket: Man skal ikke skue hunden på hårene!

Takk for maten!

Minneord

Aasulv Lande

1937–2019

Paul Leer-Salvesen

Agder Vitenskapsakademi 2020

Aasulv Lande ble født i Bygland 25. desember 1937. Han døde på sykehuset i Arendal 8. juli 2019. Han ble medlem av Agder Vitenskapsakademi i 2003. Vi har mistet et medlem som har gjort en betydelig innsats som forsker, underviser, veileder, forfatter og prest. Han har satt dype spor etter seg i akademiske og kirkelige miljøer i Norge, Sverige, England og Japan. Men først og fremst er han savnet av Gunvor, Eivind, Anne og Liv, og i sitt kjære Bygland som han fikk beholde et sterkt forhold til hele livet.

I 1988 var vi ikke så mange som skrev doktorarbeid her på Agder. Jeg jobbet deltid som journalist i Fædrelandsvennen og holdt også på med mitt doktorarbeid. Da fikk jeg høre om Aasulv og Gunvor som arbeidet med fagteologi i Bygland, mellom sin pendling til Oslo og Uppsala. Jeg intervjuet Aasulv som nettopp var ferdig med sitt arbeid, og jeg husker det som et inspirerende møte. Han forsvarte arbeidet sitt i Uppsala i 1988. Gunvor dis-

puterte i 2002. Slik ble de et av de første par i Norden med hver sin dr. theol.-tittel. Senere fikk jeg være kollega med Gunvor i mange år.

Aasulv ble cand. theol. ved Det teologiske menighetsfakultet i 1962. Han og Gunvor var misjonærer i Japan fra 1965–1980. Det var her han fikk vekket sin in-

teresse for japansk kirkehistorie, og også for religionsdialog og japanske religioner. Han skrev sitt doktorarbeid om den tidlige protestantismen i Japan. Fra 1981-1988 var han tilknyttet universitetet i Uppsala som forsker i misjonsvitenskap. Han lærte seg japansk og skrev innføringsbok om japansk religion. Han underviste senere i japansk ved universitetet i Oslo, og var forsker og underviser i teologi ved universitetet i Birmingham. Sin lengste akademiske arbeidsperiode fikk han ved universitetet i Lund. Her var han professor i misjonsvitenskap og økumenikk fra 1994-2005, og fra 2005 var han en meget aktiv emeritus, stadig på reisefot mellom Bygland, Kristiansand og Lund, og fortsatt i kontakt med Japan.

Han har et stort forfatterskap med egne bøker, antologier og artikler. Temaene spenner uvanlig vidt. Han var en pioner i såkalt kontekstuell teologi i Norden – en retning som er opptatt av den gjensidige påvirkningen mellom teologi og samfunn. Frigjøringsteologi og feministteologi er sentrale felter innen kontekstuell teologi, og Aasulv var i likhet med Gunvor opptatt av begge deler. Han var global og internasjonal, både i interessefelt og kontaktnett. Disse sidene av Aasulv kommer tydelig frem i boken *Mission in a Pluralist World* som han var redaktør for sammen med Werner Ustorf og i *The Concept of God in Global Dialogue* som han skrev sammen med sin kollega Werner Jeanrond i Lund. Han var også en aktiv sosial-etiker, brennende opptatt av rettferdighet og solidaritet og fattigdomsbekjempelse.

Han var en utpreget internasjonalist, men samtidig var han den lokale setesdøl med engasjement for bygdekultur og mållag, og han var i mange år et midtpunkt i det berømte Indre Agder Kompesamlag som hadde ukentlige samlinger på Pernille kafe i Evje. Han arbeidet også med flere temaer med tilknytning til Setesdal og Indre Agder. Han skrev om Alexander Seippel fra Frøysnes og Åraksbø sammen med Sylfest Lomheim og Gunnar Stubseid og han bidro til jubileumsboka for Åmli kirke.

Aasulv tok ansvar der han var – enten det gjaldt Bygland, Japan, Uppsala eller Lund. I ti år var han president i *European Network for Buddhist-Christian Studies*. I slike nettverk trivdes han. Der Aasulv Lande beveget seg, er ikke misjon forstått som enveistrafikk og proklamasjon, men som religiøse dialoger som gjennomføres i dypeste respekt for Den Andre.

Jeg har møtt studenter og doktorander som er dypt takknemlige for å ha hatt ham som lærer og veileder. Jeg forstår dem. Han var genuint interessert i menneskene rundt seg, dialogisk i hele sitt vesen, aldri monologisk eller anekdotisk, som så mange av oss akademikere kan bli. Vi lyser fred over Aasulv Landes gode minne.

Roy Tommy Eriksen

1948–2019

Oddvar Holmesland

Agder Vitenskapsakademi 2020

Professor dr. philos. Roy Tommy Eriksen døde i Kristiansand 22. april 2019. Han ble 70 år gammel. Med han er en dyktig renessanseforsker – en av de få gjenværende i Norge – og en høyst farverik personlighet gått bort. Han markerte seg med sine store tverrdisiplinære kunnskaper, sin glødende faglige opptatthet, sin viktige forskning, og en uutslitelig faglig energi. Han var medlem av Agder Vitenskapsakademi siden 2002.

Roy Tommy, som det akademiske Norge kjente ham som – og det var mange som kjente ham, eller som hadde hørt om ham – var født og oppvokst i Sarpsborg. Begge hans foreldre var arbeidere på Borregård. Mange vil vel tenke at dette industrimiljøet ikke var den mest opplagte grobunn for å utvikle en så tidlig interesse for både engelsk og italiensk litteratur, kunst og kultur. Men Roy Tommy fulgte hjertet og dro til Universitetet i Oslo og henga seg til studier i både italiensk og engelsk. Det er riktig å si

henga seg, for han var ingen vanlig student som trakk horisonten der obligatorisk pensum slutter. En av hans gamle lærere i engelsk renessanse-litteratur – professor Olav Lausund – forteller i et minneord hvordan han tidlig på 1970-tallet ble spesielt oppmerksom på denne “gløgge, våkne unge mannen”. Det begynte med at

læreren i sine utlegninger av forfatterskapet til en kjent engelsk poet løp den risiko å påstå at et visst litterært virkemiddel aldri tidligere var blitt brukt i lignende sammenheng. Hans tidligere lærer forteller:

Roy Tommy rakte opp handa: her trodde han nok at jeg tok feil og nevnte i farten tre-fire liknende eksempler fra italiensk litteratur, ja han lurte på om man kanskje ikke burde gå så langt som å si at de var helt gjengse. Fra det øyeblikket hørte jeg alltid godt etter når Roy Tommy hadde noe å si.

Roy Tommy hadde ikke tid til å gå “tjenestevei” i studiehierarkiet – først cand. mag. og så dr. philos. Han ble aldri cand. philol. Han var en av de få som etter avlagt cand. mag. ble ansatt som vitenskapelig assistent ved HF på Blindern, og fikk lov til å gå direkte i gang med doktorgradsstudier – om Christopher Marlowes *Doctor Faustus* (1616) – og han disputerte i 1984. Hans gamle veileder (som jeg allerede har sitert) forteller hvordan Roy Tommy kastet seg ut i studiet av Marlowe med all sin intellektuelle energi. Ikke noe spørsmål var for lite til å oppta ham, og heller ikke noe for stort. Og han kommenterer hans usedvanlig høye arbeidsmoral, noe som kjennetegnet ham gjennom hele hans akademiske karriere. Han hadde en besynderlig indre kraft som lite kunne stoppe, aller minst helseproblemer, som det var mange av – en revmatisk lidelse som satte sterkt preg på ham helt fra barndommen. Igjen et sitat fra hans gamle veileder:

Det var ikke alltid han kunne sitte og skrive, så han fikk konstruert en intrikat mekanisme med en plate på toppen, og som gjorde at han kunne stå på kne og skrive. Jeg ser det hele for meg og oppfatter det nå som før som uttrykk for en viljestyrke helt utenom det vanlige. Og ferdigskrevne sider falt ned fra platen i sikker takt, den ene etter den andre – ikke alltid så velformede sider, kanskje, det var ikke slik han arbeidet, han tilhørte ikke den kategori skribenter som filer og filer på uttrykkene, de som han kalte “gnukkerne”. Det ble mange ord, og aldri et kort ord hvis det fantes et lengre, helst med italiensk klangbunn. Ut og frem med tankene og ideene! – og så fikk man heller slipe litt etterpå, hvis det ble tid til det.

Dette var den Roy Tommy som jeg lærte å kjenne senere i hans karriere.

Etter sin periode som vit. ass. ved Universitetet i Oslo, med innlagt engasjement ved Institutt for allmenn litteraturvitenskap, ble han i 1986 utnevnt til professor i engelsk litteratur ved Universitetet i Tromsø. Perioden 1997–2000 tilbrakte han som professor i renessansestudier ved Det norske institutt i Roma, før han returnerte til sin stilling i Tromsø. Han kom til nåværende Universitetet i Agder i 2003 som professor i engelsk renessanselitteratur.

Roy Tommys hovedkompetanse lå innenfor engelsk renessanselitteratur, men han utvidet sitt fagfelt til i like stor grad å omfatte italiensk renessanselitteratur, kunst- og arkitekturhistorie. Det var i dette interdisiplinære fagområdet han etter

hvert gjorde seg mest gjeldende. Hovedideen i hans forskning dreide seg om det han kalte en «topomorfisk» forståelse av renessanselitteraturen. Det vil si at han ikke så mye leste ord og språklige bilder slik de følger etter hverandre, men som arkitektoniske proporsjoner, strategisk plasserte og strategisk fordelte tekstblokker, symmetriske disposisjoner av temaer (*topoi*) rundt et midtpunkt innenfor teksten som helhet (*morphé*). Denne lese måten åpnet opp for analyse av meningsbærende strukturer, variasjoner og kompleksiteter – som uttrykk for renessanseforfatteres oppfatning av ordnende prinsipper i universet, og med røtter i antikkens formspråk.

I tillegg til to monografier, «*The forme of Faustus fortunes*»: a study of *The Tragedie of Doctor Faustus* og *The Building in the Text: Alberti to Shakespeare and Milton*, publiserte han et stort antall artikler om renessansens litteratur, kunst og kultur så vel som litterære oversettelser. Han ble i 2007 tildelt Sørlandets kompetansefonds forskningspris.

Samtidig som han var en aktiv forsker, var han redaktør for en rekke antologier med bidrag innen renessansestudier. Han satte for eksempel i gang bokserien *Ashes to Ashes: Art in Rome between Humanism and Maniera*, med seg selv som serie-redaktør og utgivelse på det italienske forlaget Edizioni dell'Ateneo. Og så er det uunngåelig å nevne hans iderikdom og driv som initiator og koordinator av forskningsprogram og symposier. Han trakk til seg forskningsstipendiater fra både litteraturvitenskap og kunsthistorie, førte dem inn i fruktbare forskningsmiljøer og bidro med faglig veiledning. Han sto bak programmene *Textual Worlds: Renaissance Dramatic Discourse* og *From Renovatio to Reform: The Visual Arts and the Rise of the Papal Capital*. Mange unge forskere har mye å takke ham for. Han satte med samme engasjement og energi i gang programmet *Tolerance and the City: Human Interaction in Social and Urban Space* – et program som førte til flere symposier der både stipendiater og fremtredende internasjonale forskere deltok.

Som både kollega og venn av Roy Tommy i nesten 30 år, både ved Universitetet i Tromsø gjennom mange år, og etter at vi kom sammen til HiA, har jeg et ganske godt utgangspunkt for å uttale meg om hvorfor det aldri var stille og kjedelig rundt Roy Tommy. Renessansen var ikke bare forsknings-objekt for ham; han nærmest levde i sine prosjekter. Og ingenting kunne påvirke den uslitelige energien og pågangsmotet. Han var sammensatt og fargerik, med sitt skjeve blikk på omgivelsene, sin sans for tilværelsens komikk, sine skarpe iakttagelser, kvikke, sarkastiske replikker, men mildnet av jovial folkelighet og omgjengelighet. Han hørtes mest ved sin klukkende latter i instituttkorridoren. Høsten 2018 rakk han å flytte inn i sitt nye emerituskontor for å fortsette med sine prosjekter. Slik skulle det dessverre ikke gå. Roy Tommy etterlater seg et tomrom på så mange vis.

Olav Skjevesland

1942–2019

Helje Kringlebotn Sødal
Agder Vitenskapsakademi 2020

Olav Skjevesland kombinerte vitenskape-lighet og kirkelig engasjement på en for-billedlig måte. Som biskop fulgte han tett opp prestene, menighetene og kirkelivet i bispedømmet vårt. Samtidig bidro han stadig i den teologiske debatten og i mange samfunnsdebatter. Den norske kirke mistet en intellektuell kapasitet da Skjevesland døde 8. september i fjor. Kirken, akademiet og mange andre mistet også et varmt og omsorgsfullt medmen-neske.

Skjevesland ble født i Drøbak 31. mai 1942. Han avla teologisk embetseksamen ved Menighetsfakultetet i 1967 og arbeidet deretter som prest på Nordstrand, Kampen og Nøtterøy. I kortere perioder var Skjevesland også studiesekretær i Pres-teforeningen og lektor ved Diakonhjem-met. Fra 1976–1998 redigerte han det tradisjonsrike og innflytelsesrike tidsskrif-tet *Luthersk Kirketidende* som utkom for første gang i 1863. I 1979 ble Skjevesland kalt til stilling som lektor i praktisk teo-logi ved MFs praktisk-teologiske seminar.

To år senere ble han rektor der. I 1994 ble han som den første i landet utnevnt til professor i praktisk teologi. Det skjedde ved samme institusjon. Skjevesland hadde ikke doktorgrad, men en stor og sammensatt nasjonal og internasjonal vitenska-

pelig produksjon som kvalifiserte for professortittelen. Vitenskapelig vurdert har Skjevesland hatt stor betydning for utviklingen av praktisk teologi som fag- og forskningsfelt i Norge.

I 1998 ble Skjevesland utnevnt til biskop i det som da het Agder bispedømme (nå Agder og Telemark bispedømme). Han var preses i Bispemøtet fra 2006 til 2010 og satt i bispeembetet til han gikk av som 70-åring.

Mange markante og innflytelsesrike biskoper har hatt tilhold i Kristiansand. Omkring 1900 greide biskop J.C. Heuch å samle det teologisk konservative legfolket på en måte som beredte grunnen for den private presteutdanningsinstitusjonen der Skjevesland tilbrakte de fleste av de yrkesaktive årene sine. De to biskopene hadde blant annet ordkunsten og en særlig positiv grunnholdning til legfolket til felles. Biskop James Maroni var en nøkkelperson i den kirkelige motstanden under okkupasjonen og medlem i Den midlertidige kirkeledelsen. Politisk sett var Skjeveslands bispeperiode ikke så dramatisk som Maronis, men han vek ikke unna for å kritisere myndighetene som flyttet preses' arbeidssted til Trondheim mot kirkens vilje, eller som ville sende truede flyktninger ut av landet. Bernt Støylen var den første Kristiansandsbiskopen som hadde professortittel. Han var målmann, skolemann og salmedikter og fikk tittelen i 1909 da han arbeidet ved Det praktisk-teologiske seminar ved universitetet i hovedstaden. Til forskjell fra Støylen skrev Skjevesland ikke salmer, og han var heller ikke målmann, men Skjevesland var glad i salmer og la frem forslag til en nasjonal salmekanon for skolen for å bevare den kristne og folkelig kulturskatten i Norge. Skjevesland var opptatt av å ta vare på kristen kulturarv i skolen parallelt med å vise respekt for og få kunnskap om livssynsmangfold.

Skjeveslands store, skriftlige produksjon omfatter vitenskapelige bøker og artikler, fagbøker og fagartikler, oppbyggelige skrifter og mediebidrag. Forskningen hans handler særlig om tre temaer: homiletikk eller prekenlære, presterollen og presteutdanning for og folkekirken. Internasjonalt var Skjevesland sentral i det homiletiske forskningsmiljøet og publiserte på engelsk, tysk, dansk og svensk i tillegg til på norsk. Tidligere redaktør av *Fædrelandsvennen*, Finn Holmer Hoven, var ikke noen tilhenger av Skjeveslands teologiske ståsted, men karakteriserte ham som «den antagelig mest intellektuelle biskopen vi har hatt her nede på Sørlandet». Den boken jeg selv har brukt mest av Skjevesland, er *Broen over 2000 år*. Da denne prekenlæren kom ut i 1981, ble den raskt en klassiker på feltet. Her viser Skjevesland evne til å kombinere flere fagområder som systematisk teologi, kirkehistorie, retorikk og pedagogikk.

Det siste fagarbeid fra Skjeveslands hånd teller over 900-sider og er et firebinds verk over søndagenes evangelietekster i Den norske kirke. Alle de tre tekstrekkene er dekket, og verket ble utgitt i årene 2011–2013. Titlene *Ord til tro*, *Ord og vekst*, *Det levende vann* og *Den gode jord* viser til sammenhengen mellom Bibelen og

menneskers fortolkning, forkynnelse og mottagelse av den. Det store verket formidler solid bibelfaglig kunnskap, historisk innsikt og god evne til kontekstualisering. Her har Skjevesland skrevet både for prester og legfolk som ønsker fordypning i bibeltekstene. På mange måter sammenfatter dette verket det jeg oppfatter som Skjeveslands program som prestelærer og biskop: Han ville stimulere til og utruste vitale menigheter der legfolket var en drivende kraft sammen med kunnskapsrike og engasjerte prester. Tross de store evnene sine var det lite elitistisk ved Skjevesland.

Skjevesland var biskop i en periode med store spenninger i kirken. De største stridsspørsmålene handlet om oppløsningen av statskirken og homofilisaken. Skjevesland argumenterte for å løse båndene mellom kirke og stat. Det skjedde i 2012, samme år som han gikk av med pensjon. I den andre saken tapte Skjeveslands synspunkter da kirkemøte i 2017 vedtok liturgi for likekjønnet vigsel. Tre år før hadde Skjevesland meldt seg ut av Presteforeningen i protest mot foreningens vedtak i homofilisaken og en forsert saksbehandling som hoppet over høringsprosessen. Dette var et drastisk skritt for en fredens mann som hadde arbeidet i foreningen og vært medlem i 44 år.

Akademisk og karrieremessig kom Skjevesland til topps, men det betyr ikke at han hadde et problemfritt liv. Kona, Anne Katrine Skjevesland, var alvorlig syk i årevis. Selv hadde han hatt polio og var hardt rammet av sykdom de siste leveårene. Han som var ordets mann, mistet språket mer og mer, men uten å miste tanken. I suksess som i motgang var Skjevesland et usedvanlig ydmykt, lyttende og vennlig menneske. «Personifisert kan vi ikke se for oss en mer anstendig person enn Olav Skjevesland», skrev Protestfestivalens ledere Svein Inge Olsen og Kai Erland i sin nekrolog der de takket ham for støtte til festivalen og for personlig støtte. Rufsete mennesker som dem forsto og kunne søke ly hos Skjevesland, skrev de, og minnet om at han aldri snakket vondt om noen. Flere kunne ha undertegnet denne attesten. Selv festet jeg meg særlig ved én egenskap som mange nøt godt av. Skjevesland så menneskene rundt seg, enten de var kjendiser eller vanlige folk. Han husket ansikter og navn, også på dem han bare hadde møtt en gang eller to. Både akademia og kirken trenger flere mennesker med Skjeveslands egenskaper. Fred over Olav Skjeveslands minne

Ole Bjarne Stabell

1948–2019

Anne Vegusdal og Dag Olav Andersen
Agder Vitenskapsakademi 2020

Ole Bjarne Stabell ble født 5. oktober 1948 i Kirkenes og døde 3. november 2019 i Kristiansand etter et kort sykeleie i kreft.

Barneskolen ble påbegynt i Kirkenes og fullført på Nesodden som han kom til i 1958. I 1964 flyttet familien til Horten hvor han gikk realfaglinjen ved Horten Gymnas. Han tok jobb som rørlegger-assistent i ett år, da han hadde tanker om å bli arkitekt.

I august 1968 skiftet han faglig retning og begynte å studere realfag ved Universitetet i Oslo, Blindern. I 1978 ble han cand. real. i zoofysiologi og fullførte doktorgraden (dr. philos) i 1987 innen laksens livssyklus og luktesansens betydning for dens vandringer. Professortittelen fikk han i 1994 innen akvakultur ved Universitetet i Tromsø. I 1999 begynte han å jobbe ved det som da var Høgsko-

len i Agder, Institutt for naturvitenskapelige fag, hvor han underviste og forsket inntil han pensjonerte seg i november 2013.

Ole var faglig sterkt engasjert og brukte mye tid på å perfektionere forelesninger og veiledning. Han var en svært dyktig foreleser, godt likt av studentene og han veiledet flere stipendiater som var medforfattere ved publisering. Det som gjorde forelesningene hans ekstra interessante å være til stede på var nettopp hans sjeldne

verbale styrke, en formidlingskunst som det var en fryd å oppleve. I dette lå det at han koblet høy faglig innsikt med et oppkomme av ulike og innholdsrike historier, som belyste nettopp det faglige. I tillegg var historiene alltid ispedd en god porsjon humor, han foreleste med glimt i øyet og «eide» auditoriet.

Publiseringen av forskningsresultater ble påbegynt i 1978 og endte opp med totalt 38 vitenskapelige arbeider som fortsatt blir lagt merke til i form av et relativt høyt antall siteringer (1532 pr. nå). Hans faglige ekspertise kan inkluderes i begrepene; kjemisk økologi, fiskevandring, ørret, laks, karpefisk, dafnier (vannlopper) og alarmceller. I 2005 ble han tildelt Sørlandets kompetansefonds forskningspris for arbeidet "*Inducible defences in Daphnia depend on latent alarm signals from conspecific prey activated in predators*" publisert i det høyt rangerte tidsskriftet *Chemical Senses* (28: 141–153, 2003) (medforfattere Fortune Ogbebo og Raul Primicerio). Arbeidet ble også presentert i spalten "Outside JEB" til det renommerte tidsskriftet *The Journal of Experimental Biology* (JEB). Spalten plukker opp viktige temaer som ønskes omtalt nærmere.

Skrivearbeid og formidling lå Oles hjerte nært helt til det siste. Dette illustreres ved at han under sitt korte sykeleie, med noe hjelp, fikk skrevet en artikkel basert på sin fars opplevelser under krigen. Dette var viktig historie for Ole å formidle videre, og han fikk oppleve at artikkelen kom på trykk i Sør-Varanger Avis kun få dager før han gikk bort.

Ole leste mye og variert og jobben var hans største hobby. I tidligere år var det også sykling som gjaldt. Han var sterkt knyttet til naturen og helt siden 70-tallet var hytta i Birtedalen i Fyresdal familiens faste samlingspunkt. Etter eget ønske på dødsleiet ble hans aske strødd for vinden der oppe i sommer. Vår medfølelse går til hans kone og fire døtre. Vi lyser fred over hans minne.

Rapporter,
matrikkel og
statutter

Agder Vitenskapsakademis arbeid i 2020

Preses May-Brith Ohman Nielsen

Agder vitenskapsakademi hadde i året 2020 et medlemstall på 300. Disse er delt inn i tre kategorier: Medlemmer fra Agder, fra Norge utenfor Agder, og medlemmer utenfor Norge. I 2020 var 98 var registrert som bosatt i Agder, 25 var registrert som bosatt i Norge, men utenfor Agder, og 37 var registrert som bosatt utenfor Norge. Dertil var 125 medlemmer passert 70 år, og disse blir da registrert som «uten gruppetilhørighet». Dertil hadde Akademiet tolv assosierte medlemmer og tre æresmedlemmer.

Covid-19 pandemien og smittevernrestriksjoner på fysiske samlinger gjorde at Akademiets årsmøte våren 2020 ble avholdt i forbindelse med medlemsmøtet ultimo august. Etter valget på årsmøtet besto styret av professor dr. philos. May-Brith Ohman Nielsen (preses), førsteamanuensis ph.d. Margrethe Wold (visepreses), professor dr. philos. Marit Aamodt Nielsen, professor ph.d. Ida Marie Høeg og professor Anne Ryen. Vararepresentanter har vært professor ph.d. Vladimir Oleshchuk, professor dr. phil. Michael Schulte og professor ph.d. Halvor Knutsen. Professor dr. polit. Ragnar Thygesen var akademisekretær i 2020. Valgkomiteen besto av førsteamanuensis ph.d Inger Johanne Håland Knutson (leder), professor dr. polit. Turid Skarre Aasebø, professor dr. ing. Kjell Gunnar Robbersmyr og professor dr. art Gro-Renée Rambø. Revisor var Jan Kløvstad.

Styret i Agder Vitenskapsakademi, mars 2021. Fra venstre: Anne Ryen, Ida Marie Høeg, May-Brith Ohman Nielsen, Marit Aamodt Nielsen og Margrethe Wold.

Møtevirksomhet og representasjon

Virksomheten i Agder Vitenskapsakademi i 2020 har, i likhet med samfunnet og academia for øvrig, båret sterkt preg av pandemisituasjonen og smittevernrestriksjonene som har fulgt med den. Med unntak av flyttingen av det kombinerte vårmøtet og årsmøtet fra april til august, har Akademiet likevel klart å avvikle alle sine oppsatte medlemsmøter og styremøter, inklusive årsfesten, etter planene og som fysiske samlinger. Komitemøter og andre møter har i stor grad vært avholdt digitalt, også de internasjonale prisutdelingene. Representasjonen har vært sterkt begrenset av hensyn til nasjonale restriksjoner, noe som medførte at de fleste av de andre akademienes årshøytideligheter ikke kunne avholdes.

I 2020 arrangerte Agder Vitenskapsakademi tre medlemsmøter, hhv. 27. februar, 27. august og 24. september, alle på Gimle Gård. Høytidsmøtet og årsfesten den 30. oktober ble holdt på «Klubben» i Kristiansand. Tema på møtene var i tråd med Akademiets nye møteserie *Forskerperspektiver på bærekraftsmålene*. Hvert møte har ett av FNs 17 bærekraftsmål som tema. Forskerperspektiver på det aktuelle målet blir belyst gjennom fire forskere fra fire ulike fagfelt. I 2020 ble det således holdt 16 forskningsfaglige foredrag om bærekraftsmålene *God utdanning for alle*, *Livet i havet*, *Likestilling mellom kjønnene* og *Utryddet fattigdom*. Temaet *Utryddet fattigdom* var faglig tema på årsfesten. Samlet sett representerer disse foredragene en betydelig opptrapping i den vitenskapelige formidlingsvirksomheten innenfor rammene av medlemsmøtene i akademiet. Vi har oppnådd større faglig bredde på bidragene, kjønnsbalanse blant bidragsyterne og økt nasjonal diversitet blant de faglige foredragsholderne.

Det ble i 2020 også holdt fire minnetaler over akademimedlemmer som har gått bort.

Alle foredragene på Akademiets medlemsmøter er åpne for andre tilhørere og har også vært besøkt av ikke-medlemmer innenfor de begrensinger som koronasituasjonen har satt. Vinnere av Akademiets priser og nye medlemmer blir presentert under kapittelet «Årsfest, priser og nye medlemmer».

Preses, May-Brith Ohman Nielsen, representerte Akademiet på høytidsdagen i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim i mars og ved høgtids-sammanträdet i Kungliga Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg i januar, sammen med akademisekretær Ragnar Thygesen. De øvrige markeringene der Akademiet vanligvis er representert, har i år ikke vært avholdt i sin tradisjonelle form. Noen, slik som prisutdelinger, har vært erstattet av begrensede digitale markeringer, andre har vært avlyst, og noen har også vært utsatt på ubestemt tid.

Endringer i organisasjon og infrastruktur

Styret og ulike komiteer i Akademiet gjennomførte i 2020 en omfattende vurdering av Nordisk inntakskontor. Virksomheten i Nordisk inntakskontor har siden 2006 ligget under AVA. Styret anså at den nedadgående trenden i studentrekrutteringen gjennom Inntakskontoret de siste fem årene, og de økonomiske konsekvensene av dette, tilsa at inntakskontoret burde fristilles fra Akademiet. Dette ble gjort fra 1. oktober 2020. Akademiet har i 2020 rustet opp både sine nettsider og sine lokaler i General Oscar Wergelands hus på Gimlemoen. Det er også gjort nye redaksjonelle grep for Akademiets årbok, som vi håper medlemmer og lesere vil sette pris på.

Akademiets virksomhet i 2020 var preget av pandemien. Men utdeling av Akademiets priser kunne heldigvis gjennomføres på vanlig måte. Preses May-Brith Ohman Nielsen, prisvinner Heidi Klockmann og akademisekreter Ragnar Thyesen.

Poznań Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters

Report on activities in 2020

Jacek Witkoś, professor, Chapter President

During the 2020 the Board of the Poznań Chapter had the following members:

Prof. Jacek Witkoś, President

Prof. Liliana Sikorska, Board Member

Prof. Andrzej Dobek, Board Member

Prof. Maria Kaczmarek, Board Member.

Ms. Anna Antkowiak assisted the Chapter in practical matters.

During 2020 the Poznań Chapter Members met once and online only, as unfortunately the Covid-19 pandemic restriction would not permit regular meetings in Poland. The meeting was held on 13th of November, 2020, via Zoom with 9 members, including Prof. Ernst Håkon Jahr, attending.

Chapter Members were happy to learn that the Chapter has gained two new members:

Prof. Bogumiła Kaniewska

Prof. Kaniewska is a literary scholar specialising in the field of Polish contemporary fiction, theory of literature children's fiction and literary translation. She participated in variety of projects, most recently on women's writing in the 20th century Poland. She has authored numerous publications and literary criticism, among other a handbook for students of Polish literature: *Literary Theory* and *Polish Literature of the 20th Century*. Polish readers know her best for her translations of *The Secret Garden* by Frances Hodgson Burnett, *The Wizard of Oz* by L. Fran Baum or a range of children's books by Lucy Mount Montgomery, Colin Meloy and Douglas Lain. Currently, as of September 1st 2020, Prof. Kaniewska holds the

position of Rector at Adam Mickiewicz University, Poznań, and Head of the Department of Literary Semiotics within the AMU Institute of Polish Studies.

Prof. Grzegorz Rachlewicz

Prof. Rachlewicz's interests run into Earth Sciences, with particular emphasis on geomorphology, Quaternary paleogeography, glacial geology and glaciology. Although irrevocably affiliated with Adam Mickiewicz University, he has established wide international contacts and actively collaborates with numerous international institutions. Prof. Rachlewicz's expeditions have led him to Siberia, Thailand, Antarctica, China, Greenland, Europe and Spitsbergen/Svalbard. He was also an associate professor at the Department of Health and Environmental Sciences, Xi'an Jiaotong-Liverpool University, Suzhou, China. Likewise, he has been engaged in organisation and development of the AMU Polar Station on Spitsbergen, Svalbard. His numerous publications include 50 papers, 4 books, 36 book chapters and 2 maps. His hobbies range from mountain guiding to guitar playing. Currently, Prof. Rachlewicz holds the position of Dean of the Faculty of Geographical and Geological Sciences and Head of the Cryosphere Research Department and Director of the Institute of Geoecology and Geoinformation in Poznań.

Notwithstanding a round of congratulations, the online meeting was mostly dedicated to day-to-day functioning of Chapter Members under the strenuous times.

Statutter for Agder Vitenskapsakademi

§1

Agder Vitenskapsakademi (Agder Academy of Sciences and Letters) er en akademisk virksomhet som har til formål å fremme alle former for vitenskapelig virksomhet og forståelsen for vitenskapens betydning. Virksomheten har ikke erverv til formål. Virksomhetens formål søkes realisert ved bl.a. å arrangere møter, konferanser og foredrag, å arrangere prisoppgaver og dele ut vitenskapelige priser, samt å bistå ved og formidle studieplasser ved samarbeidende læresteder i inn- og utland og legge til rette for utveksling av forskere.

§2

Akademiet har maksimalt 205 tellende medlemmer: 1) fra Agder (100 plasser), 2) fra resten av landet (50 plasser) og 3) utenlandske (50 plasser), dessuten 4) æresmedlemmer (maksimalt 5). Betegnelsene gjelder bopel, ikke nasjonalitet eller statsborgerskap. Ved flytting kan derfor et medlem skifte gruppetilhørighet. Fra og med det år et medlem fyller 70 år, går det ut av den antallsbegrensede medlemsmasse, men beholder alle rettigheter som medlem.

Det bør sikres en rimelig fordeling av medlemmer mellom de ulike fagområdene. Medlemmene har innsynsrett ved innvalg, en rett som effektueres ved oppmøte i sekretariatet. Innvalg av medlemmer skjer etter begrunnet forslag fra minst to av Akademiets medlemmer. Fristen for å sende inn forslag fastsettes av styret. Styret skal hvert år avgjøre hvor mange ledige plasser som kan fylles i hver medlemskategori. Styret behandler og prioriterer mellom forslagene før de blir sendt til skriftlig avstemning blant medlemmene. Styrets prioritering skjer etter en vurdering av vedkommendes dokumenterte vitenskapelige kompetanse eller kunstneriske innsats. Innvalg skal bekreftes i medlemsmøte. Eventuelle nærmere bestemmelser om innvalg fastsettes av styret.

Valg av æresmedlemmer foretas av Akademiets medlemmer fra Agder etter forslag fra styret. Den foreslåtte må ha $\frac{3}{4}$ av de avgitte stemmer for å bli valgt. Eventuelle nærmere bestemmelser om valg av æresmedlemmer fastsettes av styret.

Styret kan bestemme å opprette avdelinger av Akademiet andre steder enn på Agder dersom det anses ønskelig for utvikling av eller støtte til Akademiets virksomhet. For å sikre nær forbindelse mellom Akademiet og Akademiets avdeling(er), er preses, eller den preses utpeker, fullt medlem av avdelingen(e). Styret bevilger årlig støtte til avdelingen(e) på det første styremøtet hvert år. Styret kan også bevilge forsknings- og reisestipender. Slike bevilgninger avpasses etter akademiets generelle økonomi.

Akademiet har også assosierte medlemmer. Som assosierte medlemmer av Akademiet kan innbys vitenskapelig interesserte personer og bedrifter og institusjoner som bidrar til å fremme Akademiets formål. Styret avgjør hvilke privatpersoner og bedrifter og institu-

sjoner som skal innbys som assosierte medlemmer. Liste over assosierte medlemmer trykkes i Akademiets årbok.

§3

Akademiet ledes av disse organer:

a) Årsmøtet, som er den høyeste myndighet og holdes hvert år på den fredag som er nærmest Akademiets stiftelsesdag 27. oktober. Styret kaller inn til årsmøtet med tre ukers varsel. Styret kan også innkalle ekstraordinært årsmøte med samme frist. Mellom årsmøtene holdes det medlemsmøter.

b) Styret velges av årsmøtet og består av preses og fire medlemmer. Det velges også første, andre og tredje varamedlem. Årsmøtet velger valgkomite på fire medlemmer. Preses og fire styremedlemmer velges for to år. Valgkomiteen velges for tre år. Styret konstituerer seg selv og velger visepreses blant styremedlemmene. Visepreses bør representere en annen vitenskap enn preses. Preses er styrets leder og Akademiets talsmann utad. Styret har som oppgave å ivareta Akademiets vitenskapelige og økonomiske interesser. Akademiets daglige arbeid drives av et sekretariat med akademisekretæren som leder. Akademisekretæren velges av årsmøtet for ett år av gangen, og rapporterer til styret.

§4

Styret legger hvert år fram årsberetning og revidert regnskap for behandling på årsmøtet. Revisor oppnevnes av styret for hvert regnskapsår. Akademiets årbok legges fram på årsmøtet. Årboka inneholder bl.a. Akademiets matrikkel.

§5

For å kunne fremmes for årsmøtet må forslag til endring i disse statutter komme inn til styret minst en måned før årsmøtet. Forslag må gjøres kjent for medlemmene sammen med innkallingen til årsmøtet. Til vedtak kreves 2/3 flertall.

§6

Akademiet kan kun oppløses etter innstilling av styret, og etter vedtak med minst 2/3 flertall i to på hverandre følgende ordinære årsmøter. Ved eventuell oppløsning tilfaller Akademiets formue Universitetet i Agder.

Vedtatt 27.10.2003, med senere endringer, sist 23.04.2015

Matrikkel Agder

Vitenskapsakademi 2020

STYRET 25. april 2019 – 27. august 2020

May-Brith Ohman Nielsen, preses
Inger Johanne Håland Knutson, visepreses
Hallvard Hagelia, styremedlem [død 27.11.2020]
Marit Aamodt Nielsen, styremedlem
Margrethe Wold, styremedlem
Vladimir Oleshchuk, varamedlem
Anne Ryen, varamedlem
Michael Schulte, varamedlem

Akademisekretær Ragnar Thygesen
Revisor Jan Kløvstad

STYRET 27. august 2020 –

May-Brith Ohman Nielsen, preses
Margrethe Wold, visepreses
Marit Aamodt Nielsen, styremedlem
Ida Marie Høeg, styremedlem
Anne Ryen, styremedlem
Vladimir Oleshchuk, varamedlem
Michael Schulte, varamedlem
Halvor Knutsen, varamedlem

Akademisekretær Ragnar Thygesen
Revisor Jan Kløvstad

ÆRESMEDLEMMER

Brautaset, Knut, m.sc.,
m.ed., dosent, UiA, regule-
ringsteknikk, oljehydrau-
likk, servoteknikk, f. 1939,
æresmedlem 2003

Hanisch, Thor Einar,
siv.øk. og h.a. NHH, tidl.
regional høyskoleledelse
på Agder, tidl. akademi-
sekretær, organisasjon og
ledelse, f. 1932,
medl. 1969, æresmedlem
2014

Jahr, Ernst Håkon, dr.phi-
los., dr.hc.mult. (Poznan
og Uppsala), professor,
UiA, nordisk språkviten-
skap, f. 1948, medl. 2002,
æresmedlem 2019

ASSOSIERTE MEDLEMMER

- Braadland, Jan Faye, Cand.mag., forfatter, f. 1958, ass.medl. 2020
- Kaczmarek, Maria Agnieszka, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ass.medl 2009, biologi, f. 1951, medl. 2018
- Kløvstad, Jan, prosjektleder, bokbyen ved Skagerak, 300-årsjubileet for Arendal 2023, f. 1956, ass.medl. 2017
- Marszałek, Andrzej, dr.hab., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, medisin, ass.medl. 2010
- Melosik, Zbyszek, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sosiologi og pedagogikk, f. 1956, ass.medl. 2010
- Nowicki, Bogumil, professor, Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu, klaver, ass.medl. 2010
- Oszkinis, Grzegorz, dr.hab.med., professor, Wojewódzki Szpital Specjalistyczny we Wrocławiu, angiologi, vaskulær kirurgi, f. 1958, ass.medl. 2012
- Rachlewicz, Grzegorz, dr.hab., Professor, Adam Mickiewicz University, geomorphology and Quaternary paleogeography, ass. medl. 2020
- Rasmussengruppen AS v/Dag Rasmussen, ass.medl. 2007
- Skommer, Grzegorz, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, norsk språk, ass.medl. 2010
- Stylegar, Frans-Arne Hedlund, cand.philol., by- og arealplanlegger, Multi-konsult, arkeologi, f. 1969, ass.medl. 2018
- Tykowski, Andrzej, dr.hab., professor, rektor Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, medisin, f. 1957, ass.medl. 2010

MEDLEMMER

- Almås, Elsa Mari, cand.psychol., professor, UiA, sexologi, f. 1954, medl. 2017
- Alon, Anna, ph.d, professor, UiA, regnskap og revisjon, f. 1975, medl. 2019
- Alon, Ilan, ph.d., professor, UiA, business administration, f. 1971, medl. 2017
- Andersen, Otto, siv.øk., professor, UiA, internasjonalisering, f. 1948, medl. 2002
- Andersen, Øivind, dr.philos., professor, UiO, antikk gresk retorikk og poesi, f. 1944, medl. 2015
- Angelo, Elin, ph.d, professor, NTNU, musikkpedagogikk, f. 1975, medl. 2019
- Armstrong, Charles Ivan, dr.art., professor, UiA, britisk litteratur, f. 1969, medl. 2014
- Askedal, John Ole, cand.philol., professor, UiO, tysk lingvistikk, f. 1942, medl. 2013
- Austad, Tore, cand.philol., lektor, tidl. akademisekretær, kirke- og undervisningsminister 1981-83, norsk, f. 1935, medl. 1965
- Austad, Torleiv, dr.theol., professor, Menighetsfakultetet, systematisk teologi, f. 1937, medl. 2003
- Barletta, Antonio, ph.d., professor, Università di Bologna, teknisk/industriell fysikk, fluiddynamikk, f. 1963, medl. 2008
- Barrow-Green, June, ph.d., senior lecturer, Open University, UK, matematisk analyse i Frankrike og England i det 19. og første del av det 20. århundre, f. 1953, medl. 2014
- Beferull-Lozano, Baltasar, ph.d., professor, UiA, elektromagnetisme og fysikk, f. 1950, medl. 2013
- Bekken, Otto Borger, ph.d., førsteamanuensis, UiA, matematikdidaktikk, f. 1940, medl. 2006
- Benestad, Esben Esther Pirelli, cand.med., professor, UiA, f. 1949, medl. 2017
- Bere, Elling Tufte, dr.philos., professor, UiA, samfunnsforskning, f. 1974, medl. 2017
- Berg, Kirsten Marie Bråten, kunstner og kulturformidler, folkemusiker, sanger, kveder og sølvsmed, f. 1950, medl. 2008
- Bernt, Jan Fridthjof, dr.jur., professor, UiB, forvaltningsrett, kommunalrett, sosial- og helserett, rettskildebere, rettsteori, f. 1943, medl. 2005

- Bjorvatn, Bjarne, dr.med., professor, UiB, Senter for internasjonal helse, og WHO, Geneve, infeksjonsmedisin, mikrobiologi, internasjonal helse, f. 1936, medl. 2002
- Bjorvatn, Kjell, dr.med., professor, UiB, odontologi, f. 1933, medl. 2007
- Bjøranger, Jan, professor, UiS, musikk, spesialområde fiolin og orkestre, f. 1968, medl. 2006
- Bjørhusdal, Eli, ph.d., professor, Høgskulen på Vestlandet, norsk, f. 1972, medl. 2020
- Bjørnenak, Trond, dr.oecon., professor, NHH, bedriftsøkonomi, økonomisk styring, f. 1964, medl. 2002
- Braunmüller, Kurt, dr.hab., dr.hc. (UiA), professor, Universität Hamburg, nordisk språkvitenskap, f. 1948, medl. 2008
- Brautaset, Knut, se æresmedlemmer
- Breen, Olav, prosjektleder, UiA, tidl. akademisk sekretær, fagbokforfatter, f. 1948, medl. 1973
- Breistein, Ingunn Folkestad, dr.theol., professor, rektor, Ansgar Teologiske Høgskole, professor II, UiA, nyere norsk kirkehistorie, f. 1963, medl. 2008
- Breiteig, Trygve, cand.real., dosent, UiA, matematikkdidaktikk, f. 1941, medl. 2003
- Breivik, Gunnar, dr.scient., professor, Norges Idretts-høgskole, samfunnsvitenskap, idrettsfilosofi og etikk, f. 1943, medl. 2008
- Burn, Robert P, ph.d., professor, University of Exeter, matematikkdidaktikk, f. 1934, medl. 2005
- Bøhn, Einar Duenger, ph.d., professor, UiA, filosofi, f. 1977, medl. 2018
- Baardson, Bentein, scene-kunst, f. 1953, medl. 2010
- Carlsen, Martin, ph.d, profes-sor, UiA, matematikkdidaktikk, f. 1975, medl. 2019
- Cestari, Maria Luiza, dr.philos., professor, UiA, matematikkdidaktikk, f. 1946, medl. 2002
- Comes, Martina, dr.rer.pol., professor, UiA, informatikk, f. 1982, medl. 2013
- Conway, John Thomas, ph.d., professor, UiA, aerodynamikk og flymekanikk, matematikk, fysikk, f. 1956, medl. 2002
- Custodis, Michael, dr.phil.habil., dipl.soz., professor, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, historisk musikkvitenskap, f. 1974, medl. 2016
- Da Silva, António Barbosa, dr.theol., professor, Ansgar teologiske høgskole, systematisk teologi og psykisk helsearbeid, f. 1944, medl. 2006
- Dahl-Jørgensen, Knut, dr.med., professor, UiO, pediatri, spesialitet sukker-syke blant barn og unge, f. 1949, medl. 2007
- Darquennes, Jeroen, ph.d., professor, Université de Namur, visiting professor, Université Saint-Louis, Bruxelles, germansk språk og litteratur, kontaktlingvistikk, f. 1974, medl. 2014
- Dobek, Andrzej, d.sc., dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fysikk, f. 1946, medl. 2014
- Dorf Müller, Joachim, dr.phil.hab., professor, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, musikkvitenskap, f. 1938, medl. 2004
- Dougherty, Stephen, ph.d., professor, UiA, amerikansk litteratur, f. 1962, medl. 2016
- Dovland, Olav Kristian, dr.scient., professor, UiA, matematisk analyse, f. 1967, medl. 2010
- Drange, Tore, sivilarkitekt, selvstendig næringsdrivende, f. 1939, medl. 2006
- Dybo, Tor, dr.art., professor, UiA, rytmisk musikk, spesielt jazz, etnomusikologi, f. 1957, medl. 2006
- Dürscheid, Christa, dr.phil.habil., professor, Universität Zurich, germansk språkvitenskap, f. 1959, medl. 2016
- Dziubalska-Kończak, Katarzyna, d.litt., ph.d., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, engelsk språkvitenskap, lingvistikkens historie, f. 1960, medl. 2005
- Dørum, Knut, professor, UiA, historie, f. 1969, medl. 2020
- Eckert, Hartwig, ph.d., professor, Europa-Universität Flensburg, engelsk språkvitenskap, f. 1942, medl. 2017
- Eckhoff, Knut, dr.philos., professor, UiB, anvendt matematikk, f. 1944, medl. 2013 [død 02.08.2021]
- Edlund, Lars-Erik, fil.dr., professor, Umeå universitet, nordisk språkvitenskap, f. 1953, medl. 2009
- Edström, Olle, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, musikkvitenskap, f. 1945, medl. 2009
- Eggen, Astrid Birgitte, dr.polit., professor og prorektor for utdanning, UiS, utdanningsledelse, f. 1959, medl. 2017
- Eide, Solveig Botnen, dr.art., professor, UiA, sosialt ar-

- beids etikk, f. 1956, medl. 2017
- Ellingsen, Svein, dr.hc. (Menighetsfakultetet), salmedikter, f. 1929, medl. 2006 [død 05.04.2020]
- Elmevik, Lennart, fil.dr., professor, Uppsala universitet, nordisk språkvitenskap, f. 1936, medl. 2009
- Engbretsen, Martin, dr.art., professor, UiA, språk, kommunikasjon og teknologi, f. 1961, medl. 2010
- Evjen-Olsen, Bjørg, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus, Flekkefjord, obstetikk og gynekologi, f. 1960, medl. 2015
- Eythórsson, Þórhallur, ph.d., dosent, Háskóli Íslands, språkvitenskap, f. 1959, medl. 2014
- Falkenberg, Andreas Wyller, ph.d., professor, UiA, internasjonal handel og verdikjeder, kultur og etikk, f. 1948, medl. 2004 [død 07.05.2020]
- Falkenberg, Joyce, ph.d., professor, UiA, strategisk forandring og implementering, allianser og nettverk, f. 1947, medl. 2004
- Farstad, Per Kjetil, phil.dr., dr.hc. (Münster), professor, UiA, musikk, klassisk gitar, lutt og andre historiske strengeinstrumenter, f. 1952, medl. 2004
- Fedorowski, Jerzy, dr.sc., ph.d., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, geologi, spesielt fossilfeltet, f. 1934, medl. 2010
- Fiane, Arnt, dr.med., avd. leder og professor i thoraxkirurgi, OUS-Rikshospitalet, thoraxkirurgi, f. 1958, medl. 2014
- Foss, Øyvind, dr.theol., sosialetikk, f. 1934, medl. 2016
- Fowler, Alastair, d.litt., CBE, FBA, regius professor, University of Edinburgh, engelsk litteratur og retorikk, f. 1930, medl. 2003
- Fridell, Staffan, fil.dr., professor emeritus, Uppsala Universitet, nordiske språk, f. 1952, medl. 2020
- Gabbay, Dov. M., ph.d., dr.hc.mult. (Toulouse og UiA), professor, Kings College, London, logikk og informatikk, bevisteori, logisk modellering av naturlige språk, f. 1945, medl. 2006
- Gallefoss, Frode, dr.med., forskningssjef, Sørlandet sykehus Kristiansand, lungespesialist, f. 1956, medl. 2006
- Golusinski, Wojciech, dr.med., dr.hab., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, øre, nese, hals, f. 1956, medl. 2003
- Gonzalez, Jose Julio, dr.mult., professor, UiA, systemdynamikk, informasjonssikkerhet og kritisk infrastruktur, f. 1944, medl. 2002
- Goodchild, Simon, ph.d., professor, UiA, matematikkdidaktikk, f. 1950, medl. 2008
- Gran, Jan Tore, dr.med., professor, Rikshospitalet, reumatologi, f. 1949, medl. 2002
- Granmo, Ole-Christoffer, dr.scient., professor, UiA, informatikk, f. 1974, medl. 2013
- Grelland, Hans Herlof, dr.philos., cand.real., master i filosofi, professor, UiA, kvantekjemi, fysikkens filosofi og eksistensfilosofi, f. 1947, medl. 2002
- Grevholm, Barbro Elisabeth, fil.lic., dr.hc. (Tallinn), dosent ved Luleå tekniska universitet, professor ved UiA, matematikkdidaktikk og matematikk, f. 1941, medl. 2002
- Gundersen, Svein Gunnar, dr.med., overlege professor II, UiA, infeksjonsmedisin, tropemedisin, internasjonal helse, f. 1948, medl. 2002
- Gupta, Rolf Arnvid, cand.mus., professor II, UiA, musikk, f. 1967, medl. 2005
- Hadjerrouit, Said, dr.ing., professor, UiA, systemering og informatikkdidaktikk, f. 1954, medl. 2012
- Hagelia, Hallvard, teol.dr., professor, Ansgar Teologiske Høgskole, språkvitenskap, spesialområde semittiske og klassiske språk, f. 1944, medl. 2007 [død 27.11.2020]
- Hagestad, Gunhild O., ph.d., dr.hc. (UiA), professor, UiA, sosiologi, befolkningseldring, livsløp, generasjonsforhold, f. 1942, medl. 2002
- Halvorsen, Else Marie, dr.philos., professor, HiT, didaktikk knyttet til kulturarv, verdilæring og kulturforståelse, f. 1934, medl. 2006
- Hanisch, Thor Einar, se æresmedlemmer
- Hannesdóttir, Anna Helga, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, nordisk språkvitenskap, f. 1952, medl. 2015
- Hansen, Michael Rygaard, ph.d, professor, dekan, UiA, Mekatronikk, f. 1964, medl. 2019
- Haug, Dag Trygve Truslew, dr.art., professor, UiO, idé- og kunsthistorie og klassiske språk, f. 1976, medl. 2008
- Haugeberg, Glenn, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus HF, reumatologi, f. 1962, medl. 2005

- Haugen, Paal-Helge, lyriker, forfatter og dramatiker, f. 1945, medl. 2003
- Haugen, Richard, dr.philos., professor, UiT, spesialpedagogikk, kognitiv psykologi, motivasjons- og læringspsykologi, f. 1941, medl. 2002
- Haumann, Dagmar, ph.d., professor, UiB, engelsk lingvistikk, f. 1963, medl. 2008
- Havstad, Johannes Schrøder, dr.scient., tidl. fylkesagronom og daglig leder ved Planteforsk., avd. Landvik, jord- og hagebruk, lokalhistorie, f. 1930, medl. 2010
- Hawkins, Stan, professor, UiO, professor II, UiA, musikkvitenskap, populærmusikkforskning, f. 1958, medl. 2012
- Heindl, Ines, ph.d., professor, Europa-Universität Flensburg, ernæring, f. 1950, medl. 2017
- Hernes, Gudmund, ph.d., dr.hc.mult. (Umeå og Bergen), professor, forsker Fafo, samfunnsvitenskap, f. 1941, medl. 2003
- Holbek, Jonny, ph.d., professor, UiA, strategisk ledelse, innovasjon, nyskaping, organisasjonsteori, f. 1940, medl. 2002
- Holme, Audun, ph.d., professor, UiB, matematikk, f. 1938, medl. 2010
- Holmesland, Oddvar, ph.d., professor, UiA, britisk litteratur, f. 1952, medl. 2002
- Hopmann, Stefan Thomas, dr.phil., professor, Universität Wien, pedagogikk, f. 1954, medl. 2002
- Hovland, Geir, ph.d., professor, UiA, mekatronikk, robotteknologi, prosessautomatisering, f. 1970, medl. 2008
- Hustvedt, Siri, ph.d., forfatter, f. 1955, medl. 2009
- Hydte, Ida Marie, dr.mult., forsker I, OsloMet, medisin, antropologi, f. 1947, medl. 2003
- Hägg, Henny Fiskå, dr.art., professor, UiA, teologi og samfunn, f. 1955, medl. 2009
- Høeg, Ida Marie, dr.philos., professor, UiA, Religions-sosiologi, f. 1965, medl. 2019
- Haakedal, Elisabet, dr.art., professor, UiA, religionspedagogikk, f. 1955, medl. 2009
- Haanes, Vidar Leif, dr.theol., professor, rektor, Menighetsfakultet, Oslo, kirkehistorie, teologihistorie, stat og kirke, f. 1961, medl. 2006
- Isaksen, Arne, dr. polit., professor, UiA, samfunnsgeografi, f. 1954, medl. 2017
- Jahr, Ernst Håkon, se æresmedlemmer
- Jaworski, Barbara, ph.d., dr.hc. (UiA), professor, Loughborough University, matematikk-didaktikk, f. 1944, medl. 2002
- Jenssen, Jan Inge, dr.oecon., professor, UiA, entreprenørskap og forretningsutvikling, f. 1960, medl. 2005
- Johannessen, Jan Vincents, dr.med., professor, kreftforskning, patologi, f. 1941, medl. 2005
- Johnsen, Berit Eide, dr.art., professor, UiA, demografi og økonomisk historie, f. 1955, medl. 2008
- Johnsen, Hans Christian Gar-mann, dr.polit., ph.d., professor, UiA, vitenskapsfilosofi, kunnskapsøkonomi, innovasjon, f. 1955, medl. 2008
- Julie, Cyril Martin, ph.d., professor, University of the Western Cape, matematikdidaktikk, f. 1947, medl. 2008
- Justnes, Årstein, dr.theol., professor, UiA, Bibelvitenskap, f. 1970, medl. 2018
- Jørgensen, Torstein, dr.theol., professor, Misjonshøgskolen i Stavanger, kirke- og misjonshistorie, f. 1951, medl. 2011
- Kaniewska, Bogumila, Ph.D., D.Litt., professor, Adam Mickiewicz University, literary studies, f. 1964, medl. 2020
- Karimi, Hamid Reza, ph.d., professor, Politecnico di Milano, reguleringsteknikk, f. 1976, medl. 2013
- Karlsen, Espen, dr.fil., forsker, Nasjonalbiblioteket, overgangen fra latinsk til norsk skriftkultur i middelalderen, f. 1966, medl. 2015
- Kazzazi, Kerstin, pd.dr., Project researcher in the Academy Project «Runic Writing in the Germanic Languages – RuneS», Catholic University of Eichstätt-Ingolstadt, Linguistics, f. 1965, medl. 2018
- Kerswill, Paul, ph.d., professor, University of York, språkvitenskap, f. 1956, medl. 2006
- Kiefer, Ferenc, ph.d., dr.hc.mult. (Stockholm, Paris, Szeged), professor, direktør for lingvistikk, Ungarns Vitenskapsakademi, språkvitenskap, f. 1931, medl. 2007, [død 21.11.2020]
- Kjosavik, Steinar, dr.polit., professor, USN, fagdidaktikk, formingsfaglig område, f. 1939, medl. 2016
- Kjærdsdam, Finn, ph.d., dr.techn., dr.hc. (Stavanger), professor, Aalborg Universitet, teknologi, f. 1943, medl. 2007
- Knudsen, Harald, ph.d., professor, UiA, strategisk og internasjonal ledelse, læ-

- ringsteori, vitenskapsfilosofi, f. 1943, medl. 2002
- Knutsen, Halvor, ph.d., seniorforsker/professor og leder for toppforskingssektoren Center for Coastal Research, populasjonsgenetikk, f. 1973, medl. 2019
- Knutsen, Torbjørn Lindstrøm, ph.d., professor, NTNU, internasjonal politikk, f. 1952, medl. 2009
- Knutson, Inger Johanne Håland, ph.d., førsteamanuensis, UiA, matematikk, ergodeteori, f. 1961, medl. 2010
- Kocka-Krenz, Hanna, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, arkeologi, f. 1947, medl. 2012
- Koekebakker, Steen, dr.oec., professor, UiA, finansiell økonomi, energimarkeder, f. 1972, medl. 2010
- Koroniak, Henryk, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kjemi, f. 1949, medl. 2010
- Korzeniowski, Andrzej, dr.hab., dr.hc. (Krakow), professor, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, logistikk og kvalitetssikring, f. 1939, medl. 2010
- Kostrzewski, Andrzej, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, geografi, f. 1939, medl. 2010
- Kramarz-Bein, Susanne, dr.phil.hab., professor, Universität Münster, nordisk litteratur, skandinavistikk, f. 1959, medl. 2006
- Kristiansen, Aslaug, dr.polit., professor, UiA, pedagogikk, f. 1955, medl. 2007
- Kristinsson, Ari Páll, forskningsprofessor, Avdelingsleder, Lingvistikk, islandsk, språkplanlegging, f. 1960, medl. 2018
- Kristjánsdóttir, Anna, cand.paed., professor, Universitetet i Island, matematikdidaktikk, f. 1941, medl. 2002
- Kristoffersen, Gjert, dr.philos., professor, UiB, nordisk språkvitenskap, f. 1949, medl. 2007 [død 29.05.2021]
- Kvanvig, Helge Steinar, dr.theol., professor, UiO, Det gamle testamente, semittiske språk, orientalske religioner, f. 1948, medl. 2004
- Kvåle, Gunhild, ph.d., professor, UiA, språkvitenskap, medl. 2020
- Lande, Gunvor, dr.theol., førsteamanuensis, UiA, kyrkjevitskap, feministteologi, f. 1937, medl. 2003
- Langfeldt, Gjert, dr.polit., professor, UiA, prof. II, HVL, didaktikk, f. 1948, medl. 2009
- Langås, Unni, dr.art., professor, UiA, nordisk litteraturvitenskap, f. 1957, medl. 2003
- Lassen, Tom, ph.d., professor, UiA, industriell økonomi, risikoanalyse, vedlikeholdsteknikk, f. 1950, medl. 2002
- Lauvdal, Torunn, dr.polit., professor, UiA, pedagogikk, organisasjon, teknologiledelse, f. 1947, medl. 2004
- Leer-Salvesen, Paul Egil, dr.philos., professor, UiA, teologi, f. 1951, medl. 2002
- Lie, Svein, cand.philol., professor, UiO, nordisk språkvitenskap, f. 1942, medl. 2002
- Lilleaas, Ulla-Britt, dr.polit., professor, UiA, sosiologi, f. 1944, medl. 2006
- Lima, Åsvald, dr.philos., professor, UiA, matematikk, f. 1942, medl. 2002
- Lindboe, Christian Fredrik, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus HF, klinisk patologi, f. 1945, medl. 2002
- Linn, Andrew Robert, ph.d., professor, University of Sheffield, engelsk språk, lingvistikkens historie, f. 1967, medl. 2005
- Lislevand, Rolf, ph.d., professor, UiA, lutt, f. 1961, medl. 2020
- Lohndal, Terje, ph.d., professor NTNU, lingvistikk, f. 1985, medl. 2012
- Lombnæs, Andreas G., dr.philos., professor, UiA, nordisk litteraturvitenskap, f. 1945, medl. 2002
- Lomheim, Sylfest, cand.philol., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1945, medl. 2004
- Lumsden, Malvern Macrae, ph.d., professor, UiA, psykologi, f. 1941, medl. 2008
- Lønn, Øystein, forfatter, f. 1936, medl. 2002
- Mackie, Neil, CBE, professor, Royal Academy of Music, London, f. 1946, medl. 2011
- Malicki, Julian, dr.sc., ph.d., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, director, Wielopolska Cancer Centre, biofysikk, radiologi og onkologi, f. 1961, medl. 2008
- Mansoor, Mohammad Azam, dr.philos., professor, UiA, biokjemi og bioteknologi, f. 1956, medl. 2005
- Marciniak, Bronisław, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, fotokjemi, f. 1950, medl. 2009
- Marciniec, Bogdan, dr.hab., dr.hc. (Lodz), professor, director of the Wielopolska

- Center of Advanced Technologies, organometallisk kjemi, f. 1941, medl. 2015
- Markussen, Bjarne Kristian, dr.art., professor, UiA, Nordisk litteraturvitenskap, f. 1965, medl. 2019
- Marton, Waldemar, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama
- Mickiewicz w Poznaniu, professor, UiT, engelsk språkvitenskap, f. 1932, medl. 2013
- Matlary, Janne Haaland, dr.philos., professor, UiO, EU, forsvars- og sikkerhetspolitikk, menneskerettigheter, diplomati, f. 1957, medl. 2003
- Mazanka, Włodzimierz, magister, billedkunstner, maleri, f. 1951, medl. 2012
- Middleton, Peter Hugh, ph.d., professor, UiA, elektrokjemi, brenselcelle-teknologi, korrosjon, kontrollsystemer, f. 1956, medl. 2004
- Midtgård, Ole-Morten, dr.ing., professor, NTNU, elektrisitetsforsyning, fornybar energi og energioptimalisering, f. 1967, medl. 2007
- Midsundstad, Jorunn, dr.philos., professor, UiA, allmennpedagogikk, f. 1963, medl. 2019
- Midtvedt, Tore, dr.med., professor, Karolinska Institutet, Stockholm, medisinsk mikrobiell økologi, f. 1934, medl. 2002
- Mygland, Åse, dr.med., overlege, Sørlandet sykehus HF, nevrologi, f. 1958, medl. 2005
- Myhre, Eivind S.P., dr.med., seksjonsoverlege, professor, UiT og Sørlandet sykehus HF, kardiovaskulær patofysiologi, klinisk kardiologi, f. 1951, medl. 2002
- Myhre, Hans Olav, dr.med., professor, St. Olavs Hospital, Universitetssykehuset i Trondheim, kar- og thoraxkirurgi, f. 1939, medl. 2008
- Nedoma, Robert, dr.ph., professor, Universität Wien, eldre nordisk filologi, eldre tysk filologi, f. 1961, medl. 2018
- Nedreliid, Gudlaug, dr.philos., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1952, medl. 2004
- Nesland, Jahn Marthin, dr.med., professor, UiO / Det norske radiumhospital, tumorpatologi, f. 1951, medl. 2005
- Newman, Michael, ph.d., professor, Manchester Business School, University of Manchester, informasjonssystemer, f. 1948, medl. 2008
- Nielsen, Marit Aamodt, dr.philos., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1948, medl. 2002
- Nielsen, May-Brith Ohman, dr.philos., professor, UiA, historie, f. 1962, medl. 2003
- Norby, Truls Eivind, dr.scient., professor, UiO, kjemi, elektrokjemi, f. 1955, medl. 2005
- Norman, Victor Danielsen, ph.d., dr.hc. (Handelshögskolan i Stockholm), professor, NHH, internasjonal økonomi, kapitalflyt, handel og skipsfart, f. 1946, medl. 2004
- Nossum, Rolf Tomas, dr.scient., professor, UiA, tidl. akademisekretær, informatikk, matematikkhistorie, f. 1954, medl. 2004
- Nyhus, Ellen Katrine, dr.oecon., professor, UiA, forbrukeratferd, markedsføring, finansiell atferd og reiseliv, f. 1966, medl. 2017
- Nylehn, Børre, siv.ing. NTH, professor, UiA, samfunnsfag, organisasjonsteori, f. 1940, medl. 2002
- Oleshchuk, Vladimir A, ph.d., professor, UiA, datavitenskap, f. 1959, medl. 2005
- Olsen, Harald, cand.real., seniorrådgiver, forsker, UiA, kultur, religion, kunst, f. 1945, medl. 2005 [død 25.05.2021]
- Olsen, Øystein Evjen, dr.med., sykehusdirektør, Sørlandets sykehus avd. Flekkefjord, medisin, f. 1964, medl. 2020
- Omdal, Helge Godtfred, fil.dr., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1940, medl. 2002
- Óskarsson, Veturlíði, ph.d., professor, Uppsala universitet, nordisk språkvitenskap, f. 1958, medl. 2015
- Pedersen, Per Egil, dr.oecon., professor, NHH, informasjonsledelse, elektroniske markeder, konsumentatferd, f. 1960, medl. 2002
- Pepin, Birgit, ph.d., professor, Technische Universiteit Eindhoven, matematikkdidaktikk, f. 1956, medl. 2009
- Pop, Ioan, ph.d., professor, Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, director Centre of Mechanics and Astronomy, hydrodynamikk, f. 1937, medl. 2005
- Prinz, Andreas, ph.d., dr.hab., professor, UiA, spesialisasjonsspråk og kompilatorer, f. 1963, medl. 2004
- Puppel, Stanislaw, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, engelsk språkvitenskap, ecocommunication, f. 1947, medl. 2008
- Pätzold, Matthias, dr.ing.hab., professor, UiA, mobil radiokommunikasjon, f. 1958, medl. 2002

- Ralph, Bo, fil.dr., professor, Göteborgs universitet, innehar stol nr 2 i Svenska Akademien, nordiske språk, f. 1945, medl. 2004
- Rambø, Gro-Renée, dr.art., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1972, medl. 2016
- Randøy, Trond, dr.oecon., professor, UiA, strategi og internasjonal ledelse, f. 1962, medl. 2002
- Rasch, Bjørn Ole, musiker, musikkpedagog, professor, UiA, rytmisk musikk, f. 1959, medl. 2003
- Rasmussen, Rannfrid, cand.scient., matematikk, spesialområde Niels Henrik Abel, f. 1935, medl. 2007
- Rauhut, Michael, dr.phil., professor, UiA, rytmisk musikk, f. 1963, medl. 2009
- Rees, Andrew, ph.d., reader, University of Bath, matematikk, spesialfelt hydrodynamikk, f. 1959, medl. 2004
- Reichert, Frank, ph.d., professor, UiA, IKT, mobile kommunikasjonsnettverk, f. 1957, medl. 2006
- Repstad, Pål Steinar, dr.philos., dr.hc. (Uppsala), professor, UiA, religionssosiologi, samfunnsvitenskapelig metode, forskningsetikk, f. 1947, medl. 2002
- Rickhard, Leonard, billedkunstner, maleri, f. 1945, medl. 2002
- Riis, Ole Preben, mag.scient., professor, UiA, religions-sosiologi, f. 1944, medl. 2007
- Robbersmyr, Kjell G., dr.ing., professor, UiA, mekatronikk, f. 1956, medl. 2009
- Rogovchenko, Yuriy, ph.d., professor, UiA, matematisk analyse, differensiallikninger, perturbasjonsmetoder og matematisk modellering i biologi, f. 1961, medl. 2014
- Rohde, Gudrun Elin, ph.d., professor, UiA, livskvalitet hos eldre pasienter, f. 1966, medl. 2020
- Rolfhamre, Robin, dr., professor, UiA, tidlig-moderne studier, musikkvitenskap, musikkfilosofi, musikkutøving, f. 1986, medl. 2018
- Ronneberger-Sibold, Elke, dr.philol., professor, Universität Eichstätt-Ingolstadt, Germanic phonology, morphology and syntax from Germanic to old high German, old Saxon, old Norse to modern German, f. 1950, medl. 2017
- Rossi, Matti, professor, Alto University, information systems, medl. 2020
- Ruthven, Kenneth, ph.d, professor, University of Cambridge og UiA, matematikkdidaktikk, f. 1952, medl. 2019
- Ryen, Anne, professor, UiA, sosiologi, kvalitativ metodologi, etikk, frynsegoder, og kjønn, f. 1955, medl. 2017
- Sauer, Hans, dr.phil.habil., professor, Ludwig-Maximilians-Universität München, engelsk språkvitenskap, f. 1946, medl. 2016
- Schulte, Michael, dr.phil., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1963, medl. 2006
- Seiler, Kerry Stephen, ph.d., professor, UiA, idrettsvitenskap, spesialområde folkehelseforskning, f. 1965, medl. 2007
- Sein, Maung K., ph.d., professor, Univ. of South-Eastern Norway (USN) and Kristiania University College, informasjonsvitenskap, f. 1954, medl. 2002
- Selander, Sven-Åke, dr.mult., dr.hc. (Åbo Akademi), professor, Lunds Universitet, kirke- og samfunnsvitenskap og pedagogikk, f. 1934, medl. 2005
- Shaw, Honorata Helena, dr.hab., professor, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, endodontics, operative dentistry, dental materials, f. 1940, medl. 2007
- Shults, LeRon, dr.mult., professor, UiA, systematisk teologi og utdanningspsykologi, f. 1965, medl. 2007
- Siegmund-Schultze, Reinhard, dr.mult., professor, UiA, matematikkens sosial- og idehistorie, f. 1953, medl. 2002
- Sikorska, Liliana, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, engelsk litteraturvitenskap, f. 1966, medl. 2007
- Skeie, Bjørn, dr.med., seksjonsoverlege, Rikshospitalet Universitetsklinikk, Avd. Hjertesenteret i Oslo, anestesiolegi med hovedvekt på intensivmedisin, f. 1952, medl. 2002
- Skjekkeland, Martin, cand.philol., professor, UiA, nordisk språkvitenskap, f. 1943, medl. 2002
- Slettebø, Åshild, dr.polit., professor, UiA, etikk og kvalitet i helsetjenesten, f. 1960, medl. 2017
- Solvang, Bernt Krohn, magister, professor, UiA, organisasjon, statsvitenskap, f. 1943, medl. 2010
- Spanos, Apostolos, dr.philos., professor, UiA, antikke greske tekster fra historisk og politisk synsvinkel, f. 1969, medl. 2015
- Stakkeland, Arne, dr.philos., sang, musikkpedagogikk, musikkhistorie, f. 1942, medl. 2012
- Steinsvåg, Sverre, dr.med., avd. overlege, Ø-N-H-avd.,

- Sørlandet sykehus HF, professor, UiB, allergologi, ne-sebihule- sykdommer, f. 1957, medl. 2002
- Stenseth, Nils Christian, dr.philos., professor, UiO, evolusjonsbiologi, f. 1949, medl. 2015
- Storesletten, Kjetil, ph.d., professor, UiO, kvantitativ makroøkonomi, politisk økonomi, velferdspolitikk, f. 1967, medl. 2008
- Storesletten, Leiv, dr.philos., professor, UiA, anvendt matematikk, f. 1939, medl. 2002
- Strandbakken, Asbjørn, dr.juris., professor, UiB, rettsvitenskap, f. 1964, medl. 2009
- Stray, Arne, dr.philos., professor, UiB, matematikk, især kompleks funksjonsteori, f. 1944, medl. 2006
- Stubhaug, Arild, dr.hc. (UiO), forfatter, fagbøker, biografier, statsstipendiat, f. 1948, medl. 2005
- Støkken, Anne Marie, dr.philos., professor, UiA, velferdsadministrasjon, velferdspolitikk, utdanningspolitikk, f. 1949, medl. 2002
- Svendsen, Arnljot Strømme, dr.oecon., professor, NHH, skipsfartøkonomi og kulturøkonomi, f. 1921, medl. 2007
- Svennevig, Jan, dr.art., professor, UiO, retorikk og språklig kommunikasjon, f. 1962, medl. 2002
- Svennevig, Jan Ludvig, dr.med., professor, Rikshospitalet, UiO, kirurgi, f. 1943, medl. 2009
- Säljö, Roger, fl.dr., professor, Göteborgs universitet, matematikdidaktikk, f. 1948, medl. 2009
- Sæther, Arild, dr.philos., professor, UiA, NorFa professor, Latvijas Universitāte, Riga, europeisk økonomisk integrasjon, mikroøkonomi, konkurransepolitikk, økonomisk idehistorie, f. 1940, medl. 2002
- Sætre, Tor Oskar, dr.ing., professor, UiA, materialteknologi, f. 1956, medl. 2002
- Sødal, Helje Kringelbotn, ph.d., professor, UiA, kristendoms kunnskap, kirkehistorie, f. 1962, medl. 2014
- Sødal, Sigbjørn, dr.oecon., professor, rektor NLA-høgskolen, samfunnsøkonomi, spesialområde transportøkonomi, f. 1961, medl. 2007
- Söderhamn, Karin Ulrika, ph.d., professor, UiA, sykepleie / helsefag, f. 1952, medl. 2014
- Sørensen, John Dalsgaard, ph.d., professor, Aalborg Universitet, styrkeberegninger og sikkerhet for vindmøller, f. 1956, medl. 2006
- Thibault, Paul John, ph.d., professor, UiA, språkvitenskap, medievitenskap, f. 1953, medl. 2005
- Thorsvik, Jan, ph.d., professor, UiA, organisasjon og ledelse, f. 1951, medl. 2005
- Thygesen, Ragnar, dr.polit., professor, UiA, spesialpedagogikk, f. 1951, medl. 2014
- Tobies, Renate, dr.hab., gastprofessorin, Friedrich-Schiller-Universität Jena, vitenskapshistorie og matematikkhistorie, f. 1947, medl. 2007
- Torp, Arne, cand.philol., professor, UiO, nordisk språkvitenskap, f. 1942, medl. 2014
- Trondal, Jarle, dr.polit., professor, UiA, offentlig administrasjon, f. 1971, medl. 2008
- Trudgill, Peter, ph.d., dr.hc.mult. (Uppsala, East Anglia, La Trobe Melbourne, UBC Vancouver, Patras), professor, Université de Fribourg; professor, UiA, engelsk og allmenn språkvitenskap, f. 1943, medl. 2003
- Tveit, Per, dr.ing., dosent, UiA, brokonstruksjoner og styrkeberegninger, f. 1930, medl. 2004
- Tveiten, Oddgeir, ph.d., professor, UiA og NLA, medievitenskap, f. 1959, medl. 2016
- Tyvand, Peder A., dr.philos., professor, NMBU, anvendt matematikk og mekanikk, f. 1951, medl. 2014
- Tønnessen, Elise Seip, dr.philos., professor, UiA, litteratur- og medievitenskap, f. 1951, medl. 2003
- Vandenbussche, Wim, ph.d., professor, Vrije Universiteit Brussel, sosiolingvistik, f. 1973, medl. 2011
- Vos, Francisca Pauline, ph.d., professor, UiA, matematikdidaktikk, f. 1960, medl. 2013
- Vosters, Rik, ph.d., professor, Vrije Universiteit Brussel, sosiolingvistik, f. 1984, medl. 2019
- Väländ, Torstein, dr.philos., professor, UiA, elektroteknologi, f. 1936, medl. 2002
- Walker, Alastair, dr.phil., professor, Universität Kiel, lingvistik, f. 1949, medl. 2011
- Walker, Greg, FRHS, FEA, FSA, regius professor, University of Edinburgh, rhetoric and English literature, f. 1959, medl. 2015
- Walle, Bartel, Van de, ph.d., professor, Technische Universiteit Delft, krisehåndtering, f. 1966, medl. 2016
- Waxenberger, Gabriele, dr.hab., professor, Ludwig-Maximilians-Universität,

- München, runic scripting techniques in Germanic languages, f. 1956, medl. 2015
- Weglarz, Jan, dr.hab., dr.hc.mult. (Szczecin, Poznan, Zielona Góra), professor, Politechnika Poznanska, informasjonssystemer og informatikk, f. 1947, medl. 2011
- Wetterlin, Allison Louise, dr.phil., professor, UiA, fonologi og fonetikk i germanske språk, f. 1962, medl. 2017
- Whittaker, Sunniva, dr.art, professor, rektor, UiA, fransk språkvitenskap, f. 1960, medl. 2019
- Wiig, Øystein, dr.philos., professor, UiO, Naturhistorisk museum, arktiske marine pattedyr, f. 1949, medl. 2006
- Willbergh, Ilmi, ph.d, professor, UiA, allmenndidattikk, f. 1969, medl. 2019
- Williams, Henrik, dr.phil., professor, Uppsala universitet, nordiske språk, f. 1958, medl. 2017
- Wilson, Richard, phd, dr.hc. (Constanta), professor, Kingston University, engelsk litteratur, f. 1950, medl. 2009
- Witkos, Jacek Ireneusz, dr.hab., professor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, preses i Poznan Chapter, engelsk språkvitenskap, f. 1963, medl. 2015
- Wold, Margrethe, dr.phil., førsteamanuensis, UiA, astronomi, f. 1969, medl. 2016
- Woodhead, Linda, dr.hc. mult (Uppsala, UiA og Menighetsfakultetet), MBE, professor, Lancaster University, f. 1964, medl. 2017
- Waag, Tor Inge, sjefsforsker, Norge, eksperimentalfysikk, medl. f. 1952, 2020
- Young, Peter, ph.d., professor, UiA, britisk litteratur, engelskspråklig afrikansk litteratur, f. 1941, medl. 2002
- Zehnder, Markus, dr.theol., professor, Biola University, Det gamle testamente, f. 1964, medl. 2016
- Zhou, Jing, dr., professor, UiA, mekatronikk, f. 1978, medl. 2018
- Øhrn, Konrad Mikal, cand.philol., professor, UiA, komposisjon, f. 1950, medl. 2013
- Øksendal, Bernt, ph.d., professor, UiO, matematikk, spesialområder stokastisk analyse og kompleks funksjonsteori, f. 1945, medl. 2007
- Øverby, Nina Cecilie, ph.d., professor, UiA, ernæring i tidlige livsfaser; graviditet, barndom og oppvekst i forhold til helse, f. 1973, medl. 2017
- Øyhus, Arne Olav, dr.scient., professor, UiA, utviklings- og kulturstudier med fokus på Afrika og Asia, f. 1950, medl. 2002
- Aamlid, Trygve Sveen, dr.scient., professor, Norsk Institutt for bioøkonomi, plantekultur, f. 1960, medl. 2016
- Aanensen, Ove Torbjørn, dr.ing., dir. AKOA A/S, tidl. adm.dir. Agderforskning, tidl. norsk industriattaché i Tyskland, fysikk, spesialfelt nettverksdannelser, prosjektutvikling, f. 1934, medl. 2004 [død 28.02.2021]
- Aanestad, Margunn, professor, UiA, telemedisin / e-helse, f. 1967, medl. 2020
- Aarli, Johan A., dr.med., professor, UiB, nevrologi og nevroimmunologi, f. 1936, medl. 2003
- Aasebø, Turid Skarre, dr.polit., professor, UiA, pedagogikk, f. 1955, medl. 2003
- Aasland, Dag Gjerløw, dr.scient., professor, UiA, økonomi og etikk, f. 1950, medl. 2009

Agder Vitenskapsakademi takker Universitetet i Agder og Rasmussengruppen AS for økonomisk støtte til akademiets arbeid med å fremme vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelse for vitenskapens betydning i landsdelen.

